

РЪКОВОДСТВО ЗА РАБОТА СЪС СЕМЕЙСТВА ОТ РОМСКИ ПРОИЗХОД ЗА ПОСТИГАНЕ НА УСПЕХ НА ДЕЦАТА ИМ В УЧИЛИЩЕ

Транснационално методическо
предложение за професионалисти

 **ROMA
FAMILIES
GET INVOLVED**

Програма
„Обучение през
целия живот“ ие

Написано от:

Fundación Secretariado Gitano, Испания

Roma Education Fund, Швейцария
Roma OktatásiAlap (Roma EducationFund), Унгария
Fundația Roma Education Fund, Румъния

Министерство на образованието, младежта и науката/ Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства

Fundația Secretariatul Romilor, Румъния

Министерство на образованието, култура и спорт, Испания

Министерство на националното образование, Румъния

Министерство на здравеопазване, социална политика и равенство, Испания

Община Ацс, Унгария

Координиране на проекта, предпечат и печат:

Fundación Secretariado Gitano.

Carmen Arbex, Mónica Chamorro, Almudena de Silva, Marta Hernández и Belén Sánchez-Rubio.

Съставител:

ADI, Servicios Editoriales
www.auladoc.com

Colaboratori:

България: Lilyana Kovatcheva (Centre for Educational Integration of Children and Students of Ethnic Minorities/Ministry of Education, Youth and Science), Milen Milanov (Roma Education Fund, Switzerland), Monica Rossi (Roma Education Fund, Switzerland).

Унгария: Béla Lakatos (Ács Town), Nikoletta Olah (Roma Education Fund, Hungary), Municipality of Hódmezővásárhely (not formal partner, collaborating entity with expert).

Румъния: Cristina Jitariu (Fundația Roma Education Fund), Adrian Marin (Fundația Secretariatul Romilor), Viorica Preda (Ministry of National Education).

Испания: Natalia Gil, Montserrat Grañeras (National Centre of Educational Innovation and Research/ Ministry of Education, Culture and Sport).

© FSG

Madrid, 2013
Списък с работни материали 58
D.L.: M-7427-2013

Този проект е финансиран с подкрепата на Европейската комисия.

Тази публикация отразява само личните виждания на нейния автор и от Комисията не може да бъде търсена отговорност за използването на съдържащата се в нея информация.

РЪКОВОДСТВО ЗА РАБОТА СЪС СЕМЕЙСТВА ОТ РОМСКИ ПРОИЗХОД ЗА ПОСТИГАНЕ НА УСПЕХ НА ДЕЦАТА ИМ В УЧИЛИЩЕ

Транснационално методическо
предложение за професионалисти

ЗА ТОВА
РЪКОВОДСТВОТО

ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ
СИСТЕМИ И
РОМСКАТА
ОБЩНОСТ

ТЕОРЕТИЧНИ
МОДЕЛИ

МЕТОДОЛОГИЧЕН
ИНСТРУМЕНТ

НАГЛАСИ
И УМЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

Индекс

0. Представяне	5
1. Въведение и цели на методологическото ръководство	6
1.1. Обща цел	7
1.2. Конкретни цели	7
2. Целева аудитория на ръководството	8
3. Структура на ръководството	9
4. Значими фактори за образователните системи и ромската общност	11
4.1. Социална и икономическа ситуация и ситуация с пазара на труда	12
4.2. Образование	13
5. Теоретични модели, които поддържат методическото предложение за интервенция с ромските семейства в училищна среда	17
5.1. Системният подход, адаптиран към семействата	19
5.2. Моделът за овластяване на семействата	23
5.3. Положителна интервенция, основана на теорията на конструкционизма	25
6. Методически инструмент за интервенция към ромските семейства в училищна среда	27
6.1. Анализ на реалността и разпространение на програмата	29
6.2. Привличане и набиране на семейства и партньори	35
6.3. Създаване на връзка	48
6.4. Първоначална оценка	61
6.5. Разработване на план за работа със семейството (ПРС) и създаване на съюзници	69
6.6. Изпълнение на дейностите, предвидени в плана за работа със семейството (ПРС)	81
6.7. Последващи действия и оценка на интервенцията	91
7. Препоръчителни нагласи и компетенции за професионалисти	113

Приложение 1. Карта на социалния капитал	123
Приложение 2. Досие с информация за семейството	128
Приложение 3. Досие с информация за ученика	130
Приложение 4. Досие с информация за училището	133
Приложение. 5. Библиография	134
Приложение. 6. Препратки към организации и институции	144
Приложение 7. Благодарности.	151

**ЗА ТОВА
РЪКОВОДСТВОТО**

0. Представяне

Това ръководство е продукт на международния проект **“Ромските семейства се включат: транснационална методология за работа със семейства от ромски произход за постигане на успех на децата им в училище”**, с финансовата подкрепа на Програма “Учене през целия живот” на Европейския съюз, Изпълнителна агенция за образование, аудиовизия и култура за периода 2012-2013 г., с помощ от националното съфинансиране. Различни обществени и частни организации от България, Унгария, Румъния и Испания участваха като партньори:

- Fundación Secretariado Gitano, Испания (координатор на проекта).
- Ромски образователен фонд, Швейцария.
- Roma Oktatási Alap (Ромски образователен фонд), Унгария.
- Оброзователен фонд Fundatia Roma, Румъния.
- Fundația Secretariatul Romilor, Румъния.
- Министерството на образованието, културата и спорта, Испания.
- Министерство на образованието, младежта и науката, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ), България.
- Министерство на образованието, науката, младежта и спорта, Румъния.
- Местни власти на град Ач, Унгария.

Вече е установено, че участието на семейството в образованието на децата е от решаващо значение за успеха в образованието им. Като се има предвид особено важната роля на семейството и общността при хората от ромски произход, важно е да се повиши информираността на ромските семейства, по отношение на последиците от преждевременното напускане на училище на децата по отношение на личностното им развитие, както и тяхната социална и икономическа интеграция в бъдеще. От особено значение е да се работи с ромските семейства по отношение на образованието на момичета от ромски произход, които са най-засегнати от високия процент преждевременно напускане на училище.

Това ръководство се стреми да допринесе за подобряване на състоянието на образованието на ромите в цяла Европа чрез по-активно ангажиране на ромските родители. За тази цел проектът е създаден от транснационална перспектива - едно практическо методическо ръководство, което да помогне на професионалистите, работещи на място, да включат ромските семейства в образователните процеси на децата им.

Както е описано по-нататък, една работеща методология за създаване на това общо ръководство е много ефективна и успя да събере практически материал в най-разнообразни ситуации. Бихме желали да благодарим на експертите и сътрудниците, които участваха в различни срещи и семинари, организирани във връзка със създаването на ръководството.

Надяваме се това ръководство да се прецени като полезно от професионалистите, работещи в областта на образованието на ромите при използването му в различен контекст в европейските страни.

Ръководството е на разположение на български, английски, унгарски, румънски и испански език и може да се изтегли от <http://romafamiliesgetinvolved.org/>

1. Въведение и цели на методологическото ръководство

Въпросите, свързани с образованието и с ромската общност придобиха безпрецедентна важност в политическия дневен ред както на национално, така и на европейско равнище. Съществува широк консенсус относно необходимостта от провеждане на специфични, интегрираните и ефективни действия за компенсирание на неравенствата и структурното неравностойно положение, с които трябва да се справят ромите в цяла Европа. Настоящият политически ангажимент е отразен в стратегията "Европа 2020" и Европейската рамка за национални стратегии за интегриране на ромите, които представляват изключително ценни рамки за насърчаване на интеграцията на ромите и за борба срещу дискриминацията. Стратегията "ЕС 2020" подчертава необходимостта от намаляване на броя на отпадащите от училище ученици и повишаване на образователното ниво на европейското население. Европейската рамка подчертава решимостта за преодоляване на неравностойното положение в образователна среда, които съществуват за ромското население в сравнение с останалата част от населението на ЕС, насърчаване на успеха на момчета от ромски произход и момичета по-конкретно чрез гарантиране на финансиране поне на основното образование, както и чрез намаляване на преждевременното напускане на училище с най-малко 10%.

Тези цели на ЕС трябва да бъдат взети под внимание в националните образователни политики; затова в тях трябва да се постави много по-сериозен акцент върху инвестирането в децата от ромски произход. Опитът на различните участници на национално равнище следва да допринесе за генериране на знания за специфични интервенции и стратегии, които имат добавена стойност и реално въздействие върху реалното подобряване на образователното равнище на ромските деца.

Освен това ромската общност в Европа се характеризира с младата възраст на представителите си и ниските нива на квалификация. По този начин те се оказват отделени от настоящия икономически живот. В средносрочен и дългосрочен план повишаването на образователното равнище на ромските деца ще доведе до насърчаване на равните възможности за тези деца, но също така и до икономически растеж.

Сред многобройните фактори, които имат въздействие върху тази ситуация, семейството заема достойно място, като се има предвид важността на семейството като единот основните фактори за социализация в образователните процеси и в развитието на личността, заедно с други социални участници като групата връстници. Затова е важно да се повиши информираността сред ромските семейства какви са последиците, когато се позволява на децата да отпаднат от училище в ранна възраст - както по отношение на личното им развитие, така и за бъдещата им социална и икономическа интеграция.

В много ромски семейства няма нито един пример за роднини, които са завършили основно образование, а броят на родствениците, които са завършили степен на образование след задължителната, е още по-малък. Ето защо е необходимо да се подчертае този аспект, да се окаже подкрепа на семействата, така че все повече ромски ученици да завършват образованието си и да станат пример в собствената си общност.

Важно е да се има предвид, че днешните ромски семейства не са ромските семейства от миналото. Мъжете и жените от ромски произход в момента преживяват процес на промяна. Свидетели сме как млади мъже и жени се захващат с професионално обучение или учат в университета, а след това навлизат на пазара на труда. Засилването на тази промяна чрез ангажиране на семействата в образователния процес на децата им се превърна в един от най-важните инструменти за гарантиране на тяхното участие, по-добро представяне и по-големи успехи в образователната система. Именно по тази причина настоящото ръководство е насочено към подкрепа за семействата.

Освен семейството е необходимо също така да се вземат под внимание и други ключови участници в този процес, например: публичните администрации, НПО, и разбира се, училищните центрове. Всички те имат различни, но допълващи се роли, и наред със семейството те улесняват участието в училище и успеха на децата от ромски произход. Тези други участници не са във фокуса на ръководството, но те трябва да бъдат взети под внимание в рамките на предложения план за действие с ромските семейства.

1.1. Обща цел

Общата цел на тази методика е тя да стане инструмент, който ще улесни работата с ромските семейства за намаляване на процента отпадащи от училище деца и подобряване на академичния успех на учащите.

1.2. Конкретни цели

Петте конкретни цели на този методически инструмент са:

1. Да предложи методически модел на гъвкава интервенция, която може да се адаптира към различни контексти, при които работата със семействата ще се извършва в рамките на образователни програми или проекти.
2. Да даде ориентация за специалистите, които работят с ромските семейства, в основните задачи на процеса на интервенция, като например:
  - Оценка на състоянието на общността, която е обект/предмет на интервенцията.
  - Разпространяване на интервенцията и идентифициране и привличане на семействата.
  - Оценка и "диагностика" на всяко семейство.
  - Подготвяне на целите и разработване на дейностите в интервенцията.
  - Оценка на постиженията на всяко семейство при адаптиране на интервенцията на текущ принцип.
3. Да предложи насоки за определяне на адекватна връзка и сътрудничество със семейството, училищния център и ученика, както и с други ангажирани служби и структури.
4. Да предупреди за аспекти, които трябва да се избягват по време на интервенцията, и да подчертае всички действия, които се считат за "добри практики".
5. Да предостави съвети за компетенциите и възможностите, с които участващите в интервенцията трябва да разполагат, за да се улесни процесът на подбор, както и тяхното техническо обучение и развитието на техния потенциал.

2. Целева аудитория на ръководството

Това методическо ръководство е предназначено за технически и професионални екипи, участващи в интервенцията с ромското население, като цели да предложи насоки на действие и ориентация, както и да се установи общи критерии за интервенция в образователната система. Ръководството е насочено към специалисти с известен опит в работата в социалната сфера.

3. Структура на ръководството

“Ръководството” или “методическия инструмент” представя *модел на интервенция*, който се основава на опита, натрупан от специалистите при работа в областта на образованието с ромското население в четирите участващи държави: България, Испания, Унгария и Румъния. В този процес ние сме подбрали и анализирали *добри практики*, прилагани във всяка от страните-участнички, които са били анализирани на национални семинари. Резултатите от целия този труд бяха събрани в национални доклади, изготвени от всяка държава-партньор, и послужиха за основа при изработването на това методическо ръководство, което получи окончателния си вид след провеждане на международен семинар с участващите страни и няколко експерти в областта.

Целта на това ръководство е да осигури един гъвкав инструмент за работа с различни видове ромски семейства. Той може да се използва в различен контекст на интервенцията и в различни програми или планове, които включват, наред с другото, целта “работа с ромските семейства, за да им се даде подкрепа за намаляване на процента отпаднали от училище и да се повиши училищния успех на децата им”. Ръководството може да бъде полезен инструмент и при разработването на конкретна програма.

Описаната интервенция е методическо предложение, основано на различни теоретични модели, от които избираме различни принципи без напълно да се придържаме към определен модел.

Различните методически стъпки, описани в това ръководство, са фокусирани върху индивидуалните оценки на всяко едно от участващите семейства и върху разработването на индивидуален план за интервенция (ПРС). Освен това тя включва оценка на извършената работа.

Ръководството описва различни стратегии, методи, дейности и техники. Оставено е на преценката на практикуващите специалисти да направят добър избор в зависимост от конкретната ситуация на семействата и контекста, в който ще се проведе интервенцията.

В примерите се опитваме да илюстрираме някои често срещани ситуации, които често възникват, но в никакъв случай нямаме претенции да отразяваме изчерпателно всички възможни ситуации.

Ръководството е структурирано в четири централни теми, отразени в следните глави:

Глава 4: Описва основните фактори, които влияят на успеха в училище на ромското население, като те са общи за страните-участнички в проекта: България, Испания, Унгария и Румъния.

В рамките на същата тази централна тема, ние подчертаваме изрично, при това в рамките на широк спектър от причини, най-важните проблеми, свързани със социално-икономическото положение на ромите, които оказват влияние върху тяхната връзка с образователната система и предизвикват трудности при интеграцията и развитието на ромските деца и юноши (ранното отпадане и ниския успех в училище).

Глава 5: Идентифицира теоретични модели и подходи, които служат като рамка за методическия подход за интервенции с ромски семейства в училищната среда.

Глава 6: Представя методически инструмент за интервенция с ромски семейства в училищната среда, като посочва седем ключови стъпки за интервенцията:

1. Анализ на средата и разпространение на програмата.
2. Привличане и "мотивиране" на семейства и партньори.
3. Осъществяване на контакт със семействата и създаване на връзка с тях.
4. Първоначалната оценка.
5. Разработване на план за работа със семейството (ПРС) и създаване на работен съюз.
6. Изпълнение на дейностите, предвидени в плана за работа със семейството (ПРС).
7. Последващи действия и оценка на планираната интервенция.

В тези фази е анализирана подробно всяка от основните стъпки на интервенцията, като се набляга на следните основни аспекти във всяка от тях. Структурата за всички тях (с изключение на фази 6.1 и 6.7) е както следва:

- Какво са целите в тази конкретна фаза на интервенцията?
- Какви са стратегиите и действията, които могат да ни помогнат при преодоляване на препятствията (трудностите)? Какво можем да направим?
- Основни послания и идеи.
- Пример за добра практика за всяка конкретна фаза (в някои фази).
- Предупреждения и аспекти, които да се избягват.

Глава 7: Посочва препоръчителни нагласи и компетенции за професионалисти.

ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ СИСТЕМИ И РОМСКАТА ОБЩНОСТ

4. Значими фактори за образователните системи и ромската общност

Ромското население в Европа и по-специално ромското население в страните-участнички в подготовката на това ръководство, демонстрира поредица от проблеми във връзка с достъпа, интегрирането и постигането на академичен успех в образователната система.

Тези проблеми, които засягат ромската общност, водят до ниско или липсващо образование, заради което става невъзможен достъпът до пазара на труда при равни условия с мнозинството от населението. Това генерира повече социални неравенства, по-малка икономическа сила, както и възприемане на ромската общност от останалите членове на обществото като бедна и лишена от ценности.

Факторите, които влияят на това положение, са многобройни и с дълбоки исторически корени. Те отговарят на различни социални, икономически и културни причини, които са определяли развитието и сегашното положение на ромската общност във всяка от участващите страни.

По-долу, и с цел да представим контекста на методическата интервенция, която предлагаме в глава 6 на това ръководство, ние сме изброили както конкретните ситуации, така и най-важните и общовалидни фактори, които влияят пряко върху включването на ромските деца в образователната система в страните-участнички.

Идентифицираните фактори са налице в различна степен в настоящия социално-икономически контекст. Те трябва да бъдат взети под внимание, за да се разбере комплексният факт, за който става дума, а именно достъпът на ромските деца до образование. Ние не възнамеряваме да правим излишни обобщения, тъй като тези фактори влияят върху реалността на всяка ромска общност и семейство по различни начини, нито възнамеряваме да предлагаме изчерпателно описание на всеки от тях. Онова, което възнамеряваме да направим, е доказателствено да обосновем и да определим най-забележителните аспекти, които имат или могат да имат пряко отражение върху достъпа на ромските деца и младежи до образователната система и доброто представяне в училище, които трябва да бъдат взети под внимание при разработването на всяка интервенция подобна на предложената в глава 6.

4.1. Социална и икономическа ситуация и ситуация с пазара на труда

Ромите представляват голямо малцинство в страните, които участваха в изготвянето на това ръководство. В Румъния например те са най-голямата етническа група след унгарското малцинство; в България ромите са второто по големина етническо малцинство, близо 5,5% от населението, докато в Испания те представляват около 1.52% от населението.¹ Независимо от трудностите при определяне на точния размер на ромското население, което живее във всяка една от четирите страни, очевидно е, че те представляват значителна група граждани, които присъстват в Европа от XIV век насам.

В общи линии и въпреки сериозната хетерогенност в самата ромска общност, социално-икономическото положение на европейските роми има общи характеристики. Ромите са по-засегнати от бедност и крайна бедност, отколкото по-голямата част от населението. Много роми днес живеят в населените места, "ядра" и гета, като заемат маргинални позиции в икономическата и производствената система.

От гледна точка на икономиката и заетостта, ромската общност обикновено се намира в неравностойно положение спрямо по-голямата част от населението: ромите обикновено практикуват маргинални професии, а в някои случаи работни места, които не са много квалифицирани или сигурни. Освен това либерализацията, която бе проведена след падането на социалистическите правителства и настоящата икономическа криза причиниха значително влошаване на жизнения стандарт и нивото на безработицата за ромските общности.

Сред основните причини, които засягат тази ситуация на икономическа несигурност и несигурност на работните места на ромите в Европа, са следните:

- Разпадът на традиционните сектори на заетост.
- Образователни нива, по-ниски от средните за страната. Това значително ограничава техните възможности за развитие и достъп до пазара на труда.
- Дискриминацията на пазара на труда намалява възможностите за получаване на работа на работници от ромски произход.

Накратко, ромското население, при неблагоприятни икономически условия, е в по-висок риск да остане в бедно и да поддържа маргиналната си позиция, като има обективни трудности за достъп до пазара на труда. В този контекст образованието играе основна роля, тъй като е един от най-важните пътища за постигане на по-високо развитие, интеграция и обучение за ромското население, или накратко казано - по-добро качество на живот.

1 Тази информация е изготвена въз основа на данните, посочени в националните доклади, представени от всяка участваща страна.

4.2. Образование

Като цяло ромската общност в Европа има по-ниска степен на образование, по-висок процент неграмотност, по-висок брой преждевременно напуснали училище, по-ниско присъствието на ученици от ромски произход във висшето образование и по-нисък успех в училище.

Макар че образователните системи на страните-участници не са еднакви (всяка страна има своя собствена система, с която можете да се запознаете в приложението), като се има предвид, че всяка страна има своите особености, всички те все пак споделят общи характеристики и принципи. Сред тези общи характеристики следва да се отбележи наличието на три учебни цикъла: на предучилищно, основно и средно образование, като задължителното средно образование е до 16-годишна възраст, професионално обучение в различни области и висше образование.

Освен това основните принципи и образователни политики са както следва: безплатно образование в държавните училища, достъп до различните образователни нива и равенство на гражданите по отношение на образованието. Освен това във всички страни откриваме официално отношение, което е както положително, така и приобщаващо към етническите малцинства, отношение, което е силно подкрепено от ЕС, така че да доведе до конкретни политики, планове и действия за интервенция сред ромското население.

Тези формални принципи обаче не винаги се прилагат еднакво на практика за всички граждани (като ромите). Факт е, че в Европа и във всички участващи страни, в по-голяма или по-малка степен все още съществуват различни видове училищна сегрегация. Въведени са известни мерки за подкрепа на образованието на ромските деца. На практика обаче тези мерки и политики не винаги са адекватно приложени, като все още съществува силна сегрегация и за ромското население продължава да е трудно да получи достъп до нормални образователни центрове, а неговите права не винаги са напълно гарантирани.

Съществуването на сегрегацията на етническите малцинства и особено на ромското население става очевидно по различни начини, вариращи от явна или очевидна сегрегация, която е налице в различни образователни центрове, до по-скрита сегрегация, която се проявява по различен начин. Например злоупотребата с образователните мерки, насочени към ученици със специални потребности и в специални ситуации или групирането на учениците от ромски произход в отделни класове в училищните центрове.

Така сред различните форми на сегрегация следва да се отбележи съществуването на специални училища за населението със специфични потребности (умствена изостаналост), където има по-ниски академични изисквания и съответно се предлагат по-ниски нива на образование. Много ромски деца биват изпращани в такива училища.

В допълнение към съществуването на училища, специално "запазени" за ученици от ромски произход, сегрегацията се проявява и в самите училища, тъй като някои класни стаи са създадени само за ромски деца.

По същия начин серия от специални мерки, насочени към решаване на конкретни ситуации на ученици, се прилагат в голяма степен сред учениците от ромски произход. Например класифицирането им като "задочни ученици", което на практика означава, че учениците не трябва да посещават учебните занятия, а само да се явят в училище, за да вземат своите изпити; или подкрепата за достъп на ромските деца в много кратки програми за професионално обучение, които предлагат ниска квалификация и осигуряват малко на брой алтернативи, които отговарят на нуждите на пазара на труда.

В определени случаи тази сегрегация е много дълбоко обвързана и с жилищната политика - тъй като учениците от ромски произход живеят в сегрегирани квартали, то училищата в тези квартали често са също сегрегирани. Понякога обаче това е в резултат на разпределението на учениците по степени на образование в централите. Например много от ромските ученици имат по-ниско ниво на образование и затова в крайна сметка се оказват в един и същи клас.

Но сегрегацията, макар да представлява тежко явление, не е единственият проблем, който влияе върху затрудненията на ромската общност в областта на образованието. Има и други допринасящи фактори, особено при интегрирането на ромските деца в образователната система и успеха им в училище. Най-честите проблеми, пред които са изправени ромските деца и семейства, са групирани в следните три области.

А. Фактори на социално-икономическото изключване, които влияят на семейството:

- *Бедност и крайна бедност.* Бедността представлява една от основните пречки пред участието и интегрирането в училище; при все че бедността е сама по себе си сложно явление, икономическото ѝ измерение често означава, че семействата нямат достъп до образователните центрове, тъй като нямат възможност да поемат разходи за образование като например: учебни пособия, транспорт и други образователни разходи.
- *Безработица или недостатъчна заетост.* Несигурността на работното място, ниската заплата, спорадичността на тази заетост и икономически трудности за финансиране на образователни потребности.
- *Вътрешна и външна миграция.* Миграцията, предимно по икономически и свързани със заетостта причини, води до прекъсване на контактите между училищните центрове и учениците и техните семейства.
- *Липса на необходимите документи.* Липсата на документи и регулиране прави по-труден достъпът и регистрирането в училищните центрове (за мигранти).
- *Географско местоположение.* Географското местоположение влияе на възможността за достъп до училищните центрове, тъй като такива не съществуват в близост или защото достъпните са сегрегирани или предлагат ниско качество. Някои изолирани или маргинални квартали (гета) и райони в страната имат по-малко ресурси и затова предоставят по-малко възможности за образователно развитие.

В. Списък на нагласите към ромската общност и образователната система:

- Взаимно недоверие и предразсъдъци между училищата и ромската общност.
- Някои роми смятат училищата за “неизвестна територия”, която е непозната за тях.
- Много училища имат слаба връзка с родителите от ромски произход и това има пряко въздействие върху възприятието на родителите относно училището и липсата на знания и информация, с която те разполагат за възможностите и предимствата на продължаващото образование на децата си.
- Липса на мотивация на учениците от ромски произход.
- Липса на примери за подражание в самите ромски семейства.
- Недостатъци на училищната система при работа със семейства, живеещи в бедност или крайна бедност.

С. Недостатъци на образователната система:

- Образователната система не е достатъчно подготвена, за да посрещне разнообразието на учащите се от межкултурна перспектива, която интегрира етническите малцинства².
- Учителите нямат достатъчно познания и опит в сферата на межкултурното образование и вземането под внимание на многообразието на учениците си в училищата. Като институция училищата са най-вече замислени и проектирани за модел на “хомогенни” ученици. Многообразието често се разглежда като пречка, свързана с необходимостта да се компенсира за създадените трудности, отколкото като характеристика, която може да е обогатяваща за всички ученици като цяло.
- Липса на достатъчно средства за разработване на качествени програми и дейности в подкрепа на малцинствата и по-специално на ромската общност.
- Различни прояви на сегрегация и дискриминация на ромите в образователната система.

Всички тези фактори генерират:

- Изключително ограничен напредък към по-високи нива на образование. Ромските момчета и момичета трудно получават достъп до предучилищно образование, те обикновено завършват само основно образование. Проблемите с отпадането се появяват при започване на средното образование, достъпът до висше образование е съвсем ограничен.
- Високи нива на отсъствие от училище.
- Висок процент ученици, които повтарят учебни години.

2 Межкултурното образование е начин за разбиране на образованието. Това е образователен фокус, който има инклузивен характер, където многообразието е задължителна и положителна съставка, която допринася за качествено и холистично образование и се разглежда като обогатяваща стойност. Това е образование, предназначено да ни научи да живеем в обществото, като развива ценности като уважение и толерантност към другите. Межкултурният подход е конструиран и разработен чрез подкрепа и насърчаване на едно общество на многообразието, където има място за всички хора, независимо от техния произход или етническа принадлежност или всякакви други различия. Това общество насърчава развитието и възможностите за всички групи: принадлежността към различна етническа група не означава по-неблагоприятно положение, а по-скоро представлява добавена стойност, която обогатява гражданството.

- Ниска успеваемост в училище.
- Формалното образование протича с прекъсвания.
- По-ниски нива на професионална квалификация, което води до трудности при достъпа до пазара на труда и прави невъзможно излизането от ситуацията на бедност и маргинализация.

Като се имат предвид данните за влиянието на описаните по-горе образователни, икономически, правни и културно-социални фактори, това ръководство се стреми да бъде оперативен инструмент, който ще допринесе за следното:

- Намиране на подход и даване на подкрепа на ромските семейства с цел да се насърчи включването на техните синове и дъщери в училищната общност.
- Подкрепа за образователната система, така че тя да улеснява участието на учениците от ромски произход и техните семейства.

ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ

5. Теоретични модели, които поддържат методическото предложение за интервенция с ромските семейства в училищна среда

Според преобладаващото мнозинство социологически, психологически и педагогически изследвания, семейството е една от ключовите институции в процеса на социализация и изключително важна институция сред ромите. То се явява като приоритетна институция, която трябва да има достатъчен капацитет, за да изпълнява задълженията си по отглеждането на децата и осигуряването на тяхното образование и мотивация. Семействата, както и общността на връстниците, са от съществено значение за подкрепата и позитивното подпомагане на децата в образователния процес. Широко признати са трудностите, които съществуват в някои случаи по отношение на участието и представянето на ромските деца в училище. В същите случаи родителите изглежда прехвърлят собствената си отговорност изцяло на образователните центрове. При разработването на образователна интервенция образователните ресурси следва да вземат предвид семейството като ключов елемент на подкрепа.

В много семейства - и по-специално в много ромски семейства - продължават да съществуват традиционните модели за различните роли на мъжете и жените. Например в собственото ни патриархално западно общество мъжете се ползват с положение на социално господство. Затова още от ранна възраст много от момчетата биват подтиквани да придобият мъжественост, която им позволява да заемат и поддържат това положение. По същия начин много момичета биват учени да възприемат поведение на покорна женственост. Мъжките и женските роли взаимно се подкрепят, като по този начин се възпроизвежда до безкрай неравенството, на което те се основават.

В ромското семейство също откриваме тези различия. В някои ромски семейства и общности разликите между мъжките и женски роли следват традиционния модел с ясно изразено господство на авторитета на мъжа и преимуществата му в обществения живот. Ролята на жените е по-скоро ограничена до личния живот на семейството.

Сред характеристиките, които отразяват съществуването на тази традиционна роля, които касаят различното отнасяне към двата пола в някои семейства, намираме, наред с другото, предпочитание за сключване на брак в рамките на семейството, верността на съпругата и девствеността на булката, поради което бащите понякога се страхуват, когато дъщерите им започват средното си образование. Контактите с момчета на тяхната възраст или с по-големи момчета може да доведат до емоционална привързаност и дори поемане на ангажимент в една непозната среда, което да доведе до нежелани от семейството ситуации, тъй като роднините предпочетат дъщерите им да се омъжат за хора, които познават и които са по-близо до техния кръг и имат сходни обичаи.

Освен това в по-традиционните ромски семейства момичетата поемат роля в домакинските грижи още на много ранен етап в живота си. Те например се грижат за по-малките си братя и сестри, а при установяване на официални отношения те се грижат и за членовете на семейството на приятеля (годеника) си. Всичко това означава, че те са задължени да отделят време и енергия за домакински отговорности, които често са несъвместими с училищния живот (става трудно да се посещава училище, семейството се страхува от потенциална връзка с други момчета и т.н.).

Социалната зрялост на жените се постига с раждането на първото им дете. Затова не е странно да се наблюдават годежи и сватби още на ранна възраст, като това пряко се отразява на техните образователни възможности.

Всички тези характеристики влияят върху образователния процес на децата и трябва да се вземат предвид при изработването на адекватна интервенция по отношение на семейство.

Освен това обаче, като социална институция, семейството се адаптира към времето и пространството, в които живее. Случват се някои важни промени, които трябва да бъдат подчертани:

- Възникването и разпространението на нови модели на семейството (самотни родители, тоест, майки, които сами ръководят домакинството, разведени или разделени семейства, съвместно съжителство между две или три поколения и др.)
- В усилията си за социализиране семейството взаимодейства с все по-голям брой институции (здравеопазване, заетост, социални услуги и др.). се Появиха се други фактори, като например медиите (телевизия, но също така и нови технологии: Интернет, Facebook; Twitter, блогове и пр.), като ромите също ги ползват.

Въпреки всички промени, семейството все още има ключово значение в обществото и по-специално в ромските общности. То носи голям положителен потенциал за подкрепа на децата към разширяване на достъпа им до образование.

Интервенцията, изложена в това методическо предложение, възприема някои от основните принципи на следните теоретични подходи: "системен подход, адаптиран към семействата", "модел на овластяването" (овластяване на семействата) и "положителна интервенция, основана на теорията на конструкционизма".

5.1. Системният подход, адаптиран към семействата

Основната идея на интервенциите, основаващи се на системния модел, е семейството да се разглежда като "система". Системният модел счита семейството за "отворена, стабилна, ръководена от правила и имаща своя собствена история система, която се състои от йерархични подсистеми, участващи в една свръх-система").³

Системните теории за семейството се основават на различни теории, една от които е **Общата теория за системите** (Bertalanffy, 1954 г.). В тази разработка идеите, които са най-свързани с разглеждания от нас въпрос, са следните:

- Системата представлява съвкупност от динамично взаимодействащи си елементи, при което състоянието на всеки елемент се определя от състоянието на всеки от останалите елементи, които конфигурират съвкупността.

Пример: има хиляди примери за системи в природата – от една клетка до цяла галактиката, както и социални системи, например семейството.

- Системата може да бъде отворена или затворена. Тя е затворена, когато няма обмен на материя, енергия и/или информация с други елементи в околната среда.

Пример: има само малък брой примери за затворени системи в природата, защото повечето от тях са в динамично взаимодействие със заобикалящата ги среда. В този смисъл химическа реакция в херметически запечатана епруетка би била пример за (относително) затворена система.

- Системата е отворена, когато обменя материя, енергия и/или информация със заобикалящата я среда. Тоест една отворена система бива променяна от заобикалящата я среда и самата тя я променя.

Пример: всички семейства са отворени системи, които си взаимодействат в общността и обменят енергия, информация, възприятия, нагласи и емоции със заобикалящата ги среда.

- Тоталност или "несумативно" цяло: разбирането на семейството като система означава, че цялото се разглежда като представляващо повече от сбора на неговите части. Тоест поведението на всеки от нейните членове (например детето) не може да се разбира отделно от останалата част на семейството. В този смисъл е налице непрекъснатата циркулярност и взаимосвързаност между членовете на една система. Промяна в един от членовете на системата влияе върху другите, тъй като действията им са свързани помежду си чрез модели за взаимодействие.

Пример: еманципацията на детето може да причини дисбаланс в отношенията между родителите, ако детето поеме ролята на посредник в родителските конфликти (тоталност). Взет поотделно, обаче, никой от членовете на семейната система не може да изпълнява ролята, която е характерна в семейната система (несумативна).

³ Ripol-Milet, Alex (2001). "Familias, trabajo social y mediación". Paidós.

- **Циркулярност:** поради взаимната свързаност на членовете на система, причинно-следствените отношения никога не са линейни (в смисъл, че "причина А" провокира "следствие Б"), а по-скоро циркулярни в смисъл, че "Б" ретроактивно засилва проявленията на "А".

Пример: исканията на дъщерята за по-голяма автономност при вземане на решения може да се сблъска с резервираността на бащата, което от своя страна засилва настояванията на първата, после неговата реакция, и така нататък в последователност.

- **ЕКВИФИНАЛНОСТ:** Едно и също следствие може да се дължи на различни причини. Тоест промените, наблюдавани в една отворена система, не се определят от началното състояние на системата, а по-скоро от характера на процесите на промяна. Тази дефиниция не е валидна за затворени системи, тъй като те се определят от началното състояние.

Пример: поради чисто прагматични или ситуационно обусловени причини две семейства могат да формират организация на домакинството, която е много подобна, въпреки че семействата са от свършено различен произход.

Теорията за комуникацията е друг стълб, на който се опира теоретичната разработка на системния подход, който се прилага към семейството. Тя започва с един основен принцип: "Невъзможно е да не се комуникира".

Някои основни идеи, които се разглеждат в теорията на комуникацията (Watzlawick, Beavin и Jackson, 1967 г.) са следните:

- В една система поведението на всеки неин член изпраща съобщение до останалите.
- Във всяка комуникация могат да бъдат разграничени следните елементи: съдържателен аспект (семантично съдържание на съобщението) и релационен аспект (той определя как трябва да се разбира съобщението, тоест вида на отношенията между подателя и получателя).
- Дефиницията на даден акт на взаимодействие е обусловена от решенията на комуникационните последователности между участниците. Отворените системи се характеризират с модели на циркулярност без ясно начало или край. В тази връзка определението за всяко взаимодействие зависи от начина, по който участниците в комуникацията разделят циркулярната последователност и установяват причинно-следствени връзки.

Друга основна идея в системния подход към семейството е **еволюционната идея** (Haley, 1981 г.):

- Като система семейството претърпява поредица от повече или по-малко формиращи фази, които се отнасят до собствения му жизнен цикъл (ухажване и брак; отглеждане на деца; юношество; децата порасват и стават независими: "празно гнездо").
- Важността на еволюционните понятия е в кризите, които могат да възникнат при преминаването от една фаза в друга. В това отношение оптималният начин за преодоляване на подобни кризи е да се измени системната структура на семейството и по този начин да се поддържа неговата организация.

И накрая е необходимо да се подчертаят и структурните идеи. По-долу сме изтъкнали най-важните от тях.

Една система се състои от подсистеми, в които има ограничения. Целта на тези ограничения е да се защити диференциацията на собствените членове на системата. Пример: *в семейната система са налице следните подсистеми: съпругеска, родителска и синовна.*

- Ограниченията или вътрешните граници на семейството могат да бъдат идентифицирани с различни правила за поведение, приложими за различните подсистеми в семейството.

Пример: правилата, които се прилагат в поведението на родителите (родителската подсистема) обикновено са по-различни от правилата, които се прилагат за поведението на децата (синовна подсистема). Тоест обикновено родителите имат повече правомощия за вземане на решения от децата. В този смисъл би противоречало на тази логика да се приведе аргумента: "синът ми не ходи на училище, защото мисли, че ученето няма да му е от полза", вместо да се оставят родителите да вземат това решение.

- Границите между подсистемите се различават в зависимост от тяхната степен на "възприемчивост", тъй като в някои случаи те са неясни (трудно се определят), закостенели, (трудно е да се променят по всяко време) или могат да са прозрачни и да имат ясни граници (тези, които са определяеми и променливи). Смята се, че подсистемите с граници осигуряват идеални условия за адаптация.

Разделителните линии могат да разделят подсистемите в рамките на семейството или да отделят цялото семейство от външния свят. В последния случай, външните разграничителни линии се наричат граници. Границите на семейната система може да се определят от разликата във взаимодействието между членовете на семейството или поведението им в присъствието на хора, които не са от тяхното семейство, като например преподаватели и/или учители от училищния център.

Семейството от системна гледна точка: интервенцията при спазване на този подход

Интервенцията към семейството, която се основава на този теоретичен подход, разглежда структурните системи на взаимоотношенията, подсистемите на по-голямата система (семейството като цяло), интегрирането на нейните членове, уважението към всеки от нейните членове (защита на диференциацията на всеки един от тях), старите и новите правила за поведение на всяка система или подсистема (семейни граници, вътрешни съюзи).

От тази гледна точка интервенцията включва няколко области, като например:

- По отношение на йерархията: кой и спрямо кого упражнява ролята на авторитет в ромското семейство?
- "Възприемчивост" на семейните членове: до каква степен един от членовете на семейството, например бащата, е възприемчив към интересите на другите членове на семейството, като децата си?
- Начинът, по който са организирани системите: по какъв начин са изградени различните системи, които съставляват семейната система?

Ще обърнем особено внимание на фокуса на интереси, който произлиза от оригиналните точки на фокус на Бейтсън (1972 г.), тъй като той е от съществено значение за разбирането на интервенцията по отношение на семейството, основаваща се на системния подход.

В центъра на вниманието на системната интервенция вече не е индивидът, или в нашия случай ученикът, като предполагаем "източник" на трудностите пред интеграцията в училище, а по-скоро характеристиките на организацията на семейната система, в която причината за търсенето на образование добива смисъл. Центровете на интерес в моделите, които свързват взаимодействията на семейната система. Не става дума за ограничаване до индивидуална интервенция в присъствието на други членове на семейството, а целта по-скоро е да се прояви интерес към моделите на взаимодействие, които се създават в семейството и които могат да повлияят върху трудностите при интеграцията и успеха в училище на децата.

Друг фокус на интерес, които сме споменали, е да се разгледа взаимодействието като източник на информация, а следователно и като форма на комуникация.

Тази идея за комуникацията води до незаинтересованост към причинно-следствени обяснения и към насочване на интереса към прагматиката на взаимодействията на семейството, въпреки че през последните години сме свидетели на подновен интерес към "проблемните теории" на членовете на семейството.

5.2. Моделът за овластяване на семействата

Моделът за овластяване представлява нова стратегическа перспектива и нов подход, вдъхновен и ръководен от целите на овластяване на отделни индивиди, групи и общности. Той определя стила на интервенцията, задава тона, ценностите и етиката, като едновременно с това се концентрира както върху личните ресурси на членовете на семейството, така и върху социалната микросреда, в която те си взаимодействат.

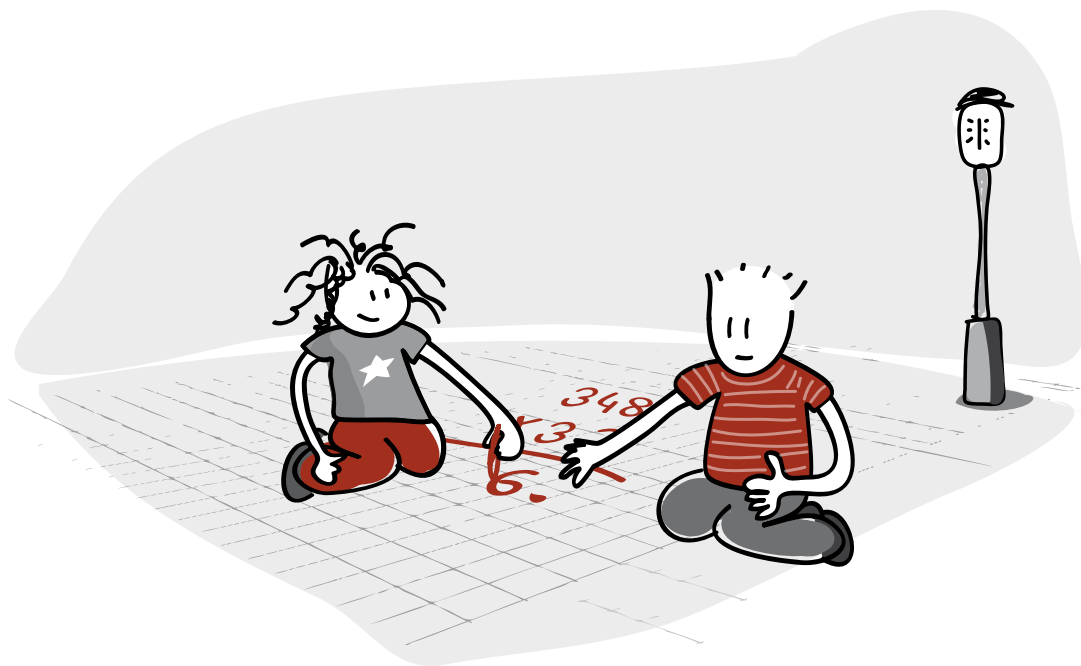
Този модел разработва и внедрява в практиката стратегии за оптимизиране на обучението в интелектуалната, социално-релационната и емоционалната области.

Основните принципи на *модела за овластяване или компетенции*, които дават насоки за самата интервенция, могат да бъдат обобщени както следва:

- **Начинът, по който семействата се държат като резултат от взаимодействието** между: семейната история и досегашния опит с образователната система, биографията и собствената история на семейството, както и последиците, които ще определят бъдещото поведение.
- **Генезисът и поддържането на потребностите и/или конфликтите придобиват съществена роля**, като по този начин се появява искане това да стане елемент в интервенцията, предимно в по-близката среда: училище, връстници и общност.
- **Корените на властта и контрола представляват динамичен процес**, чиито измерения не са ограничени в рамките на семейството, но също така имат екологични източници и корени, тоест, те са тясно свързани с достъпа на възможности, материални и обществени ресурси и защитни елементи, които са на разположение в различни степени в различни контексти. Например потенциала и силните страни на ромската общност. Ето защо е от съществено значение да си сътрудничим за укрепването на ситуацията, в които се развива животът на семействата, включени в нашата интервенция. Целта е да се засилят училищната и общностната среда.
- **Това е подход за овластяване**, който се съсредоточава върху ресурсите на семейството – както индивидуални, така и социални, като се осигурява че процесът на овластяването на семейството получава нужната подкрепа, без да се губи от поглед отправната точка за всяко отделно семейство.
- **Идентифицирането и насърчаването на ресурсите, необходими за справяне с необходимите промени с гаранции за успех**. За тази цел е от ключово значение да се помогне за засилване на властта и контрола върху ресурсите, тяхната наличност, достъпност, конкурентоспособност и използване.
- **Това се намира в положителна перспектива**. Акцентът е поставен върху възможностите на семейството, какво то е способно да постигне, засилване на неговия **потенциал, възможности и силни страни**, вярата в способността на ромските семейства.
- **Един от нейните стратегически принципи е да се засилят компетентностите и способностите на семейството**, което да е в състояние да помогне в образователния процес на децата си, но е от фундаментално значение да се определят мотивиращи и значими цели, които ще позволят бащите/майки и други членове на семейството да възприемат, че са способни да приемат и постигнат такива цели. Това е единственият начин да се гарантира обвързването им с действия, целящи учене и промяна.

- Друг стратегически принцип в модела е да **се насърчава отговорен ангажимент към промяната**.
- **Действието като елемент, който улеснява и консолидира необходимите промени** и напредък към интеграцията в училище на децата от ромски произход.
- То дава възможност за непосредствени действия в семействата, на тях се дават **лични инструменти** да увеличат възприятието си за контрол върху собственото си положение, което е в полза на по-информирани решения, улеснява развитието на насочена към самия себе си ефективност, гарантира, че усилията им са компенсирани, идентифицира и признава направените постижения. Освен това този модел **насърчава ученето на отговорност**, като насърчава яхната отговорност към промяната и гарантира, че те имат власт и контрол.
- **Стратегическата цел се постига в междуличностните срещи** на екип от професионалисти и членовете на семейството, с учениците, професионалистите от образователния център, както и други технически екипи и/или социални агенти в общността, които работят по тази тематика.
- **То отдава голямо значение на наблюдението и имитацията на значими модели на поведение** както за семействата, така и за учениците, които могат да бъдат: известни от медиите лидери, други членове на семейството, други ученици от ромски произход, група от връстници (съседни, роднини и т.н.).

5.3. Положителна интервенция, основана на теорията на конструкционизма

Конструкционизмът представлява ново направление в социологията, основаващо се главно на работата на Герген (Gergen) (1985 г.; 1994; 1999) и определя различни подходи към начина, по който реалността може да бъде опозната и особено как реалностите могат да бъдат конструирани. Съществуват множество дефиниции на социалния конструкционизъм, поради самото му естество и поради разпознаването на множество реалности, генерирани от разнообразните взаимодействия между индивидите, които изграждат, конструират тези реалности.

Поради самата си природа конструкционизмът не може да се основава на еднозначна дефиниция заради факта, че знанието е социално конструирано. Изследването на социалния конструкционизъм се фокусира основно върху разясняване на процесите, чрез които хората описват, обясняват или интерпретират света, в който живеят (включително самите себе си) (Герген, 1985: 266). Социалният конструкционизъм се интересува от комуникацията и отношенията между хората и от процеса на създаване на смисъл в социалните взаимодействия. Отправната точка е представена от факта, че хората при едни и същи обстоятелства са в състояние да произвеждат много различни социални конструкции на една и съща реалност. Основните теми са:

- a. Език, общуване (комуникация) и дискурс се считат за начините на взаимодействие между индивидите, които конструират множество реалности. Социалният конструктивизъм приема, че реалностите се създават от хора, които общуват чрез езика, като всеки от тях оказва влияние върху и същевременно ограничава отговора (реакцията) на другите. При този подход вниманието не е съсредоточено върху отделния индивид, а по-скоро върху мрежата на взаимодействия между индивидите.
- b. Социалният конструкционизъм се фокусира върху отношенията, чрез които участниците в социалното общуване конструират различни реалности. Подходът на социалния конструкционизъм започва от предположението, че езикът, който хората използват, за да разберат света, представлява социален артефакт, исторически продукт на обмена между хората (Герген, 1985: 267).
- c. Този тип подход приема, че разграничението субект-обект не е достатъчно продуктивно и генеративно, тъй като поддържа един дуализъм, според който субектът и обектът са независими един от друг. "Социалният конструкционизъм изоставя илюзията за онтологичното разделение между субект и обект и го заменя с една интерсубективна реалност. Той възприема в идеята, че реалността е интерактивен процес, тъй като хората придават смисъл на собствените си преживявания чрез постоянно взаимодействие със заобикалящата ги среда" (Ван дер Хаар, 2002: 26).
- d. Знанието и социалната реалност са зависими от социалните отношения и преговорните процеси между хората. През последните години социологията на знанието прецизира подхода на социалния конструкционизъм, за да покаже, че всяко познаване на реалността е повече човешко творение, отколкото огледален образ на независимата реалност (Кожокару и Санду, 2011 г.). Социалният конструкционизъм приема, че когато започнем да наблюдаваме или говорим за онова, което е, ние всъщност конструираме социалната реалност (Ван дер Хаар, 2002 г.: 24).

Тезата на конструкционализма гласи, че ние никога не можем да знаем кое е всеобщо вярно или невярно, кое е добро или зло, правилно или грешно, а вместо това знаем само разкази за истина, лъжа, добро, зло, правилно или грешно, като изоставя на идеята на конструктивизма, че съзнанието на индивида представлява огледало на реалността. Самата реалност е резултат от тези преговори и взаимодействия и "ние сме в състояние да създадем многобройни и разнообразни карти на реалността" (Маас и др., 2001: 373). Социалният конструкционизъм не се интересува от това да разработи една перфектна карта на реалността, а по-скоро да улови процесите, чрез които се конструират и договарят тези "карти" между индивидите чрез хармонизиране на индивидуалните им "карти", тъй като именно този процес на конструиране е най-важен: "вниманието трябва да бъде насочено към множеството начини, по които може да бъде конструиран светът" (Герген, 1994: 82). Те са полезни също при тълкуването на социални реалности, разглеждани като социални конструкции на индивида, взаимодействащ със заобикалящата го среда, и в същото време като отговор на индивида към условностите и ограниченията, генерирани от интерпретациите и значението, създадени от другите.

Проучване на действията и изследване на положителните страни (Appreciative Inquiry)

Методът за изследване на положителните страни може да бъде алтернативна интервенция, целяща промяна на начина, по който хората конструират реалността, в която живеят, действат, общуват и реагират, без проблемите, пред които са изправени, да бъдат държани винаги на преден план. Други автори разглеждат изследването на положителните страни (appreciative inquiry) като инструмент, който може да се използва за ръководене на промените в дадена организация или в общност (Burke, 2011; Cuyvers, 2010; Lustig & Ringland, 2010).

Конструкционисткият принцип, използван при прилагането на метода за изследване на положителните страни (Cooperrider и Whitney 2000: 3-27), взема под внимание факта, че всяка организация е плод на човешко творение, поточно на колективното взаимодействие между индивидите и на постоянната реконструкция, генерирана от нашите знания, убеждения и идеи. Семейството е проявление на взаимодействието между нашите ментални модели по отношение на него, които са конструирани социално чрез релационен процес. Семейството не представлява обективна реалност, която е независима от индивидуалните интерпретации на своите членове. От тази гледна точка семейството само по себе си е реалност, генерирана от множество интерпретации (Murrell, 2001: 92), а промените в семейния живот чрез анкетно изследване на положителните страни на практика означават, че то променя тези интерпретации и конструира един общ, колективен и последователен образ.

Специалистът, който използва ориентирано към положителните страни изследване, за да се въведе промяна в семейния живот, трябва да се съсредоточи върху следните аспекти (Bushe, 1995:16):

- a. Да "открие" организацията, оставайки ориентиран към позитивните ѝ страни, като търси най-добрите примери за успех, които могат да се намерят в миналото на нейните членове, и да ги мотивира да посочат тези примери. Позитивно ориентираното откриване на успешни практики, интерпретирани като успех от членовете на семейството, се ръководи от изследователската тема;
- b. Да разбере семейството чрез ориентиран към позитивните страни подход, като задълбочено подходи към него и като разбере какви са били условията на семейството, които в миналото са довели до успех.
- c. Да помогне на членовете на семейството чрез наблягане на позитивните страни да разширят вече установения опит и да увеличат този опит чрез насърчаване на неговото повторение.

МЕТОДОЛОГИЧЕН ИНСТРУМЕНТ

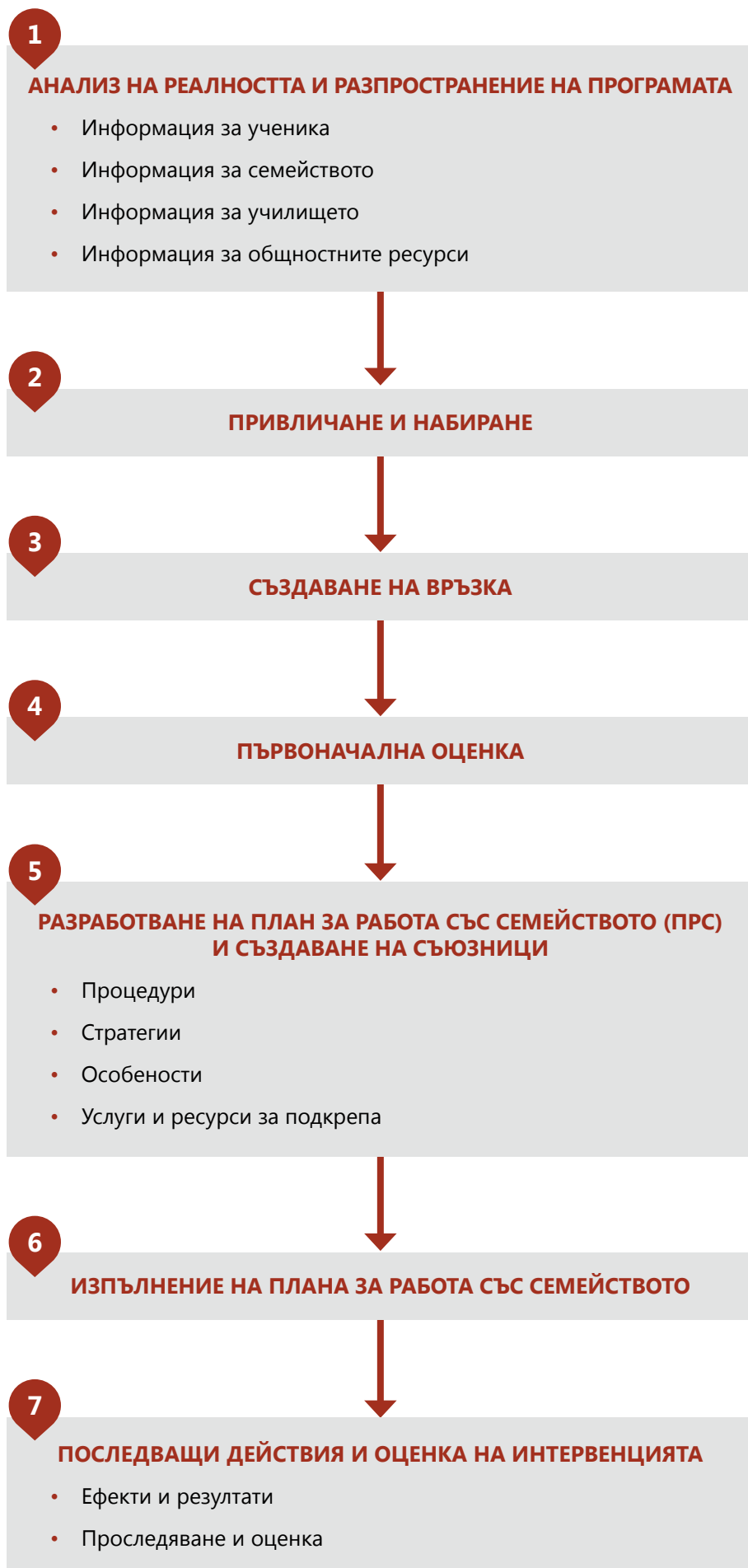
6. Методически инструмент за интервенция към ромските семейства в училищна среда

В тази глава представяме методическо ръководство, което дава на техническите екипи ориентация и насоки за интервенции към ромските семейства с цел да се повиши тяхната осведоменост, да ги мотивира и ефективно да ги подкрепи да работят заедно за интеграцията и подобряване на училищните постижения на децата си.

Процесът на интервенция е разделен на фази, съставляващи моменти или стъпки, които считат за необходими за постигане на адекватна интервенция, които са както следва:

- **Първа фаза:** Анализ на реалността и разпространение на програмата.
- **Втора фаза:** Привличане и набиране на семейства и партньори.
- **Трета фаза:** Създаване на връзка.
- **Четвърта фаза:** Първоначална оценка.
- **Пета фаза:** Разработване на план за работа със семейството (ПРС) и създаване на съюзници.
- **Шеста фаза:** Изпълнение на дейностите, предвидени в плана за работа със семейството (ПРС).
- **Седма фаза:** Последващи действия и оценка на интервенцията.

6.1. Анализ на реалността и разпространение на програмата

каква е целта на тази конкретна стъпка от интервенцията?

Преди да осъществите контакт със семействата е важно да се извърши предварителна работа, за да се познава контекста, в който ще извършва интервенцията си съответният специалист/техническо лице. Социалните обуславящи фактори могат да се опишат като контекстуални детерминанти, тъй като те съставляват рамката, в която е вписана останалата част от семейните ситуации на нужда и трудности. Целта е фактическо проучване на околната среда, за да се събере информация за някои от основните аспекти на социално-икономическия и общностен контекст, в който живеят семействата, и в същото време да им се разкаже за програмата.

Тази предварителна работа ви позволява да адаптирате интервенцията, тоест дейностите, които ще се извършват, към семействата и тяхната настояща реалност. Освен това тя също така ще служи като основа за извършване на бъдеща оценка на планираната интервенция и промените, постигнати в поне някои от съществените аспекти.

Следните случаи може да са от особено значение при анализа, като те могат да се окажат приложими към някои ромски семейства: ограниченията, наложени от неравностойното социално-икономическо положение, изолацията между семейството и средата, в която то живее, дискриминация или изключване.

Най-важните участници в тази първа фаза са: на първо място семействата, последвани от общността, където се извършва интервенцията, училището или учебното заведение, както и публични или частни институции, които функционират в района, където се развива интервенцията.

За да може реалистично да се анализира ситуацията, ние предлагаме събиране и систематизиране на информацията, включена в три раздела: информация за най-непосредствената заобикаляща среда, информация за най-отдалечената заобикаляща среда, тоест социалният контекст на района, където ще се проведе интервенцията, както и информация за ресурсите на общността – както публични, така и частни. По-долу предлагаме някои от променливите, които трябва да бъдат взети предвид при събиране на информация.

Що се отнася до заобикалящата среда, каква информация е полезна и е добре да знаете?

Що се отнася до семейството:

- Определете броя и вида на потенциални семейства-бенефициенти, предвид характеристиките и целите на програмата.
- Проверете какъв е езикът, който се говори от семействата. Дали е езикът, който се говори в страната, или е ромски език.
- Направете оценка на жилищните условия, в които живеят: здравословна обстановка, пространство, пренаселеност, основни комунални услуги, както и преместване, например ако семействата са били преместени поради планове за ликвидиране на бедняшките квартали.

- Направете оценка на обстановката със заетостта: тип професия, отдаване под наем, заетост в момента, несигурност на работните места, равнище на безработица, сива икономика, вида на договорите: постоянни трудови договори, самостоятелно заети лица, случайна и временна заетост, видове работа, които се извършват, получатели на социални помощи и др.
- Направете оценка на здравния статус и медицинската помощ: най-често срещани заболявания, детска смъртност, инвалидност, лица със специални нужди, продължителност на живота и др.
- Направете оценка на нивото на образованието на семейството и отношението му с училището, идентифицирайте ценностите, които те виждат в училище или в образователната институция; дали са дистанцирани или отрицателно настроени, какъв е досегашният им опит и участие.
- Оценете социалния капитал на ромската общност, с която специалистите/техническите лица ще работят с (съответните аспекти, свързани с традицията и културата на общността, културни модели, убеждения, ценности и социална структура) и определете нейния социалния капитал (умения и способности, формални и неформални компетенции и т.н.). (Вж. Приложение 1, Карта на социалния капитал).
- Идентифицирайте и се запознайте с очакванията и потребностите на общността, както и с настроеността ѝ.

Що се отнася до социалния контекст на района, където ще се проведе интервенцията (квартал, село, град, населено място и др.):

- Степен на социалното структуриране, маргинализация, изолация и т.н., и/или съществуващо насилие в заобикалящата среда.
- Състояние и проблеми с интеграция, социално включване/изключване, маргинализация, в района, където ще се проведе интервенцията.
- Социална интеграция, идентифициране на семейството с общността, в която то живее, чувството за принадлежност. Включване или отхвърляне.
- Участие на семейството в динамиката на общността. Участва ли то в социални и културни услуги или например в обществени мероприятия; спортни клубове, сдружения на съседите, празненства...?

Що се отнася до публичните и частни ресурси на общността

- Интервенции, които се извършват в общността, където се планира текущата интервенция, за да се избегне дублиране на интервенции и/или финансиране.
- Доставка на съответните публични и частни ресурси в областта (здравеопазване, образование, заетост, социални услуги, развлечения и социално-културни).
- Достъпност и използване на ресурсите от самото семейство.
- Училищни ресурси на общността: характеристики, нагласи спрямо ромската общност, степен на възприемчивост или "отвореност" към заобикалящата среда, профил на специалистите.
- Отношение на организациите към целите на интервенцията, определяне на ключовите лица/информатори на организацията, които могат да участват в програма или действие.

- Работни групи и срещи с други институции и организации, които работят в същата среда, за да се създаде мрежа за споделяне на информация и дефиниране на отговорностите, които всеки един от заинтересованите страни или групи по програмата ще извършват.
- Идентифициране на рамката на образователната политика и нейното прилагане на регионално и национално ниво.

Този анализ ще осигури по-задълбочено познаване на средата, където ще се извършва съответната дейност: семействата в нея, характеристиките ѝ, социално-икономическата и образователна обстановка и потребностите ѝ, както и потенциалът на общността и семействата да развият и прилагат програмата. Тази оценка ще позволи изпълнението на програмата, като я адаптира към условията и проблемите на средата.

По-долу сме включили някои полезни методи и техники за събиране на тези данни. Важно е да се знае, че всеки метод и техника има своите ограничения. Изборът на най-добрите зависи от ресурсите, времето или потребностите на самата програма. Препоръчително и необходимо е да се използва комбинация от тях, за да стане възможно сравнение и допълване на събраната информация. Това е най-добрият начин да се разбере по-добре контекста, в който ще се проведе програмата.

Предложени методи и техники за събиране на данни

Индивидът и самата общност са най-важните източници на информация, затова е важно да се определят основните информатори на всяка една от работните среди. Методите и техники за събиране на данни, които препоръчваме, са описани по-долу:

Вторични източници

Обърнете се към национални или местни вторични източници, които се отнасят до най-непосредствената среда по отношение на ромската общност, на училището или образователната институция и контекста.

Тези източници са обикновено документи или научни трудове, публикации от министерства, университети, изследователски центрове, общини, неправителствени организации и др. (за повече информация вижте приложението "Библиография"). Също така е удобно да се разгледат сходни проекти и добри практики, за да се идентифицират различни действия и стратегии.

Събиране на информация директно от общността

- Посещение и лично интервюиране на ключови информатори: семейства, обществени лидери и технически лица или отговорни членове на организации⁴. Препоръчително е да се съпоставя тази информация с други източници. Често срещана грешка е да се мисли, че само с информацията, събрана от лидерите или съответните ключови участници в дадена общност вече се разполага с достатъчно данни за всички процеси в контекста, в който ще се проведе програмата. Интервютата не трябва да се разглеждат като единствената форма за събиране на данни. Всъщност интервютата регистрират представянето на самите участници, а на нас са ни нужни и други източници на информация, която ни позволява да изградим подходящи действия, основани на нея.

⁴ Смята се, че ключовият информатор е лице, което, предвид своето положение или позиция в обществото или институциите, притежава ценна информация, която може да помогне за опознаване на ситуацията.

В зависимост от националния или местен контекст ключовите информатори може да са различни и да представляват различни групи. В някои страни може да се обмисли използването следните ключови информатори: инспектори, които могат да предоставят ценна информация за образователното положение на семейства и ученици, държавни институции, които предоставят информация за социално-икономическото положение на семействата и др. На местата, където такива съществуват, е удобно да се свържете с наетите местни ромски експерти, с училищния посредник, с учителя по ромски език, социалния работник и др. На областно ниво може да е препоръчително да се свържете с експерт по въпросите на ромите и инспектор за малцинствата, ако има такива. Могат да се организират и срещи с неформалните лидери, които да предоставят ценна информация по отношение на профила на семейството и неговото социално и икономическо положение. Настойчиво препоръчваме да се съберат колкото е възможно повече данни, по-специално чрез процес на пряко и продължително наблюдение на участниците.

- Прякото наблюдение в самия контекст, когато е възможно и изпълнимо, може да ни каже, например каква част от домакинската работа извършват момичетата въщи, което може да бъде много важна част от информацията за успеха им в училище. Такава информация не може да бъде събрана чрез интервю.
- Фокус групи за оценка на потребностите на общността или група.
- Целево интервю (извършва само когато това се счита за необходимо), за да се оценят възприятията за социално-икономическите условия. В случай на провеждане на анкета, ако тя е планирана като широкообхватна, е препоръчително да си партнирате с университет или изследователски център и/или експерти, които могат да ви посъветват как да я проведете и анализирате.

Що се отнася до разпространението на програмата, което е полезно да се направи по същото време като проучването и анализа на контекста, основната цел е програмата да се популяризира сред ромските семейства, институции и обществени организации, за да ги мотивира да се включат. Това са също са важни поводи за събиране на данни по отношение на социалния контекст и запознаване с него.

Най-важните аспекти, които трябва да се имат предвид за разпространението на програмата и търсенето на съюзи и партньорства са:

- Определете най-подходящите носители и методи, за да се популяризира програмата, в зависимост от вида на населението, към което е насочена: семейства, институции или организации, работещи в избраната общност или среда.
- Идентифицирайте ключовите лица, които работят в района, където ще се разработва програмата, и които могат да я подкрепят.
- Ангажирайте ресурси и организации в създаването на мрежа за сътрудничество, където се обменя информация.

Също така е препоръчително да се проведат преки дейности с ангажираните участници, например: лекции в учебните центрове, в организациите, в които те участват, или извършване на работа на улицата. Неформалното устно разпространение на информация работи чудесно в тези случаи с ромски семейства, тъй като много от тях имат трудности с четенето и писането. Разлепянето на плакати, раздаването на листовки и др. могат да допълват тези действия.

При установяване на контакт с общността често е необходимо да се намерят хора, които са уважавани и ценени, както и хора, които биха се заинтересували за насърчаване към промяна. След като те са включени в програмата, първото, което могат да направят, е да улеснят достъпа и работата на професионалистите в съответната общност.

Когато става дума за институции, също така е препоръчително да се използват директни методи, организиране на срещи и/или разговори, в които програмата може да бъде представена заедно с документация или резултати, които доказват ефективността на действията, които ние предлагаме.

Винаги, когато са на разположение необходимите средства, е подходяща да се направи презентация с графични изображения и накратко да се обяснят характеристиките на населението, където ще се проведе интервенцията, данни относно проблеми и фактори, които могат да бъдат повлияни от програмата, нейните цели и действията, които трябва да бъдат извършени, както и ефективността на програмата, ако тя вече е била прилагана. Целесъобразно е тези презентации да бъдат придружени от досие.

С цел да се създаде план за разпространение и/или комуникация на програмата, можем да използваме един прост инструмент: комуникационната матрица сме включили по-долу; тя е придружена с един пример.

Пример

Бенефициент	Цел на комуникацията	Съдържание, което да бъде съобщено	Средства и инструменти, които да се използват
Общински социални служби	Информирайте за съществуването на програмата и потърсете участие	Цели на програмата, доказателства за успеха на тези дейности	Проведете разговори с отговорните лица и приложете досие на хартиен носител и в електронен формат, презентация със слайдове

По-долу са посочени **основните предложени действия** за справяне с някои от най-често срещаните трудности на този етап.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Запознайте се добре с ресурсите и социалните субекти, работещи в областта на интервенцията, така че те могат да предоставят информация за хората от ромски произход, с които се надяваме да работим. Основната цел е познаване на конкретните характеристики на бенефициента; следователно ще бъде необходимо систематично да се съберат данни за семействата и средата в района...

Създаване на официален предварителен контакт с специалистите, работещи в съответната среда. Идеята е да се организират срещи и интервюта, за да представи какво ние искаме да направим и по този начин да отворим вратата към сътрудничество и споделяне на информация.

Направете много качествено представяне на проекта, информирайте за положението на ромската общност в образованието, като използвате всички инструменти на наше разположение. Много е полезно да се представят данни, доказващи успеха на интервенцията, ако тя вече е била извършена на друго място в друга област или образователен център.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Ромското население е много разнородно и живее в махали/райони, които имат различни характеристики: някои семейства живеят в пълна изолация, а други – в интегрирани райони. Това съответно може да затрудни определянето на бенефициентите (целевата група), тъй като някои хора от ромската общност не се самоидентифицират като такива и често липсват надеждни данни за ромската общност.

Заинтересованите страни, които участват, или които работят на място, може да не са склонни с готовност да предоставят и споделят на информация.

На някои публични институции им липсва ангажираност. Може да е трудно да осигурите ангажимента на някои образователни центрове към предлаганата интервенция.

6.2. Привличане и набиране на семейства и партньори

Каква е целта на тази конкретна стъпка от интервенцията?

Установяване на контакт и връзка с избраните семейства и задълбочаване на познанията за програмата и действията, които ще бъдат разработени от различните заинтересовани участници: самите образователни центрове, ромските семейства, учениците и други социални участници в общността.

На този етап целта е да се улесни достъпът на семействата до обществени услуги, и по-специално до училищните центрове, включително заведенията за предучилищно образование.

От друга страна първите срещи със семейството имат за конкретна цел не само предоставяне на информация за програмата, но и мотивиране семействата да участват и обясняване на степента на участие, която се очаква от тях.

Важно е веднага след осъществяване на първоначалния контакт да се създаде атмосфера на доверие между професионалиста и бенефициентите, тоест семействата, учениците и училищните центрове, а също и да се посочи ролята на всеки един от участващите ресурси.

Как да стигнем до бенефициентите?

Има няколко начина за достъп до тях.

Вътрешни канали - въз основа на други интервенции със семействата в рамките на други програми или отдели, например жилищно настаняване или образование, в рамките на самата организация.

Директно набиране - издирване на семействата директно и осъществяване на контакт с тях чрез работа на улицата, използване на посредници и др. Използвайте носителите, които се считат за възможни и адекватни в зависимост от контекста, в който е разработена програмата.

Външни канали - семействата се насочват към нашите организации от други организации, например училищния център, НПО, други програми или социалните служби и пр.

В институциите и организациите, които сме избрали да бъдат включени в програмата, обяснени в раздела по-горе, е много полезно да се извърши лично представяне на проекта чрез срещи, интервюта и посещения, придружени от дидактически материали, и да се *определи нашата специфична роля по отношение на останалата част от ресурсите на общността*. Целта е да се направи оценка необходимите и целесъобразни участници, така че интервенцията да не е изолирана програма, а по-скоро да успее да ангажира най-подходящите институции и организации и да създаде мрежа, която ще подпомогне при интервенция - мрежа, в която всяка организация има определена роля.

В някои ситуации може да е полезно да се идентифицира дадено лице или група от ключови лица в общността, които ще подпомагат програмата и ще подкрепят нейната целесъобразност и полезност. Тези познати фигури улесняват достъпа до общността или до конкретни семейства.

Ето най-препоръчителните средства, инструменти и действия, които да се използват при тази фаза, наред с другото: осигурете присъствие на места, където родителите се събират, например: родителски сдружения, семинари и т.н., и пригответе презентациите така, че да са подходящи за всяка целева аудитория - както по отношение на материалите, така и на съдържанието на посланията.

На този етап е целесъобразно да се използват методи "лице в лице" и посещения, срещи и интервюта с бенефициента.

Стъпките, които е полезно да се следват, са следните (вж. диаграмата по-долу):

- Да се установи първоначален контакт със семействата, като се използват методите, описани в тази стъпка.
- Да се идентифицират случаи и ученици, които могат да бъдат бенефициенти съгласно критериите на програмата.
- Да се разработят групови интервенции със семейства и/или конкретни семейства, насочени към: създаване на емоционална връзка, доверие отношения, който ще помогне и мотивира интервенцията.

По-долу са посочени **основните предложени действия** за справяне с някои от най-често срещаните трудности на този етап.

Свързани със семействата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Покажете интерес към семейството, изградете връзка и покажете отношение.

Включете в екипа хора, които говорят техния език.

Ясно дефинирайте връзките с администрацията и диференцираните роли и отговорности на всеки един.

Предайте например следното съобщение: “Вие, семейството, решавате дали искате да направите това, или не. Моята роля е заедно да се опитаме да се намерим решение на проблемите, които изпитвате. И вие, и аз искаме детето ви да има възможности в бъдеще”.

В първия пряк контакт със семейството е важно да се започне “с правилния тон”, така че да ви възприемат като надежден източник на информация и човек, който иска да им помогне.

Изграждането на доверие е от основно значение. Основната цел е да се организира нова среща, затова ние трябва да обърнем особено внимание и да положим много усилия за тези първи моменти.

За да се започне връзка със семейството/училището е много ефективно да се стартира работа върху участието на семейството в центъра, например чрез сдружения като “Майки в партньорство” (партита, събития), “Семейни училища” (учители, които донякъде владеят техния език, “точки” на взаимодействие, мотивиращи проекти като безплатни закуски и др.).

При семейства, които са много “устойчиви” към промени, може да е полезно да се опита директен подход: свържете се с тях директно чрез техники за медиация “на улицата” и използвайки метода “от уста на уста” и/или техники тип “лавина” между съседите.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Ромското семейство е част от една общност, чиято социална форма се различава от тази на професионалния екип.

Езикът може също да е различен.

Семействата може да се страхуват от чувството, че някой ги контролира, когато идентифицират интервенцията с други ресурси на администрацията, които според тях са контролиращи по природа. В някои случаи е трудно да се изпълнят основните бюрократични потребности на интервенцията, без да се създаде усещане за “контролиране”.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

В определени особени ситуации може да се наложи да се прибегне до референтни фигури като посредник или подобни. Тези фигури може да бъдат: религиозен водач, друго семейство, участващо в дадена интервенция, посредник или учител, който работи със семействата и е добре възприеман от тях и др. Те трябва да имат индивидуален подход и да слушат активно, а също трябва да се чувстват свободни да правят предложения. Това прави работата на техническото лице, което не е от ромски произход, по-лесна и осигурява по-близка връзка със семейството.

В някои случаи, като връзката със семейството е вече консолидирана, е целесъобразно посредникът да направи "крачка назад" и да остави провеждането на интервенцията в ръцете на техническото лице, тъй като прекалената му намеса може ограничи или попречи на връзката със семейството, особено ако посредникът е от ромски произход.

Имайте предвид, че ромските професионалисти могат да участват не само в процеса на медиация, тъй като учителите от ромски произход също могат да се изградят такива отношения на близост.

Задачата за успешно осигуряване на сътрудничество е съществена част от програмата за интервенция.

Има три ключови аспекта за положително ангажиране на семейството: проведени с готовност обсъждания на очакванията и проблемите и предлагане на решения; участието на семейството в конкретни задачи, за които се разполага с тяхното съгласие, включени в интервенцията; изричното признаване на малките подобрения и усилията, които са вложени за постигането им.

Мотивирайте семействата да участват в училище и да се възползват от възможностите да се срещнат с възпитатели и учители в училище, като направите тези пространства по-гъвкави и ги адаптирате така, че ромите да не се чувстват изолирани.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Някои ромски семейства не приемат промяната. В някои случаи те не виждат важноста или необходимостта да се получи външна подкрепа за децата им, като по този начин отхвърлят програмата и не участват в нея. В други случаи семейството се съгласява да участва, но децата – не, а родителите отстъпват правото за вземане на окончателно решение на своите деца.

Първоначалната нагласа рядко е готовност сътрудничество. Семейството изглежда дистанцирано, безразлично, изпитва недоверие към нашата интервенция. Накратко казано, мотивацията им спрямо интервенцията е оскъдна.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

В тези случаи бабите и дядовците или други членове на семейството са обикновено тези, които се грижат за децата. Поради това е препоръчително да се работи с цялата семейна единица, така че в случай на отсъствие на родителите работата да може да продължи с наставниците и хората, които се грижат за учениците.

Идентифицирайте "главата" на семейството, фигурата, която има най-голяма тежест в семейството, и установете връзка с него или нея. Включете няколко членове на семейството, така че те да осигурят подкрепа в тази ситуация.

Опитайте се да повишите осведомеността за това как интервенцията, която предлагаме, ще от полза за всички членове на семейството: чрез осигуряване на подкрепа за достъп до обичайните ресурси: насочване към заетост, жилищно настаняване... и собствените ресурси на единицата.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Може да се окаже трудно да се поддържа постоянна връзка със семейството поради няколко структурни фактора като миграция, към която някои семейства са принудени да пристъпят по икономически или свързани със заетостта причини.

В някои случаи може да не е налице семейна мрежа за подкрепа поради отсъствието на родителя (миграция, семейства с един родител и др.) и това прави по-трудно намирането на "главата на семейството" като партньор.

Например: в случаите, когато децата, живеещи в домове за деца, докато участват в програмата, или когато се върнат в семейния дом.

Други причини също обясняват липсата на мрежа за подкрепа, например ситуации, когато семейството преживява преходни процеси (превърща в нова единица за съжителство с непълнолетни след официален годеж с член на друго семейство). Тези събития предполагат създаването на нови "споразумения" с новите членове на това фактическо съжителство: "свекърва/свекър" "чичовци/лели"... , когато те, като авторитетни фигури, трябва да поемат отговорност за образованието на децата. В същото време това, което всъщност се случва е, че за вземането на решенията се делегира на непълнолетни или на двойката.

Свързани със семействата и училищата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Изготвяне на много добро представяне на проекта: създаване на информираност за ситуацията на ромската общност в образователната среда, като се използват всички инструменти на наше разположение. Много е полезно да се представят данни, доказващи успеха на интервенцията, ако тя вече е била извършена на друго място в друга област или образователен център).

Следните инструменти обикновено се използват при тази стъпка от интервенцията: срещи, беседи, интервюта, презентации и материали, като плакати, флаери, уеб страници, изображения, видео и др.

Насърчавайте межкултурните ценности и многообразието като обогатяващи елементи за учениците, като работите с образователните центрове, така че те да имат предвид етническата принадлежност и да зачитат културните норми и характеристики на ромската общност, така че образователните центрове да не изглеждат толкова чужда на тази общност.

Използвайте ресурсите, предлагани от закони, политики и планове за включване на различните етнически групи като елемент на убеждаване и рамка за действие.

Предложете на училищата да създадат пространство за посрещане и приветстване на семейства и ученици от ромски произход.

Подкрепете учителите (препоръчва се да се работи с групи от учители) да разбират по-добре учениците от ромски произход, техните трудности в училище, а също и им покажете техните постижения и възможности. Привлечете религиозен водач и/или други подходящи хора от общността, за да оказват подкрепа на техните образователни цели, особено по отношение на ромските момичета.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Някои обществени ведомства може да демонстрират липса на ангажираност или дори може да е трудно да се осигури ангажимент към предлаганата интервенция в някои образователни центрове.

Закостеняла и не е особено "включваща" концепция на образователната система, която по-скоро стимулира сегрегацията и изолацията, независимо дали в самите училища или заради съществуването на сегрегирани училища и пространства.

Сегрегацията и изолацията пречат и обезкуражават. Например: *част от ромското население, което участва в Евангелската църква, изпитва чувство за собственост, за принадлежност към нещо и членовете на общността се чувстват мотивирани да посещават училище. Някои от тези семейства възприемат образователни центрове като нещо чуждо, което е извън социално-културната реалност и затова не правят никакво усилие за интеграция*.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Опитайте се да изведете някои от децата от гетата, повишете осведомеността сред учителите и персонала относно различията и многообразието и как те представляват обогатяващи елементи, за разлика от етнически хомогенните училища. Училищата трябва да бъдат включващи, тоест целта е всички ученици да имат еднакви възможности и да развият едни и същи компетенции и нагласи.

Поддържайте чести контакти с училището и следете напредъка на учениците.

В тези случаи може да се наложи да се обмислят действия за мотивиране, подкрепа и обучение за межкултурните ценности и по-добро разбиране на ромската общност, както и да им се предостави инструментариум за работа.

Работете с учители в специално разработени сесии, за да деконструирате предразсъдъците им и да им дадете ориентация и информация за културните модели на ромската общност. Направете това, без да ги критикувате за първоначалното им незнание.

Например: *“Опитайте се да разберете, че досега никой от тяхното семейство не е посещавал средното училище, те не разбират как точно функционира то, с какви отговорности е свързано, ученето, нормите... родителите все още гледат на непълнолетни като на малки деца”.*

Използвайте положителни модели като точка за сравнение: ромски младежи от съседно селище са завършили средно образование или са завършили успешно друг курс на обучение; или посочете пример в семейството или друг близък, който е учил и може да служи като ориентир за останалите, приближавайки го до семейството и учителите, за да се неутрализират тези пречки.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

В някои случаи учениците от ромски произход са концентрирани в отделни училища в “гетата”

Учителите нямат необходимото обучение за извършване на межкултурна интервенция и демонстрират се противопоставят на прилагането на програмата.

В някои училища е възможно да съществуват ниски очаквания и негативни нагласи към ромските ученици и техните семейства. Ромските семейства може да са предубедени и да имат отрицателни минали преживявания с училищната институция.

Например: *Учителят може да каже: “Нито един от ромските ученици, които съм имал(а) досега не си е мръднал пръста в клас, така че защо да се занимавам с тях.*

И обратно, като например: “Синът ми не става за училище и не му е нужно да учи, за да работи на пазара”, казва ромската майка.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Важно е да се установят критерии за избор на бенефициента, на който да бъде даден приоритет в зависимост от целите на проекта, който трябва да се прилага, например дали целта е да се намали процентът на повтарящите годината в училище, засилване на развитието и успеха на учениците от ромски произход и т.н.

Ролята на специалиста в образователните центрове е основно да мотивира, да повиши осведомеността и да обучава. Работата трябва да бъдат насочена към центровете с цел да им се осигурят интервенционните инструменти и да им се окаже подкрепа, без да се губи от поглед фактът, че съвместното изграждане е един от основните критерии.

Осигурете на семействата ясна информация по отношение на организацията, оперативните норми на образователни центрове, в допълнение към "каталога на услуги/подкрепа", които програмата предлага, като например ръководство за участващите хора (семейства, технически лица, педагози...). Целта е да се предадат основни познания за ползите, които те могат да получат.

В тези случаи е необходимо да се направи оценка на наличните ресурси и да се прецени дали те могат да са полезно за осигуряване на подкрепа като организиране на транспорт до училище, осигуряване на материали или храна. Тези мерки ще бъдат оценявани за всеки отделен случай и в зависимост от контекста на всяка ситуация. Тези разходи не трябва да бъдат покривани задължително от самата програма, могат да бъдат намерени външни ресурси за подпомагане.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Ромските ученици имат много хетерогенен профил. В някои случаи те бягат от училище или не минават в по-горен клас, но други ромски ученици не са посочени като такива в техните училища, тъй като успехът им е около средния за класа.

Някои учители разбират образованието като едностранно "преподаване". Те не мислят, че задачата им е да образуват, а по-скоро да предоставят информация.

Семействата не са запознати с динамиката на училищните центрове и всички аспекти, които влияят върху учебния процес: емоционални, организационни, мотивационни... Те не виждат необходимостта от средносрочна външна подкрепа, надхвърляща рамките на подкрепата, която предлага "материали": училищни уроци, информация за стипендии, помощ при регистрацията...

Има някои аспекти, като консултации и съвети за придобиване на навици за учене, за да продължат с училището, значението на самоуважение, социални умения и др., които семействата не смятат, че ще се отразят на крайния резултат на ученика и следователно не смятат, че е необходимо да има външна подкрепа, за да ги подсилват.

В някои специфични условия може да е трудно да се осигури достъп до училищата, защото те са отдалечени или защото няма такива в района.

В някои случаи липсва правилна реакция при ситуации на крайна бедност и маргинализация, които пречат на достъпа на детето до училище, тъй като семейството не може да плати дори минимални разходи за материали, храна, транспорт до училище и т.н... Всичко това допринася за все по-голяма липса на мотивация.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Повишете осведомеността сред семействата. Важно е да се съобщава огромното значение на образованието за бъдещето на децата.

Помогнете им да разберат, че образованието е основен приоритет, който трябва да се поддържа, като същевременно се задоволяват и други потребности. Това са допълващи се интервенции, а не взаимно изключващи се. В този случай способността на специалиста да предаде тези съобщения е от съществено значение.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Семействата и общностните лидери често не са наясно с образователните потребности, тъй като те имат основни нужди, които приемат за приоритет.

Основни послания и идеи

- ▶ Важна първа стъпка е полагането на усилия да се разбере реалността на семейството и да се подходи от перспектива, която провокира начална нагласа за отхвърляне. Целта е да се валидират, без да е задължително да се оправдават, тези първоначални позиции, като се опитваме да проявим разбиране към техните емоции, дори и ако те са отрицателни към предложената интервенция или дори към нас самите.
- ▶ Запознайте се с мненията, очакванията и трудностите, които учениците изпитват по отношение на училищното си образование и своето бъдеще, както и степента на мотивация към училището.
- ▶ Потърсете теми за разговор, които са приятни за семействата, така че да им е приятно да разговарят с вас и да може разговорът да протече в позитивен и спокоен тон, като се опитвате да покажете интерес и подкрепа.
- ▶ Важно е да се подчертаят предимствата на интервенцията, като се набляга на ползите от отварянето на нови възможности, както и недостатъците на недостатъчната образование. Също така подчертайте, че предлаганите ресурси не са задължителни, а участието е доброволно.
- ▶ Когато споменавате други семейства, които участват в образователния процес на децата си, подчертайте, че по този начин те не са загубили своята идентичност, а по-скоро са постигнали значителен напредък в процеса на интеграция на децата им в училище. Важно е да се гарантира, че семейството, с което работим, също изпитва уважение към семейството, което споменаваме като модел, тъй като нашата гледна точка може да не съвпада с гледната точка на ромската общност. Трябва да бъдем много внимателни как това семейство се разглежда в общността.

► Сътрудничество на семейството е от основно значение. За да се гарантира, че семействата сътрудничат активно, те трябва да “се качат в същата лодка” с процеса на интервенция. Ако семейството активно участва, ако то е ангажирано, в идеалния случай членовете му ще притежават следните характеристики⁵:

- Самата интервенция и задачите, които тя включва, имат смисъл за семейството.
- Семейството се чувства ангажирано и работи “рамо до рамо” със специалиста.
- Семейството смята, че целите и дейностите на интервенцията могат да бъдат обсъждани и членовете му също играят роля при определянето ѝ.
- Семейството смята, че е важно интервенцията да се приема сериозно.
- Семейството вярва, че е възможно да се постигне напредък и положителни резултати.

5 Escudero.V (2009) “Guía práctica para la intervención familiar”. Junta de Castilla y León.

Пример за добра практика при анализ на средата и осъществяване на връзка със семейството за първи път

Общинският съвет за отсъствие от училище се обръща към нас със случая на Р.

Семейството се състои от П., която е на 23 години, и синът ѝ Р., който е на 8 години. П. е родила момчето още като тийнейджърка. Тя е самотна майка (поради различни причини мъжът вече не присъства в дома).

В момента тя живее с родителите си, сина си и своя брат. Р. има чудесна връзка с чичо си А. и двамата често играят заедно. А. е завършил курсове за професионално обучение и в момента работи като механик в автосервиз. Работата му е несигурна, но той смята, че все пак е изкарал късмет, като се има предвид сегашната ситуация.

Те живеят в предградията недалеч от голям град в специално построени домове, които са резултат от Планове за ликвидиране на бедняшките квартали. Нейният син спи в една стая с брат ѝ А. В къщата няма подходящо място за писане на домашни, затова, когато детето изобщо пише домашни, той го прави в хола при включен телевизор.

Преди да организира среща със семейството, специалистът посещава квартала и събира информация за ресурсите на общността чрез съществуващата информация за характеристиките на общността. Данните се събират чрез ресурсите на общността, като например: социални услуги, здравен център, организации, които работят в областта. Кварталът е в много лошо състояние и му липсват много ресурси.

Специалистът се свързва с различни лица и служби в квартала: асоциации, социални мрежи, други държавни и частни институции и др.

Здравният център и центърът за социални услуги се намират в различен квартал в района, който е доста отдалечен. В района обаче работят няколко асоциации: една асоциация, която е посветена на интегриране на имигрантското население и друга, която работи с ромското население.

В квартала има един парк, където Р. често ходи да играе. Той почти никога няма време за домашни, защото остава в парка да играе футбол до късно.

Работата на П. е да помага на родителите си на пазара. Това е несигурна и временна работа, която не носи много приходи. Тя получава помощи за образованието на сина си, както и купони за храна.

Класният ръководител на Р. я информира, че той е много умно дете и много буден в основното си образование, но често отсъства и това се отразява на представянето му в училище. Любимото занимание на Р. е да помага на вуйчо си да поправя поправени мотоциклети.

Специалистът се среща с П. за първи път в едно кафене. Разговорът се фокусира върху ежедневието на П., икономическите трудности и трудностите с работата, проблемите, които възникват от това, че живее с родителите си и т.н. При тази първа среща изобщо не се споменават проблемите на Р. в училище.

Те уговарят втора среща, този път в дома на П., така че специалистът може да се срещне с Р. и останалата част от семейството.

При пристигането си правим "семейна или групов снимка" и записваме първоначалните нагласи, които сме установили при интервюто.

Семейството проявява недоверие, въз основа на предишен опит и настоящи разногласия с учителите в местното училище. Майката използва множество извинения, за да оправдае отсъствието от училище на детето си: той е уморен, боли го главата, или просто не "му се ще" да ходи.

П. му позволява да остане вкъщи, като твърди, че ѝ става мъчно, когато той е тъжен, защото е изстрадал много заради малтретирането от баща си, а тя го обича много и иска да го защити. Освен това тя смята, че може би по този начин той може да се изучи за механик като вуйчо си и да работят в същата област. П. мисли, че училището не го учи на нищо полезно, което ще му помогне по-късно в живота.

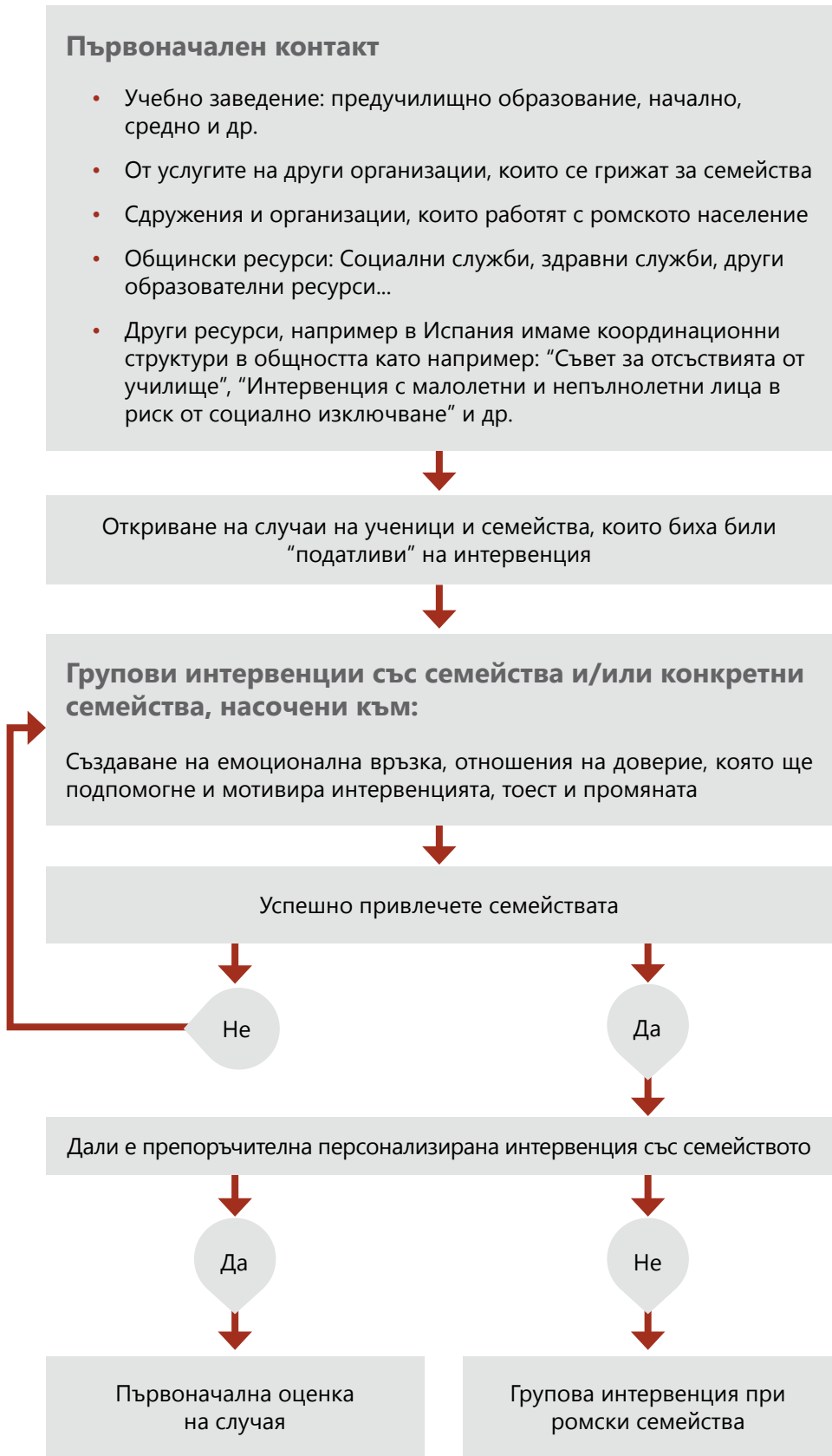

Предупреждения и аспекти, които да се избягват!

- ▶ Не произнасяйте морални съждения по отношение на семейството, училището, възпитателите или учителите с неуважение и незачитане на тяхното поведение. Например не казвайте на учител: *"работата е там, че ти не знаеш нищо за ромски семейства, това е причината за предубеждението ти към ученика, защото той принадлежи към тази общност"*.
- ▶ Избягвайте да подхождате ромските семейства с твърда, контролираща роля или такава, която има за цел да ги принуди, като използвате отрицателни линии или "технически" език, който е неразбираем за семейството. Например: *понякога използваме технически фрази, с които, като професионалисти, ние сме свикнали, като например: "образователният процес при ученика, нормализиране на образованието и др"... и забравяме, че семейства не познават образователната система.*
- ▶ Избягвайте използване на прийоми за принуда, избягвайте да казвате какво "трябва" да се направи, вместо това подгответе средата, за да бъде взето решение и ангажимент без никакъв натиск. Имайте предвид задължителния характер на училищното образование и че по този въпрос трябва да бъдем бдителни, за да осигурим спазване на закона.
- ▶ Избягвайте да реагирате в определени ситуации с авторитаризъм или раздразнение, когато дадено семейство е изключително неотзивчиво или безразлично.

Разпространение на интервенцията и първи срещи със семействата

6.3. Създаване на връзка

Този раздел описва връзката между семейството и специалистът, работещ по програмата.

Каква е целта на тази конкретна стъпка от интервенцията?

- Уверете се, че семейството легитимира интервенцията и нас самите като професионалисти.
- Започнете изграждане на отношения, основани на доверие и позитивна атмосфера за работа, базирана на първоначалните официални презентации.
- Внимателно слушайте търсенията на семейството: техните очаквания и трудности, като създавате отношения, основани на уважение, съчувствие и взаимно признаване между семейството и професионалистите.
- Определете нашата роля и я коригирайте към търсенето за онова, което може да предложи програмата. Кой сме ние и какво можем да предложим.
- Помогнете им да се разберат концепцията за "родителска отговорност": семейството е задължено да води децата си на училище.
- Мотивирайте образователните центрове, като насърчавате участието на учителите, особено преподаватели и отдел "Ориентиране", подготвяйки ги да приемат ромските семейства и да поддържат връзка с училищните центрове, като ги насърчавате да извършват действия, които ще мотивират участието на ромските семейства и ученици като срещи, участие в дейности, др.
- Създайте "работен съюз" между екипа от професионалисти и членовете на семейството.

Има различни действия, инструменти и методи, които могат да бъдат използвани в тази стъпка на интервенцията: срещи, интервюта, подкрепа и съвети, като организиране на мероприятие за посрещане на семействата в училището, създаването на родителски групи или асоциации, обучителни семинари, организиране на дейности с родителите, програми за ограмотяване за възрастни, подкрепа за други ресурси и др.

За учители и/или преподаватели е целесъобразно да се разгледа възможността за организиране на семинари, работни срещи, събирания, индивидуална подкрепа, организиране на семинари за учители, индивидуална подкрепа за преподаватели и др., организирайте обучение за родители, чиито деца произлизат от сегрегирани училища, програми за ограмотяване за възрастни, подпомагайте бюрократичните дейности на родителите, отношенията с други ресурси.

По-долу са посочени **основните предложени действия** за справяне с някои от най-често срещаните трудности на този етап.

Свързани със семействата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Задължителният характер на някои програми може да служи като мотивиращ инструмент и може да се превърне във възможност за семействата. Те могат да помогнат, дори ако става дума за известно "изнудване", да се осигури ангажираността на семейството.

Например: *Семейството може да бъде поставено под натиск от техническото лице във връзка с отсъствието училище – например да бъдат предупредени да изпращат децата си на училище или ще бъде подадено оплакване. Важно е да се опитаме да открием това обстоятелство, да отговорим с разбиране към натиска, под който се намира семейството, и да се опитаме да обясним, че знаем за това обстоятелство и да се опитаме да оправдаем и да обясним реакциите и мотивацията на организацията, която отговаря за отсъствието от училище и негативните последици от прекъсване на образованието. Важно е да бъдем открити по отношение на тази информация, така че семейството да не остане с чувството, че това е "конспирация".*

На първо място е важно да се адаптирате към графика им и да приемете техните темпове, без да нахлувате в пространството им (*не ги търсете, когато са на работа*).

Постигане на *работен* съюз със семейството означава да ги ангажирате с процеса на интервенция, да създадете емоционална връзка и чувство на споделена цел като семейство.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Натискът, под който може да се окажат семействата за участие в програмата, може да подкопае нейния предполагаем "доброволен" характер.

Така например някои ромски семейства получават "социална заплата" или някакъв вид на икономическата изгода от администрацията, което предполага техния ангажимент да се съобрази с определени задължения или споразумения, като например редовно да посещават училище или обучение на децата, докато те не достигнат задължителната възраст, както е установена от закона.

Някои ромски семейства може да нямат достатъчно време, за да присъстват на предложените дейности от интервенцията, може би защото са претоварени и/или заради несигурното работно място и т.н... Това може да накара семейството да приеме интервенцията, но то все пак да проявява липса на ангажираност.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Работете със семейството по отношение на нормите и ограниченията по отношение на децата им.

Дайте на семейството да разбере, че неговите членове са тези, които трябва да поемат отговорността.

Кажете им например: "Поне засега детето е дете, а вие сте тези, които трябва да се включат и да се борят за неговото бъдеще".

Улеснете семейството да приписва на собствената си воля дори малкия напредък и резултати, които се постигат, тоест създайте условия, при които семействата да възприемат промените и те да се дължат на собствената си заслуги и усилия.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Избягване на отговорност и способността на семейството да контролира децата си. Например те могат да приведат аргумента: "Ако хлапето не иска да учи, какво искате от мен да направя?" Понякога на ромските юноши се дава много власт сами да решават, и ако не искат да ходят на училище, те не ходят, дори ако семейството иска това от тях. Детето има власт, а родителите нямат авторитет. Много ромски семейства оставят децата да правят каквото си искат заради погрешното убеждение, че така изразяват обичта си.

Усещане за външен контрол върху семействата: те не могат да контролират ситуацията, тя не зависи от тях, а по-скоро се дължи на това, което им липсва и трудностите на тяхната среда (липса на ресурси, икономически затруднения, лоши жилищни условия и др.) поради което те се чувстват безсилни да променят ситуацията.

Например: *Днес трябва да съм на пазара, какво ще правя с детето? Не мога да го закарам на училище! Как да се справя с това? Няма кой да се грижи за него (фалшивият митът за "семейната помощ", която е загубена).*

Свързани със семействата и училищата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

От решаващо значение е да приемете границите, разногласията и съпротивата, които възникват от различната гледна точка, да разберете причините, поради които семейството не изпраща детето си на училище. Също така предлагаме да насърчите семейството да мисли и да разсъждава критично тъй като семейството върху културните елементи, които може да повлияят върху мотивацията към училището.

Ако е приложимо, обърнете внимание на положението на момичетата във връзка с ходенето на училище и на работа. Вземете предвид очакванията на родителите, за да бъдат осведомени за значението на това да насърчават дъщеря си да продължи обучението си.

Помогнете на семействата да се справят с натиска, под който са поставени в собствената си среда, като аргументирате, значението на образованието за намиране на работа, за придобиване на престиж в общността, защото техните деца са завършили средно образование или например университет. В този смисъл е важно да се работи върху концепцията за непосредственост, тоест, да мислим в дългосрочен план, вместо в краткосрочен или средносрочен план.

Повишете осведомеността на семейството, като предложите аргумента, че образованието е съвместимо с идентичността и че тя не се губи, ако корените ѝ са дълбоко вкоренени. Това е друг ключов стратегически принцип. Принадлежността към ромския етнос трябва да се разглежда като добавяща характеристика, а не като ограничение. В този процес е целесъобразно да дадете положителен пример с член на ромската общност, който е учил, а сега работи, и все пак не е загубил своята ромска идентичност.

Препоръчваме създаване на мрежа от контакти с деца от ромски произход от същия район или други места, които ходят на училище, като насърчавате събирания между учениците. Може да организирате сесии с групи на учениците от ромски произход, за да им се даде възможност да споделят опита си в съответните училища, като по този начин потърсят алтернативи на трудностите, които могат да възникнат, и намиране на сила в мрежата от приятели.

Важно е също така да се повиши информираността и да се мотивира най-близката група връстници, така че семействата и младежите да намерят подкрепа във всички ситуации.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Семейството възприема училището като риск: може да го има елементът на *"ще загубя ромската си идентичност и ще стана като другите"*, а може също да послужи за контрол върху децата, като по този начин те стават още по-невъзприемчиви към промените. Понякога те създават неоснователни опасности, които са преувеличени и трябва да бъдат деконструирани.

Една майка споделя следното: *С. не е нито "ром, нито не-ром". Откакто тя завърши училище и започна да работи, тя се облича и се държи като колежките ѝ, които не са роми. Не искам дъщеря ми да бъде такава. Това момиче накрая ще се омъжи за някой не от нашите... ето така ние губим нашата културна идентичност, вие, които не сте роми, не можете да разберете. Това момиче загуби повече в училище, отколкото получи. Тя загуби шанса си да се омъжи, а отношенията с не-ромите я дистанцират от собствената ѝ общност. Само ако се съгласеше да излезе с братовчедка си и да не прекарва времето си само с не-ромски деца..."*

Понякога ромската общност преувеличава или представя като карикатура света на "не-ромската общност", докато в действителност няма много разлики в характеристиките на едно ромско дете/тийнейджър и такова от неромски произход.

Начинът, по който е създадена идентичността за принадлежност към ромската общност, конфигурира един негативен стереотип и пейоративен образ на тийнейджър, който ходи на училище, което предизвиква отхвърляне от останалите тийнейджъри (книжен плъх, Хари Потър, зубрач, и др.) В някои случаи самата общност е създавала този модел.

Освен това в някои случаи има изкривяване между дискурса, който се приема за значението, придавано на училището, тоест онова, което се счита за политически коректно, и реалността. Натискът от връстници, съседни, баби и дядовци, лели и чичовци, братовчеди и т.н., може да благоприятства и/или увеличи липсата на интерес към образованието.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Пренасочете ситуацията по такъв начин, че да им напомните, че отговорността не се носи от малолетните, а от възрастните, които се грижат за тях.

Опитайте се да се помогнете на семействата да разберат значението на образованието, като идентифицират техните очаквания, потребности и отговорности, особено за момичетата.

Например кажете им: *“Учителите понякога правят грешки и може да не са прави за всичко, но се опитват да се поставят на ваше място, разберете, че учителите се опитват да направят всичко възможно и имат норми, с които трябва да се съобразяват”.*

Учителите може физически да отидат до селата, за да разговаря с родителите. Важно е да се ангажира училището и учителите в ситуацията. Оценете възможността да осигурите храна на децата.

Потърсете подкрепата на други организации; може би те могат да предложат полезна помощ.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Възможно е да има тенденция да се взема страната на детето, когато се случи инцидент в училище... Например, ако детето се държи лошо: *“Това е просто, защото се заяждат с него, защото е ром... нали разбирате”.*

В някои ситуации достъпът до училищните центрове е труден само по себе си; дали заради физическото разстояние или липсата на училища в района, или защото имат икономически проблеми и не могат да се плащат учебни помагала или храна и др.

В предишен раздел споменахме необходимостта да се изтъкне съвместната отговорност за интервенцията. Важно е ясно да се дефинира кой участник за какво носи отговорност: семейството и специалистът, и да бъдем открити и честни по отношение на това, което означава програмата и какви са нейните цели и ограничения, хората, които ще участват в интервенцията и др. По този начин семейството не се чувства притиснато в ъгъла или измамено. Важно е да се контекстуализира интервенцията, като се обясняват ключови въпроси, например:

- Защо сте извикани тук?
- Какви са нашите отговорности и нашите ограничения, тоест какви са нашите възможности в рамките на нашата професионална дейност?
- Какво могат да очакват и какво не трябва да очакват те от интервенцията?
- Задължително ли е да се съобразят с това, което им се казва, или за което е постигнато споразумение с тях? Доброволно ли се следват договорените действия и има ли последствия, ако няма съобразяване с тях?
- Кой е отговорен за процеса и до каква степен?
- Създайте протокол за достъп до семействата и насоки за първите интервюта: за ученици и за семейства.

Какви пространства са по-ефективни за първоначален подход към семействата и създаване на връзка с тях?

Важно е да се намери пространство, което е неутрално, спокойно, като не се губят от поглед предпочитанията на семейството, ако те посочат мястото, където се чувстват комфортно.

Всички пространства имат своите плюсове и минуси, затова е добре да споделят и да се променят. Няма добро или лошо пространство: има моменти и възможности за различни пространства. Определящият фактор е, че мястото, където общуваме със семейството, трябва да е достатъчно удобно и приятно, така че да не предопределя, нито да пречи на отношенията между професионалния екип и семействата. Интимността в разговора трябва да е гарантирана.

Нека погледнем предимствата и недостатъците на всяко от пространствата, където могат да се проведат срещите.

 ИДЕАЛНИ МЕСТА ЗА ПЪРВИТЕ КОНТАКТИ	 ПРЕДИМСТВА	 НЕДОСТАТЪЦИ
<p>Интервюта в организацията, за която работим (извън образователния център)</p>	<p>Обикновено е добра идея да се избере неутрално пространство, които не свързва специалиста с образователния център (училището). Затова специалистът може лесно да се възприеме като специалист, който ще ги подкрепи и ще върви заедно с тях.</p> <p>Много е ефективно семействата да могат да наблюдават на място как организацията работи с децата им.</p> <p>Има документация за програмата, която може да се покаже на семейството.</p> <p>Уверете се, че пространството за приветстване е приятно.</p>	<p>Възможно е семействата да трябва сами да се ориентират там.</p> <p>Може да е непознато място и да изглежда донякъде студено и твърде официално. Може да не е достатъчно близо или достатъчно топло.</p> <p>Ако първото интервю не премине, както сте го планирали, семейството може да реши, че се намира на чужда територия, че няма да получи съответните отговори и може да възприеме всичко като задължение, извлечено от други проекти.</p> <p>Възможно е семейството да е имало проблем в миналото с техническо лице от организацията или да е имало конфронтация по програмата, изпълнявана от организацията.</p> <p>Възможно е да приемат, че специалистите "интерпретират" една от различните роли, които трябва да интерпретират. Ролята, която поемаме с ромските семейства, понякога е несъвместима с други роли, които сме установили с други потребители.</p>

ИДЕАЛНИ МЕСТА ЗА ПЪРВИТЕ КОНТАКТИ

Посещение в образователния център

Това е позната училището и семейството.

Тя осигурява първия личен контакт между училището и семейството.

Семейството е по-ангажирано с програмата.

Това събира семействата и училищата в по-тясна връзка.

Поставя се по-голям акцент върху значението на образователния аспект.

Отиването в образователния център овластява специалистите, защото доказва, че сме ангажирани и че имаме важна и конкретна тежест за интервенция в образователните центрове.

ПРЕДИМСТВА

НЕДОСТАТЪЦИ

Семейството може да интерпретира, че специалистът е на страната на образователния център.

Семействата могат да възприемат интервенцията като мярка за контрол.

Това е външно разположение за семейството и може да бъде отхвърлено поради "страхове".

При някои семейства, в изключителни случаи, може би е най-добре това да се разгледа като средносрочна, а не краткосрочна цел.

Интервю с класния ръководител

Той познава ученика по-лично и е пряко ангажиран с неговия образователен процес.

Запознат е по-добре с неговите потребности.

Това дава възможност за истинско посредничество, а не "да им кажем какво да правят".

Това позволява на училището да се запознае с ръководството на организацията и по този начин да направи нещата по-лесни за следващите посещения на класния ръководител в организацията.

Това помага на класния ръководител да се запознае с организацията достатъчно, за да се срещне и с други технически лица, които отговарят за други програми.

Това потвърждава колко сериозни и амбициозни са програмите на организацията.

Някои семейства възприемат класния ръководител с уважение.

Учениците ще са наясно с нашата автентична загриженост, когато видят как работим с класния ръководител.

Прекалено официално.

Ако е имало конфликт в миналото или отрицателни преживявания, е необходимо да се извършат други действия, които да ги обединят предварително.

Може да го разтълкуват в смисъл, че вие вземате страната на училището.

ИДЕАЛНИ МЕСТА ЗА ПЪРВИТЕ КОНТАКТИ

Домашно посещение

ПРЕДИМСТВА

Това създава връзка, основана на доверие, тъй като срещата се провежда на тяхна собствена почва; заради това те се чувстват комфортно и защитени.

Говоренето по въпроси на образованието в широк смисъл, когато слушат други братя и сестри, подчертава "загриженост"; а говоренето за "училищни въпроси" по нормален и споделен начин с "другите", които не са членове на семейството.

НЕДОСТАТЪЦИ

Интересно е, ако е възможно, да се запознаете с дома, но само ако семейството го предложи.

Някои специалисти са на мнение, че първите посещения трябва да се състоят в дома, тъй като повечето семейства не биха отишли другаде. Тази ситуация ще започне да се променя, когато постигнем по-голяма връзка. От друга страна други специалисти смятат, че ако се започне с посещения по домовете, това може да се изтълкува като нахлуване в техния интимен свят. В никакъв случай не бива домашното посещение да бъде по принуда.

Тази първа визита трябва да е полу-структурирана и не трябва да се преструваме, че става дума за нещо друго, освен единствената ни цел: първоначално осъзнаване на програмата, която искаме да представим.

Семействата, които освен това са "преследвани" от социални служби, екипи за закрила на детето и пр. може да се почувстват объркани от цели...

Когато присъстват братя и сестри, коментарите или явното или неявно сравнение може емоционално да се отрази на останалите братя и сестри...

Собствената динамика на семейството може да наруши потока на интервюто. Например: докато посещавате някои семейства, останалите членове на семейството продължават със своите задачи по време на интервюто, като по този начин те може да ви прекъснат много пъти. Самото прекъсване, обаче, може да ни даде представа как да действваме.

ИДЕАЛНИ МЕСТА ЗА ПЪРВИТЕ КОНТАКТИ

Неформални срещи на неутрални места, като например: интервюта на открити места (парк, закуска в кафене, специална среща в квартала и др)

ПРЕДИМСТВА

Това разбива официалността. Семействата не възприемат "заплахата" от официалната организация, която ги кара да мислят, че всяко действие е задължение.

Те ни възприемат като човек, който е в близост до тях и може да се адаптира към тях, *например е важно от време навреме да се излиза на улицата, за да уреди нещо с дядо.*

Учениците може да приемат способностите на специалиста да се адаптира към момента като положителна черта.

Тя осигурява усещане за бързина и непосредственост, така че проблемите не изглеждат толкова тежки или сериозни.

НЕДОСТАТЪЦИ

Може да има много разсейващи елементи, които да отнемат време от срещата.

Може да има липса на достатъчно близост, за да се подходи към определени теми.

Ромите може да решат, че специалистът не подхожда професионално и може да объркат отношенията с приятелство и по този начин посланието да загуби интензитет и важност.

Възможно е да останат с впечатление, че не сме много професионални, въпреки че този риск може да бъде сведен до минимум, ако се редува с по-"стандартни" пространства.

Например: Ако мястото е прекалено малко, това може да доведе до слухове сред съседни, познати и др. По този начин се губи интимността и тя може да се превърне в неудобство.

Основни послания и идеи

- ▶ Потърсете най-добрия събеседник в семейството. Това може да бъде друго лице, а не бащата или майката. Ако е удобно, включете няколко членове на семейството, например баби и дядовци, чичовци, лели, братовчеди, по-възрастни братя и сестри и др. В този момент е важно да бъдете внимателни и да не "овластите" други членове на семейството повече от родителите. Например може да е от ваш интерес да включите дядото да помогне с конкретни аспекти във връзка с внучката си, но е необходимо също така да уважите основната роля на родителите, така че "отговорността" на родителите да има по-голяма тежест и всички членове на семейството трябва да възприемат това.
- ▶ Гарантирайте конфиденциалността на информацията и данните.
- ▶ Извършете действия, които да мотивират семейството и учениците (мотивационни интервюта, посещения и др.)
- ▶ Поддържайте приемственост с екипите от професионалисти, които участват в анализа на потребностите, разпространението на програмата и първите срещи.

- ▶ Насърчавайте компетентността за несъгласие и справяне с натиска на заобикалящата среда, например така че, момичетата не се откажат от образователната система и да могат да кажат на своите баби и дядовци или съседи, например: *“Аз не съм съгласна” “Аз имам различно мнение”, “Ако момичето спре да ходи на училище, това ще й попречи и няма да е добре за нея”*.
- ▶ Повишете осведомеността на ромските семейства, че проблемите в училищната среда не са толкова различни, колкото в други семейства. Понякога ромските семейства трябва да разберат, че и останалата част от обществото е изправена пред трудности, подобни на тези, пред които са изправени те самите.

Например: *“Вашето дете е от ромски произход, но то е в същото положение като останалите деца и те трябва да живеят в едно и също общество. Детето е от ромски произход, но то също е от този град, тази страна, в Европа...”*

- ▶ Информацията върши по-добра работа, когато нейният носител е по-престижен и има по-голям авторитет: принасящият информацията трябва да е надежден, тоест да се ползва с престиж заради своето образование и близостта с тези, които го слушат. В определени моменти посланията са по-добре приети и те се посрещат с по-малко съпротивление, когато използваме “пратеници” от същата група или подходящи членове на бенефициентите, които са се ангажирали с това.

Някои от основните критерии за улесняване на промяната и справяне с трудности са следните⁶:

1. Предвидете пречки и трудности.
2. Подсилете напредъка и гарантирайте, че той е приятен.
3. Определете характера на съпротивата и осигурете адекватна помощ.
4. Имайте предвид, че отказът от интервенцията е напълно легитимна възможност.
5. Съсредоточете вниманието си върху краткосрочни предимства и ползи от промените.
6. Говорете с ясен и достъпен език със семействата.

⁶ Адаптирано от Costa, M and López, E “ Educación para la salud: Guía práctica para promover estilos de vida saludables”. Piramide. стр. 304-305.

Пример за добра практика за създаване на положителна връзка със семейството

Връзката със семейството ХХ започва с направление от образователния център поради ниския успех на дъщерята С., която е на 14 и учи втора година в задължителното средно образование. Тя е повторила първата година и досега тази учебна година тя завършва първия срок с четири двойки. Нейният учител се свързва с Асоциацията, която прилага програмата, за да помоли за помощ и да поиска образователно подпомагане за тази ученичка, тъй като смята, че тя е напълно способна да завърши средно образование с малко стимул и подкрепа от семейството си.

След телефонен разговор ние организираме среща вечерта в офисите на организацията. Майката Т. пристига сама.

Започваме разговора, като проявяваме интерес към аспекти от ежедневието на семейството. Питаме я, например: колко деца има, на каква възраст, дали лесно е стигнала до центъра, дали се чувства комфортно, дали би желала кафе някои или безалкохолно и др.

След това я питаме дали има някакви нужди или притеснения по отношение на С., като се стремим да я накараме да се чувства разбрана.

Проявяваме интерес към впечатленията ѝ от училището и обучението на дъщеря ѝ. Питаме я: Кога детето ви имаше по-добри оценки, миналата година или тази година? Какво знаете за преживяванията на дъщеря ви в училище? Какво не знаете за ученето ѝ, което бихте искали или трябва да знаете? Какво сте правили в миналото, за да помогнете на дъщеря си в училище? Какви грешки смятате, че сте направили и с какво сте се справили добре? Постигнахте ли съгласие и успяхте ли да работите заедно?

Освен това я питаме различни неща, за да разберем какво е направила, за да помогне на децата си в училище, като: за какво занимание сте записали детето си - за футбол? Колко пъти сте ходили училище, за да говорите с класния на детето?

След това съвсем ясно обясняваме защо сме я повикали, каква е нашата роля и какво можем да предложим.

Т. се държи в отбранително и проявява негативни очаквания: "детето ми не се справя добре в училище, това просто не е за нея, не мисля, че ще стигне някъде, защото учителите се заяждат с нея, понеже е ромско момиче. Плюс това се чувства много самотна в училище, защото няма никакви други ромски ученици в класа ѝ", казва тя.

Опитваме се да преформулираме нейните отрицателни мисли в положителни:

"Не се страхувайте. Детето ви няма да е само в училище, защото въпреки че няма други ромски ученици в класа, такива има в съседния клас, в клас "Б". Нормално е С. да се чувства по този начин, но ние, момичетата, сме свикнали да се справяме с подобни ситуации.

Можете да сте спокойни и напълно да се доверите на професионалистите, които работят с нея. Виждаме живи доказателства за това всеки ден, като посещаваме училища с други момчета и момичета от ромски произход. Ние сме наясно с тяхната всеотдайност и интерес, не само към образованието, но и към качеството на живот в училище. Погледнете например Ф. Неговите родители му помагат в образованието и той вече е във втора година в гимназията” (Ф. е братовчед на С.).

Много ромски младежи се отказват от средното образование на 16-годишна възраст, без да се дипломират и без да получат дипломата си, но все повече сме свидетели на ученици от ромски произход, които след завършване на средното си образование продължават с курсове за професионално обучение и дори има ромските студенти в университетите.

С. има време да реши бъдещето си и ние можем да ѝ дадем възможности за избор. Ние вярваме в нея и чрез съвместна работа можем да успеем. С. може да се чувства добре, когато ходи на училище и може да я довърши задължителното средно образование.

Т., майката, отговори: Но даже и С. да учи, после няма работа.

Отговорете: “Няма работа, това е вярно. Но поставете се на мястото на бизнес дама, която има магазин за дрехи и има нужда от помощник. Кого щяхте да наемете: дете, което не е завършило средно образование, или някое, което се е изучило?”

Т. отговаря: “Бих наела детето, което е учило, защото по този начин освен да продава в магазина, може да прави и други неща за бизнеса.

Специалистът: “Ето защо по време на криза хората, които не са учили, преживяват още по-тежко, не мислите ли?”

След това създаваме ангажимент за помощ, който не се възприема като принуда: “Ние ще се опитаме да говорим с училището, за да видим дали С може да смени класа, за да бъде заедно с Дж., която също е от ромски произход. Съгласна ли сте?”

Освен това ще включим С. в допълнителни уроци, така че тя да може по-лесно да се справи с математиката и по английски език, но имаме нужда от вас, семейството, да присъствате на срещите с класния ръководител, когато тя ви извика, и да работите с нас, така че заедно да можем да си поставяме малки цели, които да постигаме всеки месец. Съгласна ли сте? По този начин вероятно С. ще завърши успешно средното си образование като братовчедка си Ф.

Предупреждения и аспекти, които да се избягват!

- ▶ Избягвайте гласно да определяте учениците от ромски произход като проблематични и имащи по-малки шансове за успех в училище. Това може да доведе до заклеймяване, затваряйки омагьосания кръг - *“наречи едно куче, че е бясно, и то да не е, побеснява”*. Например: *засилване на вижданията на учителя и мнението му че “...ами, той е ром... ние знаем какво означава това...”*.
- ▶ Избягвайте налагането на промени от нашата професионална гледна точка, отсъждане на отношението на семейството и поведението му към училището, подценяване на изтъкнатите от семейството причини и гледни точки.

Например: *“Ние не им казваме нищо, защото ако не отидат на училище и стане на тяхното... Най-добре е да ги придружим, за да се гарантира, че произтичащият конфликт ще се разреши миролюбиво и с уважение”*.
- ▶ Избягвайте нагласите на професионален деспотизъм, които карат семейството да се чувства като на разпит или че тяхната власт е подкопана от професионалиста, вместо да се чувстват признати и легитимирани като участник.
- ▶ Избягвайте създаването на фалшиви очаквания за програмата или обещания, които не можем да спазим. Например, *“Не се притеснявайте, аз за всичко ще се погрижа”*.
- ▶ Не пренебрегвайте и обвинявайте семейството, например: *“никога не правите всичко по силите си, не се интересувате от това, което се случва в училище, нито от ученето на детето, не правите нищо, за да оправите нещата, които не вървят добре”*.
- ▶ Не притискайте семействата да участват в срещи или да бъдат активни в процеса. Уважавайте темповете, при които се движи семейството. Не създавайте механизми за принудително създаване на връзка с тях.
- ▶ Трябва да избягваме послания, които да застрашават техните основания и техните гледни точки, като например да провеждаме нежелани от тях срещи в дома им, да посещаваме дома им без предупреждение или без да организираме срещата предварително, без да имаме тяхното “разрешение” или съгласие да ни приемат в своя дом.
- ▶ Избягвайте да ангажирате хора, които разбират ромската култура, но не са професионалисти, като ги “назначавате” за посредници в експертна роля, докато те не разполагат с необходимите стратегии и обучение.

6.4. Първоначална оценка

Каква е целта на тази конкретна стъпка от интервенцията?

Целта е да се извърши задълбочена индивидуална оценка на всяко семейство или семейна единица, за да се създаде индивидуален план за интервенция за това семейство.

Основните участници на този етап са: семейната единица и екипът/специалистът, който ще извършва оценката..

На този етап основните аспекти са както следва:

- Постигане на консенсус по отношение на първоначалната хипотеза, след като сте събрали индивидуална информация за семейството и ученика, която ще улесни интервенцията (тя ще бъде използвана при разработването на семеен план). Той трябва да се адаптира възможно най-близо до техните характеристики, трудностите, пред които са изправени, потребностите, които споделят, и техните очаквания. Става дума за откриване на силните и слабите страни в семейството по отношение на училищното образование на децата.
- Събраната информация трябва да е насочена към поставянето на акцент не само върху затрудненията на семейството, но също така и да се направи оценка на възможностите за промяна в рамките на семейството, тоест да се познаят ресурсите на семейството и силните му страни.
- Най-добрият начин за събиране на информация е чрез интервю по време на посещенията при семейството. Процесът може да изисква повече от едно интервю.

Трябва да дефинираме основните променливи в информацията за семейство, което ще послужи за оценка на първоначалното им състояние. Информацията, необходима за извършване на точна оценка, включва серия от събраните аспекти, като например в приложението, озаглавено "Карта на социалния капитал" (Приложение 1), "Лист за регистриране на информацията за семейството" (Приложение 2) и "Лист за регистриране на информацията за ученика" (Приложение 3).

Основните области за оценка са:

- Семейната структура и организация.
- Семейният стил на възпитание.
- Семейното отношение и връзка с образователната система.
- Взаимоотношения в общността.

По-долу са посочени **основните предложени** действия за справяне с някои от най-често срещаните трудности на този етап.

Свързани със семействата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Създаване на физическото пространство на доверие и "легитимиране" на семейството по всяко време, като се спазват правилата и семейното поведение.

Идентифициране на семейната група, кой влиза в нея и кои са съответните фигури, на които можем да разчитаме и които могат да се намесят в диагностицирането.

Включете семейството при определянето на техните трудности, потребности и интереси, като им помагате да ги определят. Проблемът трябва да се определи заедно със семейството, затова най-добре е да започнем с едно от опасенията, които семейството може да има по отношение на децата и ходенето на училище.

Първоначалната "диагноза" трябва да се схваща като динамичен и гъвкав методологичен инструмент, тоест целта не е да се получи фиксирана представа; по-скоро тя може да бъде променяна с времето.

След поставяне на първоначалната диагноза е важно тя да бъде споделена със семейството, така че неговите членове да могат да я съпоставят и оценят. Семейството трябва да бъде и да се чувства като част от процеса. Специално внимание трябва да се обърне на представянето на "диагнозата" пред семейството не с технически термини, а по начин, който да е разбираем за тях.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Ако в началото на интервенцията връзката не бъде адекватно установена, ще бъде трудно да се събере достатъчна и надеждна информация за семейството.

Липсата на традиционна семейна структура поради емиграция на родителите, наличието на самотни родители, основно самотни майки с деца и поемането на отговорности от други фигури като баби и дядовци, лели и чичовци, и т.н., също може да бъде влиятелен фактор.

Като професионалисти ние дефинираме проблема и потребностите, като нашата дефиниция не се обсъжда. Тази нагласа предполага, че решението също е в нашите ръце и че семейството "няма думата".

Постоянните промени в семейната система и в семейната динамиката и отношения могат да повлияят върху постигнатата диагноза, тъй като тя не остава стабилна. Процесът на интервенция сам по себе си предполага текущи трансформации в системните взаимоотношения в рамките на семействата.

Свързани със семействата и училищата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Представяйте по прозрачен начин целите, които възнамеряваме да достигнем и в ежедневната ни работа с преподавателите и ръководството. Тук е важно щателно да се анализират променливите, в търсене на дребни на пръв поглед аспекти, които допринасят, например: какво прави той в ежедневието си? И - без да го съдим - да идентифицираме малките трудности и да предоставим също така малки решения.

След приключване на първоначалните интервюта или посещения, при следващите ние препоръчваме да им предоставим нещо, което са поискали и от което са изразили нужда. Възприятието, че някой задоволява техните потребности обикновено е много стимулиращо; то благоприятства мотивацията и помага за укрепване на връзката.

Придайте авторитет на родителите, като ги включите в някои училищни дейности, където те могат да израснат и имат активна роля (т.е. да споделят опита си по различни въпроси в училище...).

От първия ден, дори ако още провеждате първоначалната диагноза, е препоръчително да се започне с действие. Важно е да се поставят малки цели, които могат да бъдат изпълнени.

Например: *Не можем да обещаем да ви намерим работа, ако това е невъзможно; но можем да помогнем за намиране на детска ясла или детска градина.*

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Някои училища реагират резервирано, когато бъдат помолени да предоставят информация за учениците и не се отнасят радушно към специалисти извън училището.

В определени случаи непознаването на средата на ученика може да доведе до създаване на предварителни хипотези, които не са съставени.

Например: *провежда се интервенция с ученик от мъжки пол, включваща допълнителни уроци в училище. Класният ръководител приписва всичките му проблеми на факта, че той живее извън града. Учителите, след месеци на работа по интервенцията, изясняват, че момчето е живяло през целия си живот в квартала, но просто е сменяло училищата.*

Демотивацията, липсата на интерес и отхвърлянето на училището от страна на семейството представлява важна бариера при събирането на адекватна информация, за да се извърши точна диагноза.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Стратегиите, съсредоточени върху визуализиране и насърчаване на положителните ресурси, съществуващи в семействата, както и минимизиране на негативите такива, са от съществено значение. Става въпрос за анализ на възможностите на семейството в дълбочина и поставяне на акцент в интервенцията върху способността им да се променят, а не върху техните ограничения.

Потърсете причините, поради които децата не участват в извънкласни дейности (т.е. поради проблеми, свързани с бедността...).

Често изследователите и техническите лица са склонни да се съсредоточават върху рисковете и откриването на проблеми. Правейки само това, ние губим възможности. Често не говорим в положителна светлина за потенциала, упражняването на права или пълноценното използване на гражданството.

Например: *с какво вашето дете се справя добре? Как тези умения могат да бъдат от полза за него в живота му? Какви ресурси мислите, че има вашето семейство, за да помогне на детето?*

Важно е родителите (или който е отговорен за семейството) да визуализира очакванията и хоризонта на проекта за образованието на децата, както и диагнозата да не представлява ограничение.

Важно е да се подкрепят децата от женски пол и, ако е приложимо, да се даде подкрепа на майките. Разберете дали момичетата имат достатъчно време и пространство, за да учат, както и дали имат подкрепата, която им е нужна, за да учат (какви са очакванията на родителите за тяхното образование и бъдеще).

Една от основните дейности е интервю със семейството. Препоръчително е да проведете повече от едно интервю и да съберете колкото е възможно повече информация чрез наблюдение. Може също така да е целесъобразно да извикате родителите, ако е приложимо. Ако родителската фигура не присъства (или самите родители ги няма), също е полезно да интервюирате съответния член на семейството като влиятелна фигура. Само в някои случаи има смисъл да се интервюират повече роднини.

Така събраната обективна информация, която е анализирана от техническите лица, се представя на семейството, за да се стигне до консенсус по отношение на първоначалната диагноза. Информацията се предоставя и с цел промяна на собственото възприятие.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Поставете акцента на внимание върху анализ на това, което им липсва, и без да обръщате внимание на техния потенциал и усилията, които са положили в процеса на интеграция на децата им в училище и компетенциите, които са показали по този начин.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

От основно значение е да съберете информация от различни лица, участващи в образователния процес на децата. По този начин провеждането на интервюта в училище улесняват потвърждаването на получената информация за отсъствията, училищния успех, трудностите, интереса, процеса на социализация и др.

Също така е препоръчително да интервюирате ученика, така че той да може да изрази собствените си възприятия и мнение за подкрепата, която получава от семейството си. Тези интервюта с ученици ще ни позволят също да идентифицираме техните нагласи и стремежи към ученето, но тя винаги е препоръчително да се съпоставя тази информация и да се намери баланс между това, което детето казва и това, което казва семейството.

Освен това е изключително полезно да се събере информация и от други специалисти, които са работили или работят със семейството, за да се знае и потвърди дали те получават някакъв вид полза или помощ, а също и да се знае дали семейството участва в други интервенции по други програми или дейности.

За тази цел, то е важно да изпълни общ анализ и да се работи с екипа за събиране на различни гледни точки и мнения, да се поиска разрешението на семейството за изследване и събиране на информация за ученика и семейството от училището и социалните служби.

Срещите на различните екипи за оценка на случаите и изготвяне на заключение или обща диагноза са от фундаментално значение.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Информацията за ученика, предоставена от семействата или от други ресурси, понякога е недостатъчна.

Това означава, че специалистите трябва да положат допълнителни усилия, за да изпълни тази задача за събиране на достатъчно информация преди началото на интервенцията.

Основни послания и идеи

- ▶ Не забравяйте, че семейната система е динамична и сложна и има различни видове семейства (отсъстващи бащи, семейство с един родител и др.). Не забравяйте, че има много фактори, които трябва да се отбележат и оценят, тъй като те са взаимно свързани в всяко конкретно семейство по своеобразни начини.
- ▶ Имайте предвид, че в първата информация, която семейството предложи, е възможно да не разкрива неговата реалност; първоначална диагноза може да се промени по време на интервенцията. Необходимо е да се съпостави цялата информация, получена както от семейството, така и от други източници и от лицата, които участват в самата интервенция.
- ▶ Подчертайте силните страни на семейството, неговите компетенции и очаквания. В този процес е важно да обърнете внимание на следното: опознайте стила на компетентност в семейството и използвайте максимално техните умения, като ги насърчавате и им помагате да ги развият напълно, конструирайки нашата интервенция върху тази основа.
- ▶ Обърнете внимание на аспекти като например начина, по който е посрещнат първия контакт (независимо дали по телефона или по друг начин), информацията, която е обяснена, тона на гласа, коментари и т.н... те ще осигурят "ключове" за отношението на семейството към информацията, която споделяме с тях, връзката им с училището, колко е важно образованието на децата им за тях самите.
- ▶ Поддържането и гарантирането на неприкосновеността на личния живот по отношение на цялата информация и общуване е от съществено значение, за да не се загуби доверието на семейството.
- ▶ Не започвайте от нулата. Разберете какви са техните предишни преживявания, например дали са чували същите "послания" много пъти в миналото и дали резултатът е бил ефективен или напротив, от тях нищо положително не е произлязло.
- ▶ Също така е важно да се обясни на семействата защо се изисква тази информация и защо е важно да се извърши първата диагноза като отправна точка за индивидуално разработване на План за работа със семейството. В тази връзка е от ключово значение да обясните изключително ясно какво точно ще се извършва при всяка стъпка и защо, както и да обясните какво означава защита на данните.
- ▶ При изработването на диагнозата и с оглед на установените проблеми или ситуации имайте предвид, че може да е полезно да насочите семейството към други налични ресурси в заобикалящата среда.

Предупреждения и аспекти, които да се избягват!

- ▶ Избягвайте вие сами да дефинирате проблемите на семейството и потребностите, свързани с училищния живот на техните деца. Необходимо е да ги изслушате и да съпоставите получената информация, за да извършите адекватна диагностика и да не се основавате изключително на собствените си възприятия.
- ▶ Избягвайте да правите диагностика на деца със специални (специфични) затруднения, без предварително да се консултирате с експерти в тази област.
- ▶ Избягвайте за създавате зависимост от някакви услуги, независимо дали те финансират семействата или поради вида на отношения, които са се създали между тях и семействата.
- ▶ Избягвайте да прибързвате, като прилагате натиск върху семействата, за да получите цялата информация, която считате за уместна. Не очаквайте да получите цялата информация в едно-единствено интервю. Информацията, която ни е нужна, може “да изчака” и ще се появи малко по малко, по време на самия процес, ако сме били в състояние да съберем търпение и да не претоварваме семейство с въпроси. Най-важното е да се поддържа доверие и добри отношения със семейството.
- ▶ Избягвайте да принуждавате семейството да предоставя информация, която то може да счита за неудобна или засрамяваща. Освен това трябва да сме много предпазливи към информация, която те ни разкрият, например ранна бременност, наркотична зависимост на някой от семейството и др. Важно е да се проведе разговор между членовете на екипа, преди информацията да се обмени със семейството.
- ▶ Бъдете особено внимателни да не допуснете прекалено високо доверие в отношенията, тоест не допускайте създаване на такава привързаност към семейството, че тя да затрудни прокарването на границата между професионалните и лични сфери (например да помагате на семейството извън работно време или да се съгласите да помогнете на семейството в аспекти, които са извън нашата компетентност). Освен това приятелските отношения може да накарат останалата част от общността да изпитва недоверие към нас.

Например: *Понеже Хуан (специалистът) е приятел на Карлос, той най-вероятно ще помогне на семейството му повече, отколкото на нас.*
- ▶ Отнасяйте се с уважение към вярванията на семейството, обичаите и традициите и не включвайте в индивидуалния план действия, които им противоречат, при условие, че те не престъпват човешки, социални и свързани с половата принадлежност права.

6.5. Разработване на план за работа със семейството (ПРС) и създаване на съюзници

Какво се цели в тази конкретна фаза в интервенцията? Конкретни цели

Изготвяне на План за работа със семейството (наричан по-нататък ПРС) с всяко семейство, където участват различни участници и преди всичко участва семейството, заедно с училището и самите ученици. Той трябва да се адаптира към реалността на всяко семейство с оглед на потребностите, които са били установени по-рано. Планиране на действия, които се извършват за постигане на тези цели и създаване на времеви рамки за постигането им. ПРС трябва да бъде записан в "пътна карта", която да се следва, която ще включва времевата рамка за преглед на планираните действия, така че да се даде възможност за внасяне на необходимите модификации. Планът е динамичен работен инструмент, който подлежи на преработване и адаптация. (Вж. диаграмата по-долу).

Целите на ПРС са насочени към недопускане на отпадането на деца от училище и насърчаване на образователното развитие и успех на учениците в образователната система, както и подкрепа на семействата в този процес.

Един от неговите стратегически принципи е да се засилят компетенциите на семейството, неговите способности и очаквания, за да могат да подкрепят образователния процес на децата. Важно е да се определят мотивиращи и значими цели, които ще позволят на бащите/майките и други съответни членове да разберат, че те са способни сами да ги определят и постигат.

По-долу са посочени **основните предложени действия** за справяне с най-често срещаните трудности на този етап.

Свързани със семействата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Частта от работата за определяне на целите и задачите се извършва след известно време на контакт със семейството, през който сме се запознали с техните проблеми и потребности.

Потребностите на семейството се отразяват в съответните цели, тоест как да помогнем на семейството да определи какво се надява да постигне по отношение на проблемите или потребностите, които са били идентифицирани и изрично посочени. Трябва да помогнем за пригаждане на очакванията на семейството към реалността.

Провеждане на Работен план, без да са изпълнени минималните условия за "съюз" със семейството.

Семействата участват активно. Дотолкова, доколкото целите са техен личен избор и решение, действията ще имат смисъл и ще им помогнат да вложат усилия и да преодолеят демотивацията и трудностите.

Екипът от професионалисти предоставя на семействата целите, които трябва да бъдат преследвани.

Изискването семействата да се ангажират представлява ключов елемент в процеса. Ние трябва изрично да обясним ролята на семейства в образованието на техните деца, като бягаме от родителските нагласи и зависимостта от различни услуги: *колко напред са готови да отидат семействата?*

Професионалистът също трябва да се съобрази с това, което те са се ангажирали да направят. Преди всичко е важно да се гарантира, че планът се основава на потенциала и възможностите на семейството.

Семействата приемат интервенцията, но на практика те имат пасивно отношение към интервенцията и не се включват в нея.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Особено важно е да се създаде поредица от цели с конкретни и реалистични цели, като се поставя специален акцент върху краткосрочните цели, които правят лесно поддържането на връзката, а също помагат семейството да възприеме интервенцията като полезна.

Определянето на малки цели, които не изискват много усилия, и затова е много лесно за семейства да ги достигнат, дава голям тласък, тъй като семейството вижда напредък и резултати и това благоприятства тяхната мотивация да продължат промяната.

Пример: Какво е най-малката промяна, която искате да видите, за да забележите, че детето ви се подобрява/напредва/по пътя към успеха?

В Плана за работа със семейството е от основно значение именно семейството да определя темпа на развитие. Така е по-лесно да се спазва темпото на всяко семейство и помага да се приспособим към тези малки крачки напред, в които те са готови да участват и следователно да направят.

Някои семейства имат много недостатъци, а следователно и много потребности, които трябва да се изпълнят, макар е разполагат с много ниски умения и капацитет в родителско и социално отношение. Ето защо те се нуждаят от много дълги срокове, за да се стигне до значителни резултати. В тези случаи е необходимо да се координира темпото на развитие на семейството и очакваните резултати от участващите в интервенцията професионалисти.

Важно е не да се опитваме да принудим семейството към по-високо темпо на ангажираност, (въпреки че искаме да напреднем по-бързо), а да се адаптираме към тези малки подобрения, зачитайки през цялото време темпото, зададено от семейство при интервенцията и зачитайки постигането на краткосрочните ангажименти (минимални ангажименти).

Например: В началото на учебната година: учебниците и учебните помагала да са актуални, среща с преподавателите в началото на годината, задължителна проверка на отсъствията, редовна посещаемост, срещи с други специалисти, работещи по случая (например: социални служби, екипи за закрила на детето, социален работник от здравния център или болница и др).

От гледна точка на оценката също така е много препоръчително да се определят незастъпващи се цели, които да ни позволят да оценим минималния и бързия напредък.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Поставянето на цели, които са твърде амбициозни и дългосрочни, може да обезкуражи семействата.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Прилагането на индивидуален план трябва да бъде твърдо и в крак с поетите ангажименти, но същевременно и гъвкав, за да се адаптира към промените в контекста.

Важно е да се остави място за преразглеждане на това как работи индивидуалният план, както и предложените цели и срокове. Тези промени трябва да се извършват в координация с екипа и с мрежата от ресурси, която е създадена, като се определи и време за преразглеждане на предложения план, например на всеки 3 месеца. Цел: да се проследи развитието на процеса по отношение на учебната година, тоест от септември до юни, с писмени насоки, които подлежат на преразглеждане, които обясняват задачите, извършвани от всички семейни членове и екипа от професионалисти, с цел осигуряване на успех в училище на ученика.

Дайте приоритет на целите, които са били договорени, и се адаптирайте към темпото на семейството, като сте по-гъвкави към изискванията на програмата.

Поставете фокуса върху семейството като взаимно свързана система, както е описано в предложения системен теоретичен модел. Поради това е важно да сте наясно, че действията, които са предложени за някои от членовете на семейството, да речем баща, майка или брат, и т.н., ще се отразят върху цялата семейна единица. Важно е да се гарантира, че всеки член на семейството има роля в интервенцията, тъй като всеки един допринася с нещо лично и необходимо за всеки ученик.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Планът за работа със семейството се възприема като твърд и затворен план, който създава разстояние с потребностите и положението на семейството.

В някои случаи изискванията на програмата по отношение на техническите лица са твърде високи, което затруднява формулирането на конкретни цели, които са адаптирани към темпото на семействата и темпото на училищата.

Налице е тенденция да се разработват действия, които са фокусирани изключително върху ученика.

Свързани със семействата и училищата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Въпреки че работният план е семеен план, той трябва да взема под внимание училището като ключова отправна точка.

Преподавателите, работещи със семейството, трябва да подкрепят целите, определени със семействата, така че да потвърждават тяхната адекватност и да им позволи да предлагат всички наблюдения, които считат за уместни.

Този план трябва да включва цели, по които да се работи с училището, след като е постигнат консенсус относно целите.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Липсата на сътрудничество и участие на училищата и други представители на общността в някои случаи може да означава нагласа на категорично отхвърляне и липса на подкрепа за интервенцията, които могат да забавят и дори променят процеса на прилагане на плана. В някои случаи е важно да се разгледа различното работно време на различните специалисти.

Свързани със семействата и други участници:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

От съществено значение е да се насърчава съвместната и споделена оценка на положението на семейството, и да се включват други участници при създаването на плана, като техните предложения и принос ще бъдат изключително ценни, а освен това помага на семейството да възприеме, че има много и различни хора, които ги придружават в тяхната среда: учители, педагози, здравни и социални работници.

Планът включва също и необходимата подкрепа от участващите лица, като планът ще оцени до каква степен те са в състояние да се ангажират. Той ще направи оценка на реалните и налични подкрепа и ресурси.

Целта е да се установи контакт с ресурсите, които ни интересуват, независимо дали за еднократно сътрудничество или за подготвяне на единична интервенция, при което се определя ролята на всеки от участниците, създавайки безпроблемно сътрудничество с различни администрации и неправителствени организации, които участват в мрежата. Трябва да бъдем реалисти и адекватно да оценим участието на ангажираните лица.

Трябва да знаем, че работим заедно по координиран начин и да знаем дали всички заинтересовани страни са готови да работят заедно по такъв начин, че да се улесни разработването на единен план за интервенция, което ще се избегне дублирането и ще посочи действията, които трябва да се извършват.

Целите са: да се идентифицират агентите, които ще участват в интервенцията, да се посочи ясно какво се очаква от всеки един от участниците в конкретни действия, да се създадат съвместни работни насоки и ръководни принципи, както и да се приемат някои имплицитни "правила на играта", например: преговори, постигане на споразумения, отстъпване в някои случаи и др. Важно е също така да се установят времеви рамки и инструменти, които да се използват, като се създаде система за оценка, която е текуща, тримесечна и годишна, чрез съвместно изготвяне на "листове за последващи действия".

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Изготвяне на оценка и план за работа със семейството, които не включват координация и сътрудничество с други специалисти и/или ресурси.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Когато става въпрос за интервенция, изпълнявана от цяла мрежа, трябва да се определи ясно "лидерство" и то да бъде признато от всички страни, макар че позициите трябва да бъдат договорени, а не налагани.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

В случаите, когато се използват различни ресурси, е възможно да има различни гледни точки по отношение на интервенциите или мерките, които да се приемат, като тази липса на еднородност или съгласие може да затрудни интервенцията или дори изцяло да я провали.

Свързани с процеса:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Важно е да се признае възможността, че процесът може да "зацikli", да не постигне напредък, или може дори да доведе до влошаване на ситуацията. Трябва да накараме семейството да види това, за да бъдат всички негови членове наясно, че ще бъде невъзможно да се продължи работата, ако това, което е било договорено, не се постига. Например: *трябва да сте наясно, че ако децата отново отсъстват от училище по неоправдани причини през следващите седмици, може да се наложи да преразгледаме и преосмислим целия план за работа.*

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Непредвиждане на грешки или неуспехи и невземане предвид, че те са част от процеса.

Създайте система на текущи, тримесечни и годишни оценки, със систематично събиране на информация за подготвяне на индикаторите за постижение както за процесите, така и за очакваните резултати. В раздел 6.7 е включена матрица за оценка, която подчертава най-важните аспекти като примери.

За да се следва правилно ПРС и изпълнението на програмата, е препоръчително да се проведат множество еднократни посещения за проследяване и подпомагане в дома на семейството, като предварително се направи уговорка за тях със семейството, ако сме постигнали достатъчна степен на доверие, която да позволява това.

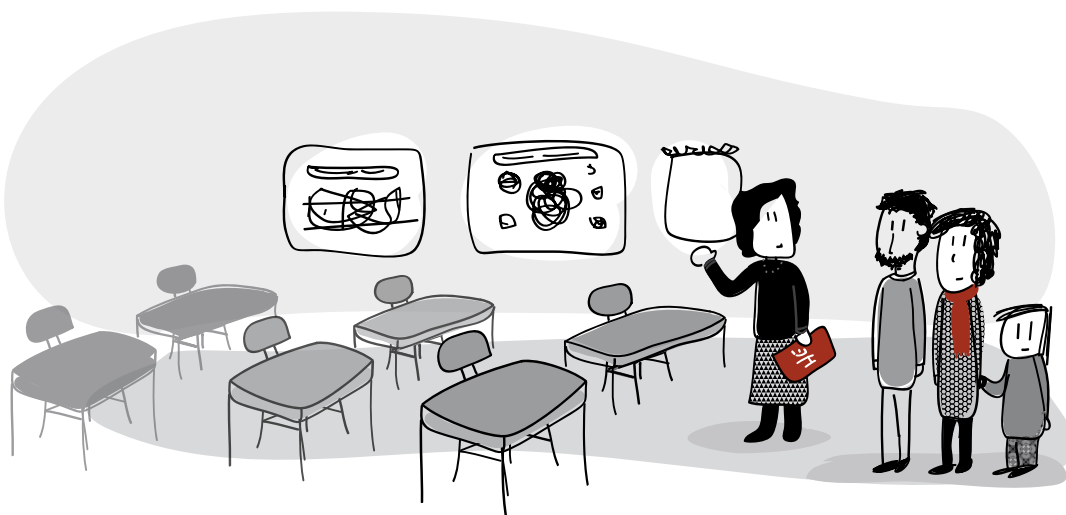
Важно е да се даде на семействата обратна връзка по отношение на еволюцията на целите и действията, като по този начин трябва да сверяваме непрекъснато развитието по ПРС и оценяваме дали семейството го е възприело за свой собствен и дали изпълнява ангажиментите, които е поело.

Неизготвяне на модел за проследяване и оценка предварително с показатели, които ще ни позволят да се оценим процеса и резултатите.

Накратко, от основно значение е да се предложат цели и задачи, които са значими за семейството, с което работим. За тази цел е необходимо да се вземат под внимание редица аспекти, които са обобщени в следната таблица:⁷

Аспекти, които да се вземат предвид при определянето на цели и задачи:

1. Свързани ли са те с въпросите, които притесняват и интересуват семейството, неговите потребности, култура, религиозни вярвания или това, което счита за важно.
2. Семействата участват ли активно при избора и определянето им; те трябва да бъдат тяхно собствено решение.
3. Изразени ли са те по такъв начин, че да позволяват проверка и оценка на предприетите мерки и положените усилия, за да се достигне до тях.
4. Те трябва да са приоритизирани с оглед на приоритетните аспекти, които трябва да се променят, въз основа на избора на семейството и изпълнимостта на промяната.
5. Има ли смисъл, има ли достатъчна възвращаемост на вложените усилия.
6. Изпълнимо ли е те да бъдат постигнати скоро, поне за някои от целите.
7. Създават ли те удовлетворителни емоционални преживявания.
8. Семействата трябва да са наясно, че могат да разчитат на нашата подкрепа при постигането на целите.
9. Семействата, които не говорят езика на националното мнозинство, трябва да бъдат насърчавани да го научат, за да могат да се интегрират по-добре в страната.

⁷ Адаптирано от Costa.M and López, E "Educación para la salud: Guía práctica para promover estilos de vida saludables". Piramide. страница 215.

Най-често разработвани действия

ИНДИВИДУАЛНИ И СЕМЕЙНИ	Действия	За какво се отнасят те?
	Сесии за ориентация на семейството	Тези действия имат за цел да преориентират, подобрят, мотивират и гарантират ученето и развитието на ученика. Тези сесии може да са предназначени за цялото семейство, само за родителите или настойниците, или само за учениците.
	Съвместни обучителни сесии: семейства, класен ръководител и техническо лице	Целта на тези действия е да се преориентира, да се подобри и да се гарантира обучението и развитието на ученика през разработването на ПРС.
	Индивидуални обучителни сесии за ученици	Целите на тези сесии са да се усилят/насърчат/ подобрят и развият уменията за учене и мотивацията на учениците.
	Интервюта в училище	<p>Осъществяване на връзка със съответния учител във всяко училище за безплатни часове за подкрепа на интеграцията: Екипи за психологическа помощ в образованието и ориентация. Комисия по въпросите на многообразието, психично здраве на децата и др.</p> <p>Откриване на отпадащи от училище и трудностите на ученика и степента на участие на семейството и неговите собствени трудности.</p>
	Съвети, придружаване и подкрепа за управлението на ресурсите.	<p>Предоставяне на логистична подкрепа за семействата и работа за автономия на семействата (овластяване на семействата) за елементите, които са важни за посещаването на училище (кандидатстване за училищни стипендии, купони за храна, стипендии за учебни помагала, транспорт и др.)</p> <p>Осигурете по-голяма близост на семейството близо до образователните ресурси, за които то може да не е знаело (открити центрове, допълнителни уроци в училище, спорт и др.)</p>
	Домашни посещения за информиране и проследяване на семейството	<p>Действия, предназначени за семействата и училищата.</p> <p>Еднократна консултация и образователна ориентация.</p>
	Действия за разрешаване на конфликти между училището и семейството.	<p>Действайте като посредник между училището и семейството, когато възникнат конфликтни ситуации.</p> <p>Предложете алтернативи на изгонването от училище, когато възникнат конфликтни ситуации.</p>

	Действия	За какво се отнасят те?
ГРУПА	<p>Действия за групово обучение</p>	<p>Намерете подходящи места за срещи и дебати, където могат да се обсъдят алтернативни предложения за подобряване на образователните процеси за децата. Тези места могат да бъдат организирани като еднократно събитие или например в семейни клубове.</p> <p>Училища за семейства. Това е място, където семействата могат да се свържат с други семейства и да обменят опит с хора в същото положение, както и да получат психологическа и образователна подготовка.</p> <p>Укрепване и обучение за ценности и нагласи, които насърчават участието на семейството в процеса на обучение на децата</p>
	<p>Срещи за вътрешна и външна координация с технически лица и участващи в интервенцията лица.</p> <p>Срещи с екипи за надзорен контрол върху ПРС.</p>	<p>Координация с други ресурси за разработване и преглед на ПРС.</p> <p>Координиране на образователните дейности с всички заинтересовани специалисти (например в контекста, в който се използва система за случаен подбор за преместване на ученици в други училища).</p>
ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ ЦЕНТЪР	<p>Сесии с образователните центрове</p>	<p>Представянето на проекта на интервенцията пред училището с участие на ръководството и преподавателите.</p> <p>Обучение и действия за повишаване на информираността, свързани с ромската култура и реалност, насочени към учителите в съответното образователно заведение.</p> <p>Планиране на работата по ПРС с класния ръководител. Ученик: общи цели, стратегии, действия, които да бъдат разработени, метод за проследяване и оценка на напредъка и резултатите с учениците и техните семейства.</p>
СОЦИАЛНА ОБЩНОСТ	<p>Дейности, насочени към интеграция в общността: насърчаване на дейности в общността, участие в асоциации, дейности за свободното време в квартала, участие в семинари, които може да са от интерес на майките и др.</p>	<p>Дейности за засилване на участието на семействата в общността, с цел улесняване на тяхната социална интеграция. Например: Конференция срещу расизма и ксенофобията, 8^{ми} март: Ден на жените, 8^{ми} април, Ден на ромите, 25^{ти} ноември Ден за борба с насилието срещу жените, през февруари, седмица на Карнавала през февруари, читалища, и т.н.</p>
	<p>Координация и сътрудничество с училищата и други участници в общностната мрежа. Ресурси от местни и автономни обществени администрации и организации с нестопанска цел.</p>	<p>Съвместна работа и насочване към други ресурси, ако е необходимо, особено сътрудничеството, разработено с програми на социалните служби или в други НПО, които предлагат услуги в района и разработват действия, насочени към семействата като група по отношение на темите за образование, здравеопазване, положение на децата и др.</p>

Основни послания и идеи

- ▶ **Солидарната отговорност** е от основно значение: семейството активно участва в процеса на собствената си промяна.
- ▶ Промените, които са предложени, трябва да са промени, които семейството може да разбере и да приеме, въз основа на участие и преговори.
- ▶ Подготовката на ПРС е обща задача (преподаватели, семейства, консултанти, ученици...), която включва всички. Планът е олицетворение на важни усилия за преговаряне на действия, които убеждават всички участници. Семействата по този начин могат да видят себе си като част от проекта.
- ▶ Насърчаването на техния капацитет да избират и решават измежду отделните цели и алтернативни действия, както и отговорният ангажимент при съвместно разработване на ПРС.
- ▶ Насочването на семейства към други ресурси и организации, когато те имат потребности, които не са свързани с и/или обхванати от програмата.
- ▶ Постигането на крайната цел, която е определена, предполага постепенен процес, който трябва да бъде придружен от постоянна положителна подкрепа.
- ▶ Оценяване на усилията на семейството, които то е направило за постигане на целите през цялото време, без значение колко малки са стъпките напред. Например: *“Здравейте, обаждам се да ви поздравя, защото миналата седмица ми се обади учителят по английски език и каза, че е очарован от детето”* или, можем да подчертаем оценката при текущо изпитване, което детето е получило, *или да използваме някакъв проект, по който учителят е дал положителна оценка, за да го покажем на родителите, които от своя страна допълнително да подкрепят детето.*
- ▶ Подкрепа за семействата да преодолеят чувството за неуспех и разочарованието, които неизбежно ще се случат по време на целия процес, и които може да ги откажат от интервенцията. Грешките или неуспехите може да се превърнат във възможност за преразглеждане на планираните цели удвояване на усилията.

Предупреждения и аспекти, които да се избягват!

- ▶ Избягвайте да правите копия под индиго на работни планове за семейства, които “изглеждат едни и същи”, когато става въпрос за разбиране или оценка на образованието на техните деца. Може да стигнем до грешката на практика да засилим недостатъците на семейството в процеса на промяна на социално-образователното развитие на детето им, като предизвикаме нежелан ефект.
- ▶ Избягвайте да задавате цели в негативен план, например: *“да спре да прави... да не прави... и т.н.”* Нашите усилия да ги убедим не трябва да бъдат придружени от критика, заплахи, или обявяване на тяхната гледна точка за невалидна.
- ▶ Избягвайте да предлагате промени като конфронтация, например *“Аз, професионалистът, съм прав, а вие грешите”*.
- ▶ Избягвайте да персонализирате всичко: понякога възприемаме всеки отрицателен резултат от някое от нашите семейства, с които работим, като *“наш резултат”*, все едно ние сме извършили грешките, които са всъщност на семейството. Бъдете внимателни и не поемайте отговорности, които не отговарят на ролята ви на техническо лице.
- ▶ Избягвайте противоречивите послания, които семействата понякога получават от различни специалисти, участващи в проектирането и разработването на ПРС. Важно е да се определи един-единствен човек за връзка, който да комуникира със семейството.
- ▶ Някои специалисти твърдят, че няма смисъл да се подготвя писмен документ, в който семейството подписва ангажиментите, които е поело, особено ако вземем предвид, че много от тях са неграмотни. Освен това някои специалисти твърдят, че за повечето ромски семейства устният ангажимент, след като е постигнато съгласие, има много по-голяма сила, а като ги карате да подпишат документ, това може да се възприеме като недоверие към *“дадената дума”*. Въпреки това, според други специалисти, писменото поемане на ангажимент е от съществено значение, тъй като то обвързва семействата да изпълняват своите задължения, а в същото време става възможно позоваването на този документ, в случай на неспазване. В крайна сметка от екипа професионалисти зависи да решат това, което считат за по-удобно.
- ▶ Избягвайте да разкривате тайни, които някои членове на семейството не искат другите да знаят, тъй като това може значително да отслаби смисъла на общите цели и задачи.

6.6. Изпълнение на дейностите, предвидени в плана за работа със семейството (ПРС)

Каква е целта на тази конкретна стъпка от интервенцията?

Целта е да се приложи вече разработеният ПРС: планираните действия с цел да се даде възможност на семейството да увеличи подкрепата за своите деца в училище, както и неговото преразглеждане и проследяване. Това включва и съпровождане в образователната интеграция на ученика, за да се гарантира неговото активно участие в училищния живот и участието му в други образователни и социални ресурси (вж. диаграмата по-долу).

Двете основни действия на този етап са:

- Разработване и проследяване на Плана за работа със семейството (ПРС).
Разработване на вече проектираните действия:
  - Индивидуална интервенция (винаги).
  - Консултиране и споделяне на образователни насоки със семейството и др.
  - Групова интервенция (ако е препоръчително).
  - Насочване към други ресурси (ако е необходимо).
- Оценки на целите: оценка на всяка една от целите, планирани в ПРС, и когато е необходимо, разработване на нови.

Поддържане на ангажимента и координацията на участващите лица, за да можете с тях да проследите и направите оценка на ПРС.

По-долу са посочени **основните предложени действия** за справяне с най-често срещаните трудности на този етап.

Свързани със семействата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Накарайте семейството да осъзнае колко важно е да се инвестира в дългосрочен план.

Добре е професионалистите да са наясно с това препятствие, така че да могат да работят с него, като по този начин те ще предвидят трудностите и ще подготвят стратегия за постепенно прилагане на промени в семейството, с цел плавно нормализиране на ситуацията. Ако техническото лице е мъж, той има определени стратегии и компетенции, които могат да помогнат за решаване на този проблем, ако например познава бащата и се представи на семейството. Когато семейството вече познава техническото лице, обикновено това слага край на прикритото поведение.

Би било удобно, ако действията са съсредоточени върху жените, за да се опитате да убедите и да повишите очакванията и да повлияете върху нагласите на семейството да подкрепи процеса.

Обяснете на семейството, че разбирате положението им, техните трудности и мъка, и че вашата цел е да им помогнете да ги решат.

В началото на интервенцията е важно да отговорите на поисканото незабавно или по-бързо, за да гарантирате, че семейството ще бъде ангажирано и на ваша страна.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

В някои семейства основната ценност е непосредственото преживяване. Настоящото се цени повече, отколкото бъдещето в средносрочен и дългосрочен план, а в някои случаи други аспекти са приоритет преди образованието - например консуматорската нагласа.

Например: семейството не купува учебници, но купува потребителски стоки, без които спокойно може да мине, например маркови маратонки на детето, вместо ученически пособия, от които се нуждае то.

Попадане в патерналистични действия, които са създали зависимост от помощни услуги.

В общности или групи, където ролите са все още много традиционни, жената обикновено поставя нуждите на семейството преди всичко останало и тя е първата, която е готова да пожертва образованието си или всяко друго поведение на независимост. В някои ромски семейства тази диференциация на ролите е запазена, като авторитетната роля на глава на семейството е поверена на мъжа.

Жените са обикновено тези, които се грижат за дома и в същото време управляват домашните финанси. Освен това обикновено само жените помагат с домашните на децата, проследяват и проверяват развитието им в училище.

Семейството ви няма доверие или не ви приема като легитимен участник

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Важно е да постигнете усещане за ефективност и контрол, за да постигнете напредък в очакваните резултати, като се уверите, че положените от тях усилия са възнаградени, признати, похвалени и непрекъснато засилват техните постижения, а неуспехите се приемат, без с тях да се драматизира.

Важно е във всеки контекст да управлявате ресурсите така, че те могат да имат учебници и учебни помагала, например; използване на книги втора употреба, фотокопия, използване на книги от предходната учебна година, или "детски бонове" за закупуване на книги и др. За тази цел ние трябва да отговорим бързо, като посочим всички ресурси, до които имаме достъп и се свържем с организациите, които предоставят подкрепа: социални служби, религиозни центрове и др.

Помогнете на семействата да управляват своите собствени икономически ресурси, така че те да бъдат по-ефективни. Например: помогнете на семействата да различат видовете разходи, които са основни, без които е възможно да се живее, и излишните разходи.

Въпреки промяната на местоживеенето, професионалистът трябва да проследи семейството, опитвайки се, когато е възможно, да насочи семейството към адекватни ресурси в близост до новия им дом и да прехвърли на новите специалисти цялата налична информация по отношение на интервенцията, разработена със семейството.

Ние трябва да сме в състояние да адаптираме своите цели, посочени в първоначалния план за работа, като отново се договорим за тях със семейството, ако е необходимо, да направим нов план за работа, така че да се адаптира процесът на интервенция и целите към темпото на семейството.

В определени ситуации техническите лица трябва да са готови да отнесат случая към по-адекватни ресурси.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Семействата се чувстват безсилни, обезкуражени, не много ефективни и без контрол върху ситуацията.

Липсата на икономически ресурси за осигуряване на семейство с основна подкрепа, например: за закупуване на учебни материали, училищни униформи, разходи за екскурзии, доброволни вноски и др., може да накара семейството да се колебае дали да участва и може да се дистанцира от училището.

Необходимостта да получат осезаеми и непосредствени резултати, и ако такива не бъдат доставени, следва чувство на неудовлетвореност и съответно намалена мотивация.

Мобилността на потребителите, които нямат постоянно пребиваване. Например: панаири, сезонни селскостопански работници и др. които водят децата си със себе си.

Семейството не изпълнява работния план.

Свързани със семействата и училищата:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Запознайте семейството с важността на редовното ходене на училище и завършване на задължителното образование.

Споделете примери с членовете на ромската общност, които са учили или в момента го правят.

Подчертайте значението на образованието като друга основна необходимост, заедно с жилището, работата, здравеопазването и т.н.

Опитайте се да изпълните непосредствено искане, предложено от семейството в самото начало, дори ако то не е обект на нашата интервенция.

Например: някои семейства може много да държат на собственото си семейство и да настояват в същото училище да има член на семейството, а не просто приятел. Изпълняването на тази молба може да помогне за поддържане на редовно посещаване на училище. Наличието на поддържаща мрежа в училището, било то чрез съседни, роднини или познати, е важен инструмент за подкрепа за всяко семейство.

Подкрепете ги и ги мотивирайте да създадат асоциация на майките, като повишите осведомеността сред ромските семейства колко полезно е за тях да участват в такава асоциация.

Дайте им отговорности и ги включете на позиции, където са в състояние да развиват уменията си и да поемат активна роля.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Наличието на ценности и убеждения, които са в противоречие с тези на образователната система. Това може да доведе до липса на мотивация у семействата.

Имайте предвид, че социалното напрежение в околната среда (поради няколко структурни фактора и голямата маргинализация и изолация) в някои случаи са много интензивни.

Например изрази като: *"дъщеря ми няма нужда да продължава да учи, тя трябва да ми помага у дома и да се грижи за по-малкия си брат"* или *"Средното училище е по-опасно за децата ми, отколкото улицата"*.

"Те не се нуждаят от образование, за да работят на пазара или да събират скрап. Просто трябва да ми помогнат на пазара".

В началото семейства споделят основни, еднократни нужди с нас и ако те не бъдат изпълнени, това може да направи останалата част от образователната интервенция по-трудна.

Липса на родителски асоциации или подобни на тях в училищата, или ако такива съществуват, ромските семейства участват в тях в по-малка степен, отколкото останалата част от семействата в центъра.

Свързани с мрежите за подкрепа и работа в екип:

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Важно е да се разполага с мрежа за подкрепа, която предварително предлага всички допълнителни ресурси и създава работен съюз между професионалните екипи.

Работете в координация с други ресурси, като например "Социални грижи" или други организации, които участват в интервенции с ромската общност, за да се допълните интервенцията от различни фронтове.

Важно е мрежата, която сме изградили, да се адаптира към специфични случаи, подготвяйки почвата, където могат да бъдат планирани потенциалните действия, които ние желаем да развиваме. Когато става дума за създаване на общностна мрежа, е важно да се мотивира и улесни създаването на обратна връзка в обмяна на информация по отношение на ефективността на работата, тъй като мрежата може да бъде засилена в области, в които ние не достигаем.

Ключът е, че членовете на екипа или други екипи в мрежата ще могат да разговарят за своята работа, като предоставят цялата налична информация за семейството - както положително, така и отрицателно. За тази цел каналите за комуникация трябва да са гъвкави и ефективни: организиране на срещи, телефонни разговори, електронна поща, интернет форуми и др.

Говорете със семейството и ги информирайте, че организацията може да им помогне във всяка потребност, която имат, като потърси източници, към които да насочи семействата, независимо дали те са вътрешни за организацията или външно, и като придружи съответното лице до компетентната организация.

В хипотетична ситуация на липса на мрежа за подкрепа, ще бъде необходимо да се оцени дали с наличните ресурси би било уместно да се задейства интервенцията, тоест дали ще можем, с нашите минимални ресурси, да получим същите резултати.

Важно е да бъдем реалисти и да се адаптира интервенцията към реалните възможности на ресурсите, с които разполагаме.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Липсата на добра мрежа за подкрепа, която позволява на професионалиста да интервенира в няколко различни ситуации, тъй като често проблемът с образованието или успеха в училище е най-малко важен. За да се ангажират семействата е необходима интервенция и в други ситуации.

Невъзможност да се допълни интервенцията, която извършваме, и неспособност да отправим семейството към интервенция с по-добро качество.

Възможно е да бъдем посрещнати с нагласи, които показват липса на сътрудничество или проявяват конфликт между различните специалисти, както и неуспешна координация и комуникация, или че не са изпълнени очакванията за това какво ще постигнат другите.

Семействата може да се отнасят резервирано към идеята да работят с група специалисти, които са различни и имат различни гледни точки, интереси, отговорности и процедури.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Работата в екип и надзорът са най-добрата гаранция за сигурност, тъй като съобщаваме работни решения на наши колеги и споделяме анализа за потребностите на семействата. Лицето, което извършва надзора, също е от основно значение. Надзорът и наставничеството са много ефективни за предотвратяване и справяне със синдрома на "прегарянето" в работата. Те подкрепят обективността при разглеждане по случаите и позволяват справяне със зависимостта между семейство и професионалист.

Съберете на едно място всички теоретични модели, които оформят интервенцията и положете усилия да се запознаете с теоретичния фокус и процедури на други екипи.

Споделянето на една и съща теоретична рамка улеснява разбирателството, комуникацията между професионалистите и споделянето на технически процедури. Всичко това благоприятства координацията, която е необходима.

Важно е да се предвиди такава мобилност, поради което много често се установява в допълнение към техническото лице, с което работи семейството, и други професионалисти, които също влизат в контакт със семейството. Например: координатор, техническо лице за поддръжка.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Изоляция и чувството, че работите сами.

Техническите лица, извършващи интервенцията, имат различия в своите образователни степени и в теоретичните модели, които използват като отправни точки.

Екипите от специалисти не всички имат една и съща цел по отношение на анализа на проблемите при семействата, с които работят.

Мобилността на техническите лица, която предполага нови технически лица, които са били насочени.

Пример на добри практики: как да се приложи интервенцията

Ромското семейство X, състоящо се от майка и две дъщери на възраст 10 и 11 години, се записва в програмата за успех в училище доброволно, след като майката научила за нея в образователния център (училището). Налице е добро сътрудничество между организацията и образователния център. Ние изграждаме план за работа със семейството и семейството се съгласява с него; започваме изпълнението и възникват пречки.

В началото семейството следва работния план, който е бил подготвен, но след един месец момичетата започват неоправдани отсъствия от училище, стават непослушни и вече не си пишат домашните. Оценките им от последния срок показват много нисък успех. Освен това момичетата са спрели да участват редовно в груповата помощна занималня, водена от организацията.

Техническото лице трябва да организира първо интервю с родителите, за да се запознае с причините за сегашната ситуация. Семейството обяснява, че има основни потребности, които не са изпълнени и затова те не могат да се съсредоточат върху образованието на дъщерите. Семейството вече не получава социални помощи от социалните служби, които е получавало преди, и затова родителите трябва да търсят и продават скрап през целия ден, поради което бабата по майчина линия, която има трудности с придвижването, отговаря за момичетата.

След срещата техническото лице анализира ситуацията и установява следните пречки:

Семейството проявява липса на доверие в техническото лице. Ако му имаха доверие, семейството щеше да съобщи на техника за ситуацията и за промяната в положението на семейството. Освен това семейството дава приоритет на основните потребности преди образованието и не отдава достатъчно значение на факта, че дъщерите са нормализирали образователния процес. Родителите не са наясно със страничните щети, които бягането от училище създава сред непълнолетните.

В този ред на мисли техническото лице решава, че трябва да преосмисли своите стратегии със семейството X.

Първото нещо, което той решава да направи, е да се възстанови доверието със семейството, като им съобщи своята загриженост за ситуацията, която те преживяват и желанието му да се преодолее този "тежък момент".

Впоследствие той решава отново да потърси споразумение за целите на работния план (ПРС) със семейството, като се има предвид, че трябва да се заздравят положителната промяна, колкото и да е малка, тъй като семейството вече успешно е постигнало известен напредък, и едновременно с това да се опита да изпълни някои от основните потребности, които семейството има в момента.

Той напомня на родителите за промяната, наблюдавана в дъщерите им, когато започнали да работят заедно. Ситуацията сега е различна, така че техническото лице се свързва със социалните служби, за да провери как стоят нещата с поисканата помощ. Той говори с родителите на едно от децата, участващи в друга интервенция в същото училище като момичета от семейство X, за да могат те да помогнат при воденето и прибирането на момичетата от училище.

Техническото лице решава да седне и да разговаря със семейството X, за да им помогне да управляват по-добре доходите си за покриване на основните нужди на семейството, да отстранят излишните разходи, още веднъж да подчертае образованието на дъщерите като един от приоритетите на семейството. На този етап техническото лице трябва да убеди семейството, че бъдещето на дъщерите им зависи от тяхното образование. Това е добър момент да им помогне да разберат негативните последици от това момичетата да не завършат обучението си.

След среща със социалните служби семейството успява да получи еднократна помощ за "извънредна ситуация". Освен това семейството приема помощта на техническото лице за ефикасно управление на икономическата помощ, която ще бъде получена. Едновременно се осъществява връзка на бащата с програма за активно търсене на работа, която се провежда вечер.

Родителите водят дъщерите сутрин до училище. Постигнато е споразумение с училището, така че момичетата да могат да пристигат малко по-рано на училище, когато родителите отиват на работа. След часовете майката на друго дете от програмата взема момичетата и ги отвежда заедно със сина си на допълнителните уроци, откъдето пък родителите на момичетата ги вземат вечерта.

Основни послания и идеи

- ▶ Поддържането на нормални отношения с образователния център (училището) е от ключово значение за успеха на интервенцията.
- ▶ Отправната точка трябва да бъде убеждението, че семействата са компетентни и имат свои собствени ресурси и капацитет.
- ▶ Мотивирайте семействата и училищата да се ангажират в действията по ПРС.
- ▶ Обяснете ясно на родителите как техните решения влияят на децата им: например последиците от неизвинените отсъствия, закъснението за училище и т.н. имат последици за децата и те често са емоционални. Когато семейството разбира последствията, то обикновено полага усилия за намиране на решения.
- ▶ Имайте предвид, че интервенцията претърпява различни моменти, някои от които може да са разочаровачни. Ето защо е важно да има капацитет за реконструиране въз основа на грешките и неуспехите, като се извлича нещо положително от фрустрацията, и предлагане на дейности, които да мотивират учениците. Например: *планирайте едновременно провеждане на развлекателни дейности, които могат да послужат за "привличането им за каузата": разходка до плажа, където децата да учат, посещение на музеи, зоологически градини, ботанически градини, посещаване радио/телевизионни станции и т.н...*
- ▶ Промените в "графика" трябва да се направят в необходимия момент, като се има предвид променливите обстоятелства, които могат да възникнат в действителност.
- ▶ Поддържайте активна и адекватна координация с различни ресурси и екипи, които участват в плана.
- ▶ Предложете интервенцията от цялостна перспектива, която взема предвид и различни икономически, културни, образователни и социални фактори, които засягат различните ситуации.

Предупреждения и аспекти, които да се избягват!

- ▶ Не надценявайте очакванията за резултатите от работата на техническите лица и не подценявайте капацитета и ресурсите на семейството, което подпомагате.

Например: *“не се притеснявайте, аз ще се погрижа за това... оставете го на мен! Или: “Нищо не може да се направи с това семейство. Те са безнадежден случай. Не сътрудничат изобщо и отхвърлят всякакви действия!*

- ▶ Не засягайте останалите семейства, ако “конкретно действие” не е създало добри резултати с определено семейство.
- ▶ Избягвайте гетата и пренаселеността в класните стаи. Важно е да има положителни примери на деца от ромски произход в училищата, други ученици от ромски произход, но го правете така, че да се благоприятства контакта с други момчета и момичета от неромски произход.
- ▶ Избягвайте да създавате порочен кръг на патернализъм и положение, в което семейството зависи от професионалиста, при което се стига до изключително взискателни и зависими поведения, които не насърчават автономията на семейството.
- ▶ Когато давате отговор на семейството, не забравяйте, че ролята на професионалиста е да предоставя информация, ориентация и подкрепа, но не и постоянно да ги придружава.
- ▶ Бъдете внимателни да не се демотивирате: изпълнението на ПРС е дълъг процес и може да преживеете трудни моменти, когато процесът на семейството тръгне назад. Независимо от тези моменти, важно е да се поддържа положително отношение, дори когато развитието на процеса е изправено пред много трудности.

Интервенционен процес със семействата

Семейството се оценява първоначално за потенциална интервенция

Многостранна оценка на семейството: положението на съответния ученик според информацията, предоставена от образователния център (училището) и капацитета на семейството да помогне

Оценка на положението на семейството: потребности, силни и слаби страни в подкрепата и придружаването на децата си и за интеграцията и подобряване на успеха им в образованието

Разработване и постигане по Плана за работа със семейството (ПРС)

Специалисти от образователния център (училището) и специалисти от организацията и други ресурси на общността

Участие на ученика

Не

Да

Разработване и проследяване на Плана за работа със семейството (ПРС)
Индивидуална интервенция (винаги): ориентация и споделяне на образователни насоки със семейството и др.
Групова интервенция (ако е препоръчително): насочване към групи за обучение
Контекст на интервенцията

Разработен е план за работа със семейството (ПРС)
=
Цели и дейности със семейството и ученика

Оценка на целите: изпълнени ли са те?

Не

Да

Да

Не

Интервенцията със семейството завършва

Интервенцията с ученика и семейството завършва

6.7. Последващи действия и оценка на интервенцията

Каква е целта на тази конкретна стъпка от интервенцията?

Да се извърши системно събиране на данни, както в количествен, така и качествен аспект, което ще ни позволи да преценим проведената интервенция по отношение на пригодността на процеса на изпълнение, степента на изпълнение на предвидените цели, уместността и ефективността на програмата.

Освен това оценката може да бъде вътрешна или външна за програмата. Вътрешните оценки и проследяване обикновено се извършват от екипа, който проектира/изпълнява програмата. Обикновено тези оценки се отнасят до анализа на данни по отношение на изпълнението на процеса, неговия обхват и степента на изпълнение на целите. Препоръчително е да се използват прости модели и инструменти в точния момент за извършване на оценката. Те трябва да бъдат планирани в рамките на програмата от момента на разработването ѝ до момента, в който тя се изпълнява, и ако е необходимо, може да се използват също и в последващото развитие.

Екипите, които разработват и изпълняват програмата могат да извършват и вътрешна оценка. По време на процеса на оценка е целесъобразно и препоръчително да се извършва анализ на данните и докладите в рамките на екипа. Тази вътрешна оценка трябва да се разглежда като процес, който ще помогне на практикуващите да получават непрекъсната обратна връзка за развитието на дейностите и ще позволи на екипа да се изправи пред трудностите заедно и да се учи от тях.

Външните оценки са тези, които обикновено се извършват от специализирани екипи, които не са свързани с интервенцията. Силно препоръчително е да има и външен оценител, ако е възможно. Това ще помогне да се провери всеки аспект на интервенцията, който може да е бил пренебрегнат.

Стъпките, които да следват при външната оценка са както следва:

- Изберете типовете аспекти, които считаме за уместни за оценка на процеса на изпълнение на програмата и нейните резултати.
- Изберете индикатори в зависимост от въпросите, на които искаме да се отговори, а след това идентифицираме методите и техниките, които ще използваме, за да намерим отговорите на тези определени показатели.
- Планирайте моментите, когато ще събираме данни, така че да остане време за анализиране на събраните данни, както и за събиране на мненията на най-важните участници (заинтересовани страни), свързани с програмата: получатели, екип от професионалисти, който пряко изпълнява програмата, специалисти от свързани мрежи за подкрепа, политически представители, които вземат решения по отношение на интервенцията.
- Изгответе периодичен доклад, в който се разглежда развитието на програмата и резултатите. Тези доклади ще ни помогне да знаем какво се случва в програмата и ще ни позволи да въведем необходимите промени. Докладите също са важни, защото те разкриват развитието на програмата, а също и придават "видимост" на програмата и, в някои случаи, служат да се увеличи устойчивостта на програмата.

- Важно е да се разполага с достъп до инструментите, използвани при прилагането на програмата, такива инструменти за оценка, например на Плана за интервенция в семейството и неговите последващи действия, полски списания, протоколи от срещи и заседания, присъствени листове, с които да се проследи доколко семейството е посещавало дейности, отсъствия на учениците от училище и т.н.
- Освен това е важно да се попълва информацията по отношение на показателите, да се използват качествени методи и да се организират срещи и/или интервюта, за да се научи мнението на участниците. Тези въпросници са подходящ инструмент, но при някои целеви групи може да се окаже трудно да бъдат използвани. Вместо това може да се прилагат някои качествени техники като например структурирани или полу-структурирани интервюта и фокус групи, които осигуряват същата стойност и ни дават възможност да научим и да определим какво се случва в програмата
- От изключителна важност е да се придружи оценката с поредица от препоръки за подобряване на интервенцията, както в процеса на изпълнение, така и постигането на очакваните резултати
- След приключване на оценката на програмата е интересно и важно да се разпространят нейните резултати, например чрез публикации и семинари, форуми и/или конференции.§
- Обърнете специално внимание на гарантиране на поверителността и защитата на създадените данни, най-вече ако те се споделят с различни участници.

По-долу са посочени **основните предложени действия** за справяне с най-често срещаните трудности на този етап.

ПРЕДЛОЖЕНИ ДЕЙСТВИЯ

Създаване на култура на оценяването, тоест възприемане на оценката като обогатяващ елемент, насочен към подобряване на действията, а не свързан с критични обвинения срещу специалистите.

Използвайте качествени техники за събиране на данни като например: водене на дневник, записване на интересни случаи, доклади, полу-структурирани интервюта, фокус групи и др.

Осигурете си обучение за проследяване и оценка на програмата, като определете време и място за тази цел.

Намерете равновесие между качеството и количеството на необходимите документи за интервенцията, без да изпадате в крайности.

Намерете адекватни и изпълними методи, в зависимост от характеристиките на бенефициентите.

Доколкото е възможно, потърсете подкрепа и от други специалисти, работещи със семейството.

Предвидете възможните фактори, които може да променят събирането на информация и стойността на създадените резултати при проектирането и по време на самото изпълнение.

НАЙ-ЧЕСТО СРЕЩАНИ ТРУДНОСТИ

Твърде многото действия не улесняват обмислянето или събирането на необходимата информация.

Поради липсата на квалификация сред участващите страни относно последващите действия и оценката, тези елементи се подценяват и дори на тях се гледа като на пречка, която забавя интервенцията.

Процесът и всички положени усилия понякога са "невидими", или остават незабелязани, ако информацията е само количествена. Числата не означават непременно качество и е необходимо да се записва също и информация за качествено изражение.

Изискванията на програмата по отношение на използването на инструменти или резултатите, които трябва да бъдат постигнати, може да се отразят на интервенцията със семейството. В някои случаи попълването на множество документи може да доведе дотам, че самата интервенция със семейството да остане на второ място.

Понякога се загубва връзка с участниците в процеса, например поради миграция или изоставяне на интервенцията, както и с техническите екипи, поради тяхната мобилност, или с отговорните политици, които могат да повлияят на процеса на оценка и следователно на получените резултати.

Основни послания и идеи

С цел да се състави оценка и на двете измерения - процеса и резултатите - ние сме създали серия от критерии⁸: ефективност и обхват за оценка на процеса и критерии за ефективност за оценка на резултатите.

Критерият за оценка на ефективността, както посочва Ligerо, J.A. (2008) "измерва дали интервенцията води до желаните ефекти при конкретен бенефициент, като се вземат предвид специфични и оперативни цели, както и глобалните цели, очаквани от програмата или услугата, както при планирането на резултатите, така при установените процеси".

Критерият за обхват "се състои от оценка до каква степен програмата достига до бенефициента, т.е., става дума за сравняване на реалното население, което участва в програмата, спрямо теоретичното население, което е трябвало да бъдат включено в програмата" и **критерият за оценка на изпълнението** "анализира дали действията са извършени правилно".

С оглед на всеки от избраните критерии ние се определяме поредица от ключови въпроси, свързани с развитието на програмата, показатели, инструменти и техники, за да намерим нужната информация. Целта на това определение е да улесним професионалистите при избора на показателите с оглед на въпросите, които се задават по отношение на различни аспекти на програмата.

Показателите са количествени мерки, които са полезни при проследяване на еволюцията на различни променливи. Променливи могат да бъдат количествени (брой часове, брой хора,...), както и да отразяват качествени аспекти (т.е. задоволство от програмата, активност...).

Избраните индикатори, които следват, се изразяват в положителен аспект. Препоръчва се също да се обърне внимание не толкова положителните или дори отрицателни резултати, както и да се анализират причините за тях.

За да завършите оценката на резултатите и действията на програмата, които проличават от показателите, ние също предлагаме да използвате и други методи като интервюта, фокус групи, оперативки на екипа и др.

Силно препоръчително е да се анализират и да се преодолеят моментите на конфликт, нещата, които не вървят добре, моментите на криза в интервенцията, слаби точки и неуспехите. Можем да се учим от грешките си.

⁸ Критерий се определя като "най-положителното състояние на дадена програма и се сравнява с реалната ситуация. Този контраст ни позволява да формулираме решение". (Ligerо, J.A. 2008).

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОЦЕНКА НА ПРОЦЕСА

КРИТЕРИЙ ЗА ОЦЕНКА: ЕФЕКТИВНОСТ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА И ИНСТРУМЕНТ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
<p>Планираният план за комуникация и разпространение на програмата адекватен ли е?</p> <p>Как научават семействата за тази програма?</p>	<p>Степен на ефективност на стратегиите за комуникация и разпространение: % от семействата, които оценяват, че стратегиите за разпространение на програмата и основните начини да се научи за нея са адекватни.</p>	<p>Дневник на обажданията и дневник на училищата, които питат за програмата в рамките на една учебна година.</p> <p>Записвайте интервютата с училищата, за да знаете кои са семействата с непълнолетни деца, записани в това училище, които биха могли да участват в програмата, и колко семейства са били информирани.</p> <p>Трябва да се прави разграничение със семействата, които са насочени от външен източник; в този случай е препоръчително да се направи оценка на разпространението и семействата, които са научили за програмата чрез вътрешни за нея източници. В този случай се основава на директна информация или комуникация, които не са планирани.</p> <p>Създаване на представителни извадки, тоест количествено определяне на новите семейства, които идват всяка нова учебна година.</p> <p>Въпросници, адаптирана за всеки родител, въпреки че те оценяват едни и същи аспекти.</p>

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОЦЕНКА НА ПРОЦЕСА

КРИТЕРИЙ ЗА ОЦЕНКА: ЕФЕКТИВНОСТ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА И ИНСТРУМЕНТ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
<p>Семействата посрещат ли действията толкова ентузиазизирано, както се очаквало?</p> <p>В очакваните рамки ли са нивата на удовлетвореност на семействата от развитието на дейностите и от професионалния екип на програмата? Ако не, какви трудности са възникнали?</p> <p>Семействата правят ли някакви предложения, за да се направи интервенцията по-ефективна и подходяща? Какви предложения?</p>	<p>Процент на семействата, които са доволни от грижите, предоставени от професионалистите.</p> <p>Процент на семействата, които са доволни от отношението към тях: добронамереност, персонално внимание и яснота на информацията.</p> <p>Процент на семействата, които намират за полезни информацията и ориентацията, предоставени от професионалиста, който работи с тях.</p> <p>Приемственост в програмата: броят на семействата, които започват и завършват учебната година в програмата и я продължават през следващите години.</p> <p>Процент на родителите, които биха препоръчали тази програма на други ромски семейства.</p>	<p>Въпросник за удовлетвореността на семействата.</p> <p>Доклад за оценка в края на учебната година с образователния център (училището).</p> <p>Регистри на новозаписали се и отпаднали, както и на семейства и ученици, които участват.</p>
<p>Родителите участват ли в семейни групи за обучение? Дават ли положителна оценка на предоставената помощ?</p>	<p>Процент на потребителите, които са доволни от полученото обучение.</p>	<p>Анонимна анкета за удовлетвореността на родителите, попълвана в края на сесията.</p> <p>Записки от наблюдение/ оценка на водещия сесията инструктор.</p>

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОЦЕНКА НА ПРОЦЕСА

КРИТЕРИЙ ЗА ОЦЕНКА: ИЗПЪЛНЕНИЕ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА И ИНСТРУМЕНТ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
<p>Техническият екип на програмата доволен ли е от нейното прилагане?</p> <p>Бяха ли дейностите разработени така, както се очаква?</p>	<p>Степен на удовлетвореност на екипа професионалисти от развитието на планираните дейности.</p> <p>Степен на удовлетвореност на екипа професионалисти от подкрепата и координацията с други общински ресурси.</p> <p>Степен на удовлетвореност на екипа професионалисти от нивото на приемане на програмата сред семействата и училищата.</p> <p>Други образователни програми с преподаване в училище.</p> <p>Други програми за деца и младежи, организирани от други неправителствени организации ("образование на улицата", социални служби и др.).</p>	<p>Протоколи от срещи/ становища, изразени по време на срещи.</p> <p>Протоколи или записи за броя на проведените срещи и теми. Съвместни споразумения със семейството за интервенцията.</p> <p>Писмени записи за семействата, които са били информирани и семействата, които участват, насочени ученици и съответствие с предложения профил.</p> <p>Въпросник за оценка на други от гореспомнатите специалисти или ресурси.</p>
<p>Как е извършен процесът на всички етапи от интервенцията?</p>	<p>Качествен индикатор: доколко подходящи са планираните процеси в сравнение с тези, които са приложени на практика.</p>	<p>Събиране на интересни примери от техническото лице, който отговаря за конкретен случай.</p>
<p>Бяха ли изпълнени според очакваното протоколите за направление за случаите, насочени към други ресурси?</p>	<p>Брой на случаите, насочени към други ресурси в съответствие с посочените процедури.</p>	<p>Записи/документи.</p>
<p>Бяха ли семействата проследени и придружени чрез план за работа със семейството?</p>	<p>Брой на планове за работа със семейството, които са били изготвени и съгласувани от професионалистите, семействата и други участници в образователната система, с адаптиран цели и прогресивен подход за изпълнение на всеки отделен случай.</p>	<p>Социален доклад, който оценява работния план.</p> <p>Оценка на ПРС (изпълнение на целите, показателите...).</p> <p>Записи от срещата за оценка на всеки отделен случай с техническите лица, които са участвали в образователната интервенция.</p>

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОЦЕНКА НА ПРОЦЕСА

КРИТЕРИЙ ЗА ОЦЕНКА: ИЗПЪЛНЕНИЕ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА И ИНСТРУМЕНТ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
<p>Специалистите, които си сътрудничат за работа с отделното семейство, питат ли се взаимно за своите виждания по отношение на потребности и решения?</p> <p>Валидирана ли е работата на другите?</p> <p>Планирани ли са съвместни действия с ресурси и социални работници, занимаващи се с този колектив?</p> <p>Какви са целите и специфични показатели на всеки един от специалистите, които работят в семейната интервенция от различни сектори? Съвместими и допълващи се ли са те?</p>	<p>Брой и типология на съвместните интервенции с ресурси и социални работници.</p> <p>Брой на общите цели и индикатори.</p> <p>Брой на конкретните цели и показатели от различните участващи ресурси.</p>	<p>Модел на сътрудничество модел с организации и ресурси.</p> <p>Протоколи от срещи между организациите и ресурсите.</p> <p>Оценка на ПРС: разработени дейности и участници.</p>
<p>Следвана ли е планираната процедура за подпомагане на семейството?</p>	<p>Анализ и оценка на прилаганите/следвани процедури.</p>	<p>Оценка на ПРС и ИРП (индивидуален работен план.) Ако не е имало последващи действия, би трябвало да е било проведено предварително подновяване на ПРС или ИРП на детето.</p>

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОЦЕНКА НА ПРОЦЕСА

КРИТЕРИЙ ЗА ОЦЕНКА: ОБХВАТ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
<p>Предложено ли е ориентиране и придружаване на всяко семейство, което се е нуждаело от тях? Интервенцията достигнала ли е до планираните бенефициенти? Имало ли е предубеждения?</p>	<p>Семейства, участващи в интервенциите:</p> <ul style="list-style-type: none"> • От други програми на организацията в общината, квартала или училището, при условие, че отговарят на необходимия профил • От програми на други организации. <p>Семейства, които програмата подкрепя: брой на семействата, които програмата подкрепя, представени случай по случай и профили на семейството.</p> <p>Брой на дискуссионните групи и групите за ориентация.</p> <p>Брой на обхванатите семейства.</p> <p>Брой на семействата, участващи в групи за повишаване на информираността, мотивация и подкрепа.</p>	<p>Доклади от други програми</p> <p>Семейно досие</p>
<p>Програмата приема ли се в училищата?</p>	<p>Брой на училищата, които желаят да подпишат споразумения за сътрудничество.</p> <p>Брой на училищата, участващи в програмата за семейна интервенция.</p>	<p>Картон на семейните интервенции.</p> <p>Брой на подписаните споразумения с училищата</p>
<p>Програмата приема ли се в местната общност?</p>	<p>Брой на образователните агенти от общността, участващи в ПРС.</p> <p>Брой на други агенти от общността, участващи в ПРС.</p> <p>Брой на споразуменията, подписани с нови организации.</p>	<p>Семейно досие.</p>

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОЦЕНКА НА ПРОЦЕСА

КРИТЕРИЙ ЗА ОЦЕНКА: ОБХВАТ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
Програмата привлича ли семействата с най-големи потребности от подкрепа и с шансовете за успех?	Семейни профили за критериите, изложени в първоначалната диагноза.	Бази данни, които съдържат основната информация за всички потребители на програмата, както и дейностите, извършвани с учениците. "Отчети" за случаите на насочване (те не винаги се предоставят в писмена форма).
Други програми в общността за подкрепа семействата насочват ли ги към организацията? Какви са основните начини за набиране на семействата?	Основни начини за набиране на семейства Семейни профили: % от семействата, които са насочени от други регионални програми за семейства.	Картон за проследяване на случая Досие за насочването, както външно, така и вътрешно. Социални служби: Програма за социално подпомагане Други асоциации или НПО, които работят в тяхната среда.
Може ли програмата да осъществи контакт и да работи със семейства, които изпитват трудности и се нуждаят от подкрепа за интеграцията на децата си в училище, както е планирано?	Семейни профили на семействата, с които работим: <ul style="list-style-type: none"> • Основните начини, по които се набират семейства. • Типове семейства. • Най-често срещаният вид подкрепа, от която те се нуждаят за интеграция. 	Семейно досие. Училищно досие. Досие за насочването.

По-долу има редица от ключови въпроси във връзка с планирането на интервенцията. Оценката на изпълнението на конкретните и глобални цели е много важно при общата оценка. Ако целта е да се направи преглед на работата, извършена при подготовката на целите, включени в ПРС, може да се използва "Контролния списък за преглед", включен по-долу.

Образец за преглед на целите и задачите⁹

	ДА	НЕ	ПРЕГЛЕД
1. Целите са определени и са резултат от преговори със семейството	☐	☐	☐
2. Целите са одобрени от образователния център (училището)	☐	☐	☐
3. Целите са реалистични	☐	☐	☐
4. Има достатъчно време/ресурси за постигането им	☐	☐	☐
5. Конкретните цели са ясни; те не са многозначни	☐	☐	☐
6. Сроковете за постигане на целите са различни	☐	☐	☐
7. Има големи "скокове" между очакваните стъпки	☐	☐	☐
8. Някои цели се припокриват	☐	☐	☐
9. Възможно да се провери времето, необходимо за постигането им	☐	☐	☐
10. Възможно е да се провери постигането на предишните стъпки	☐	☐	☐
11. Показателите за постигнатото са ясно дефинирани	☐	☐	☐
12. Адекватно ли е разработен Планът за работа със семейството?	☐	☐	☐
13. Коментар:			

⁹ Escudero.V (2009) "Guía práctica para la intervención familiar". Junta de Castilla y León.

Важно е да се избере показател за постиженията за всяка конкретна цел, която е създадена. Индикаторът е конкретното поведение, способност или ситуация, която най-добре представя целта. 10 Например: ученикът е пристигал в училище навреме през двумесечния период; ученикът няма неизвинени отсъстиие от училище през тримесечието; ученикът е посещавал допълнителните часове с очакваната редовност и др.

Това също така е от значение за по-добро разбиране на смисъла на показателите, както и на процеса и резултатите от програмата, за да се съберат качествени данни по отношение на качествените аспекти на програмата и интервенцията. Това означава допълване на информацията с помощта на качествени методи.

ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО/ИНДИВИДУАЛНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОГРАМАТА		
КРИТЕРИЙ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ		
НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
Осъществява ли семейството напредък към постигане на поставените в ПРС цели, както се очаква?	Напредък на всяко участващо в програмата семейство: степента на участие на училището, сътрудничество с училището и подкрепа и участие на ученика.	Документ, който съдържа проекта за ПРС. Сравнение с първоначалното положение (диагноза) и степента на напредък в изпълнението на очаквания ПРС по отношение на целите в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план. Полеви дневник. Лист за проследяване на проектните индикатори. Лист за проследяване на преработените индикатори.
Осъществява ли ученикът напредък към постигане на поставените в ПРС цели, както се очаква?	Напредъкът на всеки ученик, чиито родители участват в програмата: степен на участие в училище, намаляване на неизвинените отсъстиие, подобряване на успеха в училище.	В сравнение с първоначалното положение (диагноза) и степента на напредъка при изпълнение на очаквания ПРС. База данни за последващи дейности по случая.

ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО/ГЛОБАЛНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОГРАМАТА

КРИТЕРИЙ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
Колко от учениците, чиито семейства участват в интервенциите, са подобрили образователните си навици?	Общ брой на учениците, с чиито семейства сме работили, и брой на онези от тях, които са подобрили своите учебни навици, от началото до края на учебната година.	Индивидуални записи за семейството и ученика
Колко от учениците, чиито семейства участват в интервенциите, са намалили броя на неизвинените отсъствия от училище?	Общ брой на учениците, с чиито семейства сме работили, и брой на онези от тях, които са намалили неизвинените отсъствия, от началото до края на учебната година	Данни за присъствие в училище и/или социалните служби (Проблем: те не винаги стриктно водят такава документация.) Проследяване на тримесечни оценки, извършени за всеки ученик.
Колко от учениците, чиито семейства участват в интервенциите, завършат основното си образование и нямат двойки по нито един предмет?	Общ брой на ученици, с чиито семейства сме работили, и брой на онези от тях, които са завършили основно образование и нямат двойки по нито един предмет.	Окончателно проследяване, което се извършва за всеки ученик. Оценки.
Колко от учениците, чиито семейства са участвали в интервенцията, преминават от начално училище към системата за средно образование?	Общ брой на ученици, с чиито семейства сме работили, и брой на онези от тях, които преминават от начално училище към системата за средно образование.	Окончателно проследяване, което се извършва за всеки ученик Ефективно включване в средното училище
Колко от учениците, чиито семейства са участвали в интервенциите, завършват средното си образование, без да получат диплома за задължителното средно образование?	Общ брой на учениците, с чиито семейства сме работили, и броят на онези от тях, които завършват средното си образование, без да получат диплома за задължителното средно образование.	Окончателно проследяване, което се извършва за всеки ученик. Оценки. Насочване.
Колко от учениците, чиито семейства са участвали в интервенцията, завършват задължителното средно образование?	Общ брой на ученици, с чиито семейства сме работили, и брой на онези от тях, които завършват задължителното средно образование.	Оценки. Окончателно проследяване, което се извършва за всеки ученик.

ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО/ГЛОБАЛНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОГРАМАТА

КРИТЕРИЙ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
Колко от учениците, чиито семейства са участвали в интервенциите, подобряват постигането на учебните цели?	Общ брой на учениците, с чиито семейства сме работили, които имат подобрене в постигането на учебните цели.	Информацията е предоставена от училището: класния ръководител, училищния психолог... Сравнение на бележките.
Колко от учениците, чиито семейства са участвали в интервенцията, продължават да учат след задължителната степен на образование?	Общ брой на ученици, с чиито семейства сме работили, и броят на онези, които продължават да учат след задължителната степен на образование (професионална подготовка или висше образование).	Проследяване на учениците в края на задължителното средно образование: включени в системи за техническо образование, степен бакалавър.
Семействата подобрили ли са участието си в образователния процес на децата, както е планирано?	Общ брой на учениците, с чиито семейства сме работили, и брой на онези от тях, които са подобрили своето участие в образователния процес на децата си през учебната година.	Въпросник за окончателна оценка и скала, с която всеки специалист да измери участието на семейството. Той включва следните елементи. Дали семейството... <ul style="list-style-type: none"> • Води на училище детето си, което е в задължителната възраст. • Редовно води детето на училище. • Извинява отсъствия. • Грижи се за хигиената на детето, тоест детето да ходи чисто на училище. • Присъства на срещи с класния ръководител, когато бъде поканено. • Проверява дали детето има домашни. • Позволява на детето да ходи на излети и екскурзии.

ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО/ГЛОБАЛНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОГРАМАТА

КРИТЕРИЙ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ

НЕОБХОДИМА ИНФОРМАЦИЯ И ПОДХОДЯЩИ ВЪПРОСИ	ИНДИКАТОР	ТЕХНИКА ЗА СЪБИРАНЕ НА ДАННИ
<p>Образователните центрове (училищата) подобрили ли са своето участие в дейности по програмата, както е планирано?</p>	<p>Общ брой на училищата, с които е установен контакт, такива, с които сме установили отношения, и брой на училищата, които подобряват степента на участие в дейности по програмата или през периода на развитие на програмата.</p>	<p>Окончателен доклад, изготвен от координатора на програмата в края на всеки курс, въз основа на степента на участие на училищата: инциденти с учениците се съобщават бързо и ефективно.</p> <p>Брой и вид на исканията, отправени към техническите лица.</p> <p>Предлагане на насоки, работни материали за учениците, по-специално за подготовка за училище.</p>
<p>Увеличи ли се броят на училищата, прилагачи механизми културно многообразие?</p>	<p>Общ брой на училищата, с които е осъществен контакт, и броят на тези, които са започнали да осъществяват механизми за културно многообразие от началото на програмата.</p>	<p>База данни.</p> <p>Брой на подписаните споразумения.</p>
<p>Насърчава ли се работата в мрежи чрез координирани и съвместни интервенции на обществени ресурси?</p>	<p>Протоколи за координация с различни социални агенти.</p> <p>Брой на планираните действия в мрежата и съвместно управлявани от различни дисциплини:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Действия на общността. • От публичните ресурси. • С други асоциации. • Със социални и здравни ресурси. 	<p>Доклади и документи за дейността.</p> <p>Образец за план за социални действия, споделен и подписан от всички координирани организации.</p>

Отговорите на всички тези въпроси са важни, за да се адаптира и подобри изпълнението на интервенцията, така че тя да е колкото е възможно по-добре пригодена към нуждите и очакванията преди всичко на семействата, но също така и на учениците и образователните центрове (училищата).

Основни послания и идеи

- ▶ От основно значение е работата, която се извършва, да бъде видима: процесът трябва да е видим, а също така е необходимо да се направи оценка на резултатите на всяка от първите стъпки, които сочат значителен напредък, както и на междинните етапи и окончателните стъпки, които представляват постигането на крайната цел, която се очаква.
- ▶ Важно е да се записват количествени данни: честотата, с която се извършва нещо, времевите рамки за очакваните задачи, интензивността на очакваните задачи и др. За тази цел могат да се разработят специални листове или въпросник, или скала, които посочва до каква степен е постигнат очакваният напредък: до голяма степен, до средата, само в някои аспекти, в много малка степен, нищо не е постигнато, или може да се структурира по скала от 1 до 10.
- ▶ Цифрите не са единственото нещо, което има значение. Важно е също да се събере и систематизира цялата информация по отношение на процеса на изпълнение на програмата. Целта е да се създаде "черна кутия на интервенцията", която събира на качествена информация, полеви дневници, доклади, интервюта, срещи, фокус-групи и др.
- ▶ Информацията, събрана и систематизирана по този начин, трябва да ни доведе до коригиране на грешките, открити в процеса на развитие на дейностите, и до оценка на това, което "работи" успешно, както и до изводи за въздействието и резултатите на програмата. Това ще бъде полезно и при подготвяне на препоръки за усъвършенстване
- ▶ Получаване на обратна връзка за усъвършенстване на процеса на изпълнение
- ▶ Много е важно да се обърне внимание на трудностите и неуспехите, които са възникнали при прилагане на програмата, тъй като те ни дават добри уроци, от които да се поучим и да се подобрим изпълнението на програмите.
- ▶ Обърнете внимание на развитието на компетенциите и уменията на учениците, например, напредъка с грамотността на децата. Тези аспекти трябва да се разглеждат при проследяването на ПРС и в процеса на индивидуална оценка.

Осигурете обратна връзка на основните констатации, предизвикателства и препоръките на семейства, учители и други участници, с цел подобряване на интервенцията.

Някои инструменти, които често се използват при проследяване и оценка на процеса и резултатите, в допълнение към тези, посочени в матриците за оценка, са:

- Досие на образователния център (училище).
- Досие на ученика.
- Основно досие на семейството. (Досие с информация за семейството).
- База данни за образованието, която включва цялата основна информация на всички потребители на програмата, както и действията, извършени с ученика.
- Досие за насочването.
- Документация за действията и участие на ученика в действията.
- Досие за груповите действия.
- Полеви дневник за обучители/медиатори.
- Протоколи от срещи с други участници и постигнатите договорености.
- Договори за участие: образователни центрове (училища), ученици и семейства.
- Доклади за оценка на въздействието от интервенцията върху учениците.
- Интервюта с основни участници в интервенцията.
- Фокус групи със семейства, участващи в интервенцията.

Пример за добра практика с прилагане на интервенция: Случаят на семейство к. ДЖ., който илюстрира всички описани дотук фази от “мотивиране” на семейството до крайното проследяване и оценка

Започваме с описание на това как семейството е включено в програмата

Заехме се със случая след насочване към нас от училището. Извършихме социален анализ на района. В момента кварталът преминава период на пълна социална трансформация, като вече разполага със социални услуги, асоциация на съседите и здравен център, но няма никакви зони за отдих или развлечения, обществени пространства или библиотека.

Майката не работи, макар че иска да си намери работа; бащата работи в строителството, а по-малкият син има хронично заболяване.

Нашата програма е представена в училищата в района, а образователният инспекторат я одобрява, тоест съществуват ангажменти и споразумения с училището.

Профилът на целевият ученик е създаден и в резултат на това те ни предоставят информация за учениците, с които предлагат да работим. В резултат на това се стига до решение, че ще включим в програмата ученичката, тъй като тя отговаря на определения профил.

Първи контакт

Свързваме се със семейството, като ги посещаваме или им се обаждаме по телефона (възможни са различни алтернативи, в зависимост от контекста) и накратко им обясняваме кои сме ние, с кого работим и какво искаме да постигнем. Уговаряме се за втора среща с майката - “на кафе” в неутрално пространство.

Явяваме се на срещата.

Подхождаме към нея със скромно отношение, като не забравяме, че като професионалисти ние сме възприемани като участници извън нейната реалност и обичайна среда.

Когато майката ни обяснява трудната ситуация, с която се сблъскват в училище, вместо да вадим изводи, ние се питаме как се е развила ситуацията и анализираме конфликта стъпка по стъпка, като разглеждаме конкретното поведение и се опитваме да погледнем на ситуацията от различни ъгли.

Освен това заедно с майката обсъждаме какви са очакванията на семействата по отношение на подпомагането и придружаването, което им предлагаме, като ги съпоставяме с потребностите, възприемани от самите семейства, и реалните търсения. Опитваме се да накараме семейството да вербализира конкретно свое търсене, тоест да ни отговори на въпроса: какви са всъщност вашите интереси? Какво мислите, че може да осигури интервенцията, която ние предлагаме? Полагаме специални усилия, за да се гарантира, че те знаят, че ние сме готови да им помогнем.

След това обясняваме ясно и конкретно за организацията, представяме образователната програма с прости думи, с конкретно послание, като сме много внимателни при наблюдението на това как реагира майката - както вербално, така и невербално.

Нашата цел е семейството да възприема отношението ни като добронамерено, че се основава на доверие и интерес да им се помогне. Ние съобщаваме, че се интересуваме от интеграцията на детето им и от успеха му в училище, както и че сме на разположение да помогнем.

Освен това се опитваме да разберем и споделим тяхната гледна точка по отношение на потребности, интересите и преживявания, които са имали с училището.

Винаги подчертаваме, при всеки отворил се случай, че семейството е равностоен участник и носи отговорност за интервенцията. Целта е да се опитаме да убедим майката, колко важно е да участва семейната двойка, а не само майката.

За да се подобри вниманието, разбирането и приемането от страна на семейството, ние подчертаваме следното:

Опростете информацията и представете посланията по начин, който е разбираем за семейството, като използвате добронамерен тон, кратки думи и изречения, метафори, които са тясно свързани с културния контекст на ромската общност и подкрепени от примери, които са много ясни и поучителни.

Полагаме специални усилия да използваме пред семействата език, който е достатъчно ясен, за да могат те да разберат всичко: целта на интервенцията, конкретните цели, които искаме да постигнем, бъдещата траектория и подобряване... същевременно потвърждаваме, че информацията, която даваме, се разбира правилно, като задаваме въпроси, преди да даваме допълнителни послания.

Нашата нагласа е гъвкава, консенсусна, отворена, и подчертаваме конструкцията: "Отиваме да направим нещо заедно". Освен това съобщаваме и поддържаме позитивна визия: "и вие можете да го направите, точно както съседите ви са го направили. Семейството Ередия направи така, че синът им да си вземе дипломата за задължително средно образование".

Предаваме оптимизъм и надежда: "вярваме във вашите възможности и ще ви помогнем да ги засилите, за да развиете потенциала, който имате като семействата в полза на децата си.

Приемаме онова, което семейството реши, и виждаме нещата от тяхна гледна точка, тоест опитваме се да видим, да разберем и да се ориентираме в тяхната реалност и техните културни "ключове", за да легитимираме тяхното поведение: норми на респект, отношения между половете, различните роли в семейството и др. накратко, ние признаваме и легитимираме тяхната култура и техните затруднения. Ние приемаме, че те възприемат нещата, мислят и чувстват различно.

Първоначална диагноза

И двамата родители от К.Дж. идват в офиса на организацията, за да се срещнат с техническите изпълнители и конкретно с отговорника за образователната програма.

Там те подписват декларация за съгласие и ангажираност, тъй като смятат, че така ще работят заедно с нас за подобряване на училищния успех на дъщеря си, а те "точно в момента по това работят" и ценят времето, отделено за разговора с професионалистите. Ние изрично описваме целите, които възнамеряваме да постигнем, дефинираме ги в оперативен порядък и молим за ангажиране от тяхна страна.

Преди това сме представили програмата на преподавателите в организацията и сме осъществили връзка с класния ръководител на детето. Провели сме интервюта с двама преподаватели/технически изпълнители в организацията. Те ни запознават с текущото положение с образованието на детето и с участието на семейството: те обикновено отиват до училище само за да вземат оценките, макар че в редица случаи там са ги молили за разговор с член на семейството. Най-малката дъщеря обикновено получава само двойки по няколко предмета, но учителите я описват като трудолюбива. Тя не бяга от училище и не е конфликтно дете нито със съучениците си, нито със своите учители.

Разработване на план за работа

С информацията, която получихме за К. Дж. и тази, която ни предостави класният ръководител, подготвихме диагнозата и започваме да работим върху изготвянето на плана за работа, който, след изготвяне на проекта за него, ние представяме на семейството и впоследствие го променяме, разширяваме и съгласуваме със семейството.

Подхождаме към работния план като към задача, която трябва да изпълним заедно, като заемаме на "спомагателна" позиция, предоставяйки на родителите основната позиция, казвайки им, например: "нека да видим какво можем да направим заедно така, че детето ви да постига по-добри резултати в училище... вие по-добре от всеки друг познавате вашето дете, затова помогнете ми да я разбера, така че и аз да мога да помогна... бих искал да ми помогнете, така че ние да можем да помогнем на вашето дете, така че да успеем да намерим решение".

Ангажиментите със семейството са посочени в краткосрочни дейности като: присъствие на допълнителни занятия най-малко два пъти седмично.

Опитваме се да бъдем наистина открити по отношение на това, което възнамеряваме да постигнем с плана и докъде сме готови да стигнем, като използваме достъпен, положителен и мотивиращ език и тон. Точно в този момент използваме всичките си умения за преговори и мотивация. Например: Какво мислите за действията, които предлагаме? Мислите ли, че ще са ефективни? Какви трудности могат да възникнат?

Разглеждаме както първоначалната диагноза, така и изготвянето на работния план като променящи се елементи, следователно те трябва да са отворени и да се използват с тази условна перспектива. Също така помагаме на семейство К. Дж. да оформят очаквания и надежди по отношение на резултатите, които вероятно ще се постигнат с предложените от нас действия.

Изпълнение на работния план

След като сме определили целите, по които да работим с ученика, семейството и училището, ние пристъпваме към изпълнение на предложените действия.

Със семейството: трябва да се свържем с дома им, тъй като те трябва да присъстват на обучителните сесии. Майката поставя искане (за намиране на работа) и ние я насочваме към службите по заетостта. Техническо лице от организацията придружава семейството на първите сесии за обучение, а също и за получаване на оценките.

С училището: сесията за обучение се изготвя заедно с преподавателя, така че резултатите да бъдат адекватно посрещнати.

В същото време ние се подготвяме да включим майката в програма за търсене на работа, с придружаване и тристранна среща с ромския медиатор, който да помогне при срещата между преподавателя от организацията и майката. Описваме пред медиатора предисторията на семейството и организираме среща между майката и медиатора. Срещите с специалистите от програмата за заетост се провеждат, както и последващи срещи. Майката присъства на всички срещи със съветника за социална заетост и е избрана да участва в обучение за хотелски персонал, а след това, след завършване на обучението, същият хотел, където е провела стажа си, я наема.

Бащата, след като вижда положителен резултат при майката, започва същия процес и интервенцията следва същия курс като при майката. Той реагира по същия начин и участва в курсове за обучение, за да работи като помощник-градинар.

Връзката е адекватна и семейството реагира много положително на всички инициативи, които са предложени: семейното училище, конференции и др.

Ние посочваме техните постижения и ги признаваме открито, дори когато става дума за малки стъпки. По този начин ние изготвяме списък на всички положителни неща, които са постигнати за детето по отношение на: организацията, училището, самото дете, как да разговарят с учителите, как да разбират училищните бележки и училищната работа, която преди това не са познавали, и др.

Помагаме им сами да изброят постиженията си, като започваме с първото: че работят заедно с нас, помагат ни да помогнем на детето им - това е първата цел, която сме постигнали.

Когато майката вижда списъка на малките постижения, ние я питаме: Как се чувствате след постигането на тези малки неща? Засилваме чувството на удовлетворение, като просто повтаряме констатацията, тя не остава разочарована.

Изпращаме на текущ принцип "послания" на оптимизъм и насърчение, помагаме да се поддържа позитивната визия. Например:

"Ще успеете".

"Не сте сами; има много хора тук, които да помогнат за детето."

"Вие сте напълно в състояние да помогнете на детето".

"Каквато и помощ да дадете на детето си, това ще ви приближи още повече до него и то ще е благодарно за това".

Ако Долорес може да го направи, защо вие да не можете?

Какво значение има, че той не е ром, а вие сте! Ако той може да го направи, вие не сте по-различни! ("Погъделичкайте" самочувствието им)

Сигурни сме, че с нашите усилия и всеотдайност ще ѝ помогнем да успее.

Много други роми са успели, не е лесна работа; и други са се борили преди това.

Съобщаваме им напредъка, който е постигнат в правилната посока и корекциите, които трябва да се извършат, за да продължи да се напредва.

Въпреки това, преди приключване на интервенцията, едно от споразуменията е нарушено. Опитавме се да се върнем към първоначалната диагноза с напълно различна техника - "размяна на ролите". Професионалистът предлага на семейството да си сменят ролите:

- Специалистът: *"Направихме грешки и от двете страни, но е много деморализиращо, че не можем да постигнем нещо заедно за доброто на семейството ви, така че нека опитаем нещо различно. Вие как мислите? Готови ли сте за това?"*
- Семейството: *"Този път какво сте измислили?"*
- Специалистът: *"Аз ще ти бъда на ваше място, а вие ще бъдете специалистите, които ще ми помогнат да постигна нещо добро за мен и моето семейство".*

По този начин ще можем да им покажем, че наистина ни е грижа за семейството им и че ще направим всичко, за да работим заедно.

Изслушването на това, което ще каже семейството, ще ни помогне да разберем грешките, които сме допуснали при интервенцията.

Проследяване и оценка

По отношение на образованието ситуацията явно се нормализира. Родителите от К.Дж. посещават допълнителното обучение, без да бъдат придружавани от представител на организацията, а ученичката подобрява успеха си в училище.

Проследяването на училищното представяне на ученичката включва: регистрация, координационни срещи, месечни прегледи на ангажиментите със семейството и учителите.

Майката започва да сътрудничи с училището, участва в подготвянето на екскурзии, седмицата на културата. Въз основа на това си участие тя се превръща в търсен съветник за майките в квартала.

Следващата учебна година тя иска същата интервенция и за най-малкия си син. Автономията е постигната, има само еднократни искания.

НАГЛАСИ И УМЕНИЯ

7. Препоръчителни нагласи и компетенции за професионалисти

Този раздел включва систематичен списък на някои от общите компетенции, които се препоръчват за професионалисти, извършващи интервенция с ромски семейства в областта, която е обект на настоящото ръководство. Освен техническите знания и опит те би трябвало да имат и други компетенции.

Някои предварителни съображения относно професионалистите

Приема се, че професионалистът или практикът е човек, който е получил специална квалификация/обучение за социални интервенции, независимо дали имат образование като социолози, психолози, педагози, инструктори, учители или социални работници. Те също трябва да са запознати с межкултурното общуване и малцинствата. Принадлежността към ромския етнос със сигурност може да има добавена стойност в този смисъл, но само ако съответното лице притежава останалите професионални умения. С други думи само принадлежността към ромския етнос не е достатъчно условие, за да се извършва типът работа, който това ръководство предлага, тъй като е необходима специална квалификация.

В зависимост от характеристиките на програмата и длъжността, която се заема, са необходими различни видове познания и квалификация. За някои от дейностите по програмата е целесъобразно да се работи с хора, които са специално квалифицирани в тази област, докато при извършване на широк анализ на среда или комплексна оценка е целесъобразно да се работи по граждански договори със специалисти по социални проучвания и оценка.

В допълнение към техническото обучение, някои от характеристиките на професионалиста са видими и лесно забележими, като те изграждат първоначалното положително влияние. В други случаи тези характеристики може да влязат в противоречие с очакванията на семействата. Професионалистът има свои възгледи за света, има образование, намира се под влиянието на различни митове, има сексуална идентичност, културна самобитност, той или тя преживява определена фаза в жизнения си цикъл и др. Например една майка от ромски произход вероятно би се чувствала по-добре, ако проведе първото интервю със специалист от женски пол, особено ако в разговора става дума за дъщеря ѝ. Друг пример би бил фактът дали професионалистът е от ромски произход или не - важен аспект, който в някои случаи може да окаже въздействие (не винаги положително) и може да способства за по-добра връзка, което ще помогне семейството да бъде "спечелено за каузата" и да създаде връзка между професионалиста и семейството. Други аспекти не са толкова явни, но също оказват влияние през целия процес на интервенцията, както ще видим по-нататък в този раздел.

Всички тези видове влияние са неизбежни за целия процес; важното е ние да ги отразим и адекватно да управляваме последиците от тях.

Смятаме, че тази ориентация е важна за откриване на случаи, в които нашият собствен персонален или професионален натиск влияе върху ефективността на интервенцията; също така това ни помага да интерпретираме нашите собствени трудности или ограничения.¹¹

В межкултурната интервенция и в интервенциите с малцинствата обикновено е полезно да разполагаме с авторитетни фигури които, поради своята позиция, капацитет или влияние в средата, биха улеснили интервенцията. Тези фигури обикновено са на лидери в общността или хора с голямо влияние, тоест хора, които понякога действат като посредници между екипите и целевите групи.

Друг важен аспект, който трябва да се има предвид, е да се избегне "прегарянето" на професионалиста или практика. Понякога интервенциите в тази област са много разочароващо преживяване. Професионалистът трябва да се справя с много трудности, които не са лесни за преодоляване, а в някои случаи се оказва почти невъзможно да бъдат разрешени. Поради тази причина препоръчваме да се разработят някои стратегии и дейности като контролни срещи, организиране на обучителни сесии и т.н. Всички тези видове спомагателни дейности могат да се организират с други външни професионални експерти, които се занимават с тези теми, но самият екип може също сам да ги разработи. Отговорност на ръководителите на екипи е да обмислят провеждането на тези дейности и да ги планират.

При определяне на компетенциите сме използвали "общ модел на компетентностите" на Ms.Beg като ръководство, въпреки че сме го допълнили и адаптирали към реалността на методическия инструмент, който предлагаме за ефективна интервенция, която е подходяща за ромски семейства в училищна/образователна среда. Най-важните от тях са описани по-долу.

Посочените компетенции показва широк набор от нагласи и способности, които са желателни в екипа, който ще извършва интервенцията. Основните компетенции са от съществено значение за всяко лице, което участва в интервенция в тази област: ориентация към постиженията, междуличностна чувствителност и ориентация към семейството, гъвкавост и ангажираност с организацията и с програмата. Те трябва да ни послужат за извършване на добра селекция от специалисти, които да съставят екипа на програмата.

Когнитивни компетенции

Учене: капацитет и интерес към усъвършенстване и разширяване на знанията, необходими за извършване на съответната работа. Например:

- Да познават добре образователната система, да познават училищната среда и как са организирани учебните заведения.
- Професионалистът познава историята на ромите, някои от техните обичаи, различията в начина на живот, разнородността в рамките на ромската общност, стратегиите за адаптиране, социално-икономическата ситуация и нормите на ромските семейства...
- Има технически или специализирани познания за работа с ромски семейства.

11 Escudero. V (2009). Guía práctica para la intervención familiar. Junta de Castilla y León.

- Обучен е по медиация и е квалифицирани в области за социална интервенция като например образование, педагогическа психология и социална интеграция, межкултурно взаимодействие, социална работа и социална медиация.
- Запознат е със съвременните технически аспекти по отношение на интервенцията.
- Възползва се от всяка възможност да усъвършенства своите знания и умения.

Аналитично мислене: способността за разбиране на ситуации и решаване на проблеми въз основа на отделянето на аспекти и/или конфликти и елементи, които ги съставят, като разсъждава върху тях по логичен и систематичен начин. Например:

- Професионалистът анализира ситуации/проблеми логично с цел да идентифицира причините.
- Способен е да обмисли различни обяснения за дадена ситуация.
- Предвижда реалистично евентуални пречки при планирането на действия и търси идеи за преодоляването им.
- Способен е да предвижда последиците от ситуации и да адаптира плана за интервенцията по креативен начин, така че да намери решения за репозициониране и да пренасочване на интервенцията, когато е необходимо, търсейки ресурси за подкрепа на развитието на интервенцията, ако тя преживява тежък период. Ключът към управлението на конфликти също е особено важен.
- Определят приоритети с подходящо обмисляне на по-важните или спешни елементи.

Разпознаване на модели: в състояние е да идентифицира модели или връзки между ситуации, които не са толкова очевидно свързани и да идентифицира ключови основни аспекти в сложни проблеми. Например:

- Професионалистът идентифицира ключа към сложна семейна ситуация.
- Възприема сходствата между нови и минали ситуации на различни семейства.

Компетенции за постигане на резултати

Ориентация към постигането на очакваните цели: загриженост и интерес да се работи ефективно, например:

- Намира по-добри и по-бързи начини за правене на нещата.
- Задава ясни и точни цели.
- Инвестира време и ресурси в подкрепа на интервенцията, поема пресметнати рискове.

Поемане на инициативата: предразположение към започване на действия, подобряване на резултати или търсени на възможности, преди да бъде принуден от събитията и притиснат от конфликти, например:

- Изразява желание да направи нещо ново и различно и да подобри интервенцията.
- Професионалистът предвижда нещата, преди това да е поискано от него или да е принуден от събитията да смени курса.
- Извършва действия, които излизат извън онова, което се очаква за длъжността, която заема. Знае как най-добре да се възползва от възможностите, които възникват.
- Знаят как да даде бързи отговори на непредвидени събития, тоест намира решения на проблеми.

Търсене на информация: любопитството и желанието за получаване на подходяща и точна информация за извършване на диагностика на състоянието на ученика и семейството и разкриване на реалните им потребности.

- Професионалистът разбира как други професионалисти са съсредоточили работата си, преди да вземе решение за акцента в собствената си работа.
- Той търси информация от различни източници, за да си изясни задача или проблем.
- Търси отвъд очевидното, за да установи фактите.

Ориентация към реди качество: загрижеността за намаляване на несигурността и гарантиране на качеството на интервенцията с последващи действия, проверки, ясен и подреден контрол. Извършва текущо проследяване на интервенцията и оценка на процеса. Например:

- Той е организиран и систематичен.
- Професионалистът систематично записва данни и качествена информация за собствената си дейност и дейността на другите, така че да може да провери как изготвеният план реално се прилага чрез Плана за работа със семейството и в интервенцията като цяло. Внимателно контролира качеството на собствената си работа и работата на другите.
- Развива или използва системи, за да организира и проследи наличната информация.

Компетенции за оказване на влияние и осигуряване на услуги

Чувствителност в междуличностното общуване: способността да слуша, разбира и реагира на опасенията, интересите и чувствата на другите. Например:

- Разбира както силните страни, така и ограниченията на семействата.
- Полага усилия, за да разбере причините, поради които семействата се държат по съответния начин.
- Знае какво мотивира семействата и какво ги дразни.
- Интерпретира коректно невербалното изразяване на бащи/майки и други членове на семейството.
- Възприема правилно чувството за хумор и емоциите на семействата.
- Отделя време да изслуша проблемите на другите: семейства, учители от учебните заведения, както и специалисти от други участващи ресурси.

Ориентация към семейството: желание да помогне или да служи на семействата. След като е установил техните потребности, специалистът се стреми да ги изпълни. Например:

- Проверява дали правилно е разбрал нуждите на семействата и училището, преди да представи свое предложение.
- Отношението му е към зачитане на потребностите, интересите и стремежите на семейството, като се вземат предвид техните силни и слаби страни. Опитва се да отговори на исканията на семейството бързо.
- Когато не може да реши проблема бързо, той се опитва да намери адекватни ресурси и да насочи семейството към тях.
- Специалистът е добронамерен и топлосърдечен при общуването със семействата.
- Целта му е да се превърне в значим човек и доверен човек на семейството. По-долу включваме Декалога на ключови елементи за постигането на тази цел¹²:

Декалог на основните елементи, които са необходими, за да се превърнете в човек, на който семейството има доверие

1. Връзката им с нас е емоционално удовлетворяваща.
2. Ние сме верни на думата си и спазваме обещанията си.
3. В рамките на нашите възможности и ограничения правим всичко, което можем, за решаване на проблемите и постигане на целите, които те желаят.
4. Делата ни не се различават от думите.
5. Те могат да дойдат при нас в търсене на подкрепа, когато са в беда, знаейки, че няма да ги отхвърлим.
6. Те могат да се доверят на нашата компетентност като специалисти; ние знаем за какво говорим.
7. Те могат да се открият пред нас и ние ще запазим поверителността на казаното, ако те го пожелаят.
8. Ние разпространяваме положителна информация по техен адрес.
9. Ние ги защитаваме и говорим с уважение за тях пред други хора.
10. Ние им се доверяваме *“Казана дума, хвълен камък”*.

- Той не бяга от поемане на отговорностите на други членове на екипа, когато те отсъстват, за да гарантира, че на семействата ще се осигури адекватен отговор.

¹² Адаптирано от Costa.M and López, E “Educación para la salud: guía práctica para promover estilos de vida saludables” Pirámide. page.189.

Убеждаване и лично въздействие: способността да убеждава или да влияе на другите да следват план или линия на действие. Например:

- Убеждава семействата, като посочва ползите, които могат да се постигнат с професионална подкрепа, която се предлага.
  - Подготвя среща със семействата и учебните заведения с документация и данни по отношение на положителните резултати от други подобни интервенции.
  - Предвижда възможните реакции на семейството и училището и се подготвя предварително, за да им отговори.
  - Слуша активно и внимателно. Това предполага:
    - Внимателно изслушване на тяхна гледна точка, тревоги, желания и чувства, без да ги съди. По този начин семействата удостоверяват, че могат да споделят своето мнение по отношение на процеса и други въпроси.
    - Приема, че думите и съобщенията, които предаваме, не винаги имат същото значение за тях, каквото имат за нас, и съответно могат да действат верига от нежелани реакции.
    - Насърчаване и обобщаване на основните изразени идеи и чувства, така че да можем адекватно да разберем и изразим съпричастност с положението на семейството, като обръщаме внимание и на вербалната, и на невербалната комуникация (жестове, пози, погледи...).
    - Внимателно вземане предвид на онова, което ни се казва и предлага.
    - Уважително отношение към семействата е от ключово значение, но също така е важно да се поставят ограничения, когато е необходимо. Да, наистина трябва изграждаме доверие, но не и да се злоупотребява с това доверие, трябва да очертаем границите, но да осигурим тясно взаимодействие в отношенията между семейството и професионалиста.
- Например: *"Разбираме ви, Изабел. Всичко, което ни казвате, е важно за вас и затова е важно и за нас. Напълно ти вярваме"*.
- Например: *"Разбирам..." "Разбирам..." "Ако съм разбрал правилно, вашата идея е..." "Изглежда, че сте били много недоволни заради..." "Ако съм разбрал правилно, вие...и..."*.
- Зачитане степента на податливост, която те решат да имат към нашето влияние и правото им да се запазят интимността на семейното общуване. Например ние казваме: *"По време на интервютата никога няма да бъдете принудени да кажете нещо, което не желаете да кажете. Никой няма да се опитва насила да ви накара да говорите. Това може да стане само, когато вие решите"*.
  - Да бъде в състояние да приема границите на нашата интервенция, проблемните ситуации, в които някои семейства се намират, и които често излизат извън границите на нашето влияние.
  - Професионалистът ефективно използва информацията, за да убеди другите, като използвайки достъпен, позитивен, ненаатрапчив и мотивиращ език.
  - Той предлага различни аргументи, за да убеди и защити своята гледна точка.
  - Той приспособява изказа си към нивото на ромските семейства. Тонът е много важен: той трябва да е твърд и сигурен, но също добронамерен и внимателен.

- Полага специални усилия, за да предаде съобщенията по начин, който ромските семейства могат да разберат. Знае как да съобщава ясно ключовите послания.

Организационни знания: Капацитет за разбиране и използване динамиката на властта, връзките и влиянието, които съществуват в организацията.

Изграждане на отношения: капацитет за създаване и поддържане на полезни контакти и взаимоотношения с други екипи от професионалисти в мрежата и/или лица, за подобряване на изпълнението на целите на интервенцията. Например:

- Професионалистът лесно общува с други колеги.
- Той развива и използва мрежата си от контакти.
- Поддържа лични работни взаимоотношения.
- Предлага "сделки" на други професионалисти, за да получи тяхното съдействие и подкрепа.

Лидерски компетенции (за ръководителите или отговорниците на екипите)

Развиване на хора: капацитет за идентифициране на силните и слабите страни у хората, с които работи, и да осигури адекватни средства (обучение, подкрепа, възможности), за да се усъвършенства професионално. Например:

- Ръководителят е в състояние да изрази положителните очаквания.
- Той насърчава своя екипа си да подобри своята мотивация.
- Намира време, за да изслуша проблемите на екипа.
- Делегира и ясно разпределя задачите и ролите.
- Осигурява потребностите на екипа (знания, материали и др.) за извършване на работата му.
- Отделя време за надзор и проследяване на интервенцията.
- Поправя грешките на екипа си, като им показва как от всяка грешка може да се извлече ценна поука.
- Осигурява на хора и екипи конкретна и подробна обратна връзка.
- Той е проактивен и има широк поглед върху интервенцията.
- Организира сесии за наставничество, за да се избегне синдромът на "прегарянето" на професионалистите и екипите.

Управление на хора: способността за дефиниране и съобщаване на другите на онова, което трябва да се направи, и гарантиране, че те наистина го правят, поемайки своята отговорност, признавайки напредъка им и оценявайки постиженията им. Например:

- Професионалистът определя очаквания, възлага задачи и отговорности и/или ограничения на другите.
- Работи за открита и директна комуникация с останалата част от членовете на екипа по проблемите, свързани с работата и по отношение на постиженията.
- Създават добра работна атмосфера, с мотивация и креативност, насърчавайки ценности като ефективност, професионализъм, надеждност и ангажираност.
- Неговото поведение е пример за останалите членове на екипа.
- Той е способен да взема решения.

Работа в екип: способността да работи с други хора и да помага на другите да направят същото.

- Той е способен да работи в междудисциплинарни екипи.
- Той е способен да води преговори.

Лични компетенции

Самоувереност: убеден е в собствените си способности и нужди, особено в трудни ситуации, които представляват предизвикателство. Например:

- Професионалистът поема нови рискове с увереност във възможностите си.
- Той изразява увереност и сигурност в собственото си тълкуване и в собствените си гледни точки.
- Той търси други гледни точки и идеи, които му позволяват да работи.
- Той е убеден в потенциала за промяна на ромската общност и ромските семейства. Той вдъхновява и мотивира семействата да изпълнят мисията.
- Той е оптимист и е убеден, че семействата са способни на промяна. Тази способност е от основно значение, когато се работи със семейства, в които се е натрупала сериозна неудовлетвореност и които са изправени пред много трудности в интеграцията на децата им в образователната система, като най-общо казано, те имат песимистичен поглед към шансовете си за подобряване.

Самоконтрол: способността да запазиш контрол и хладнокръвие при условия на враждебност или отхвърляне или в стресови ситуации на работното място. Например:

- Професионалистът избягва да позволи на собствените му емоции да се намесват в работата му.
- Той запазва спокойствие при стресови ситуации.
- Въздържа се от импулсивно поведение.
- Запазва спокойствие, когато другите са ядосани.
- Не се чувства емоционално уязвим.
- Справя се с непредвидени събития и неяснота (знаят как да плава в бурни води). Важно е също професионалистът да не настоява крайните срокове да се спазват като разписание за влака, нито процедурите да се следват *“до последната запетая”*.

Гъвкавост: способността да се адаптира към промените, да разбере позициите на другите и да променя собствената си, когато възникнат нови ситуации или нужди. Например:

- Професионалистът има толерантни и гъвкави възгледи за действителността. Той е в състояние да постави под съмнение предразсъдъците и стереотипите.
- Той действа с уважение и скромност, като избягва арогантно поведение, професионален деспотизъм и етноцентризъм.
- Професионалистът е в състояние да променя мнението си, когато му бъдат показани опровергаващи доказателства.
- Отнася се с уважение към противоположни гледни точки.
- Променя поведението си в отговор на ситуацията.
- Лесно се адаптира към ситуации и промени.
- Способен е да разрешава конфликти и креативно да импровизира при непредвидени ситуации.

Упоритост, тоест способността да е настоятелен по дадена задача за продължителен период от време, въпреки препятствията или трудностите, заедно с твърдостта и способността ясно да очертае границите на споразумението чрез съпричастност и комуникативни умения. Например:

- Професионалистът настойчиво преследва дадена трудна цел, докато не я достигне.
- Той отделя на задачата времето, което е необходимо, за да бъде завършена.
- Извършва настойчиви и повтарящи се действия за преодоляване на препятствията.
- Не се отказва бързо, въпреки реакцията на отхвърляне.
- Той е наясно с ограниченията на интервенцията.

В определени специфични моменти е необходимо да се спре интервенцията, когато семейството особено силно се съпротивява на промяната, тъй като това изисква да се работи със семейството за много дълго време, без да се постигат резултати, а това отнема време, което не може да се отдели на други семейства с потенциал. Кога споразумението е нарушено?

Например: *Когато ученикът и/или семейството ясно и категорично проявява решението си да се откаже от него, когато има неуважение, конфликти и конфронтация или дори заплахи.*

Например: *работният план се оценява съвместно със семейството и резултатите и действията се оценяват от всеки участник, така че той самият да вербализира своя "отказ от ангажимент" към онова, което е било първоначално договорено, следователно ние трябва да спрем да работим с тях, поддържайки асертивното съобщение: "Разбирам трудностите, които обяснявате, но всички ние трябва да направим всичко възможно, за да изпълним договореното".*

Ангажираност към организацията и програмата: волята да ръководи действията си в съответствие с принципите, приоритетите и целите на организацията и програмата.

- Професионалистът споделя, идентифицира се със и защитава ценностите на организацията и по-специално ценностите на програмата.
- Той има отговорност за интервенцията и споделя тези отговорности.
- Професионалистът се стреми да предостави на семействата задоволителен отговор, като гарантира, че те ценят свързаните с това разходи за услугите, които получават.
- Той знае как да съчетае интересите на организацията и собствените си професионални интереси.
- Той споделя за своите трудности и търси помощ, когато се нуждае от нея.

Приложение 1.

Карта на социалния капитал

Френският социолог Пиер Бурдийо използва термина за първи път в книгата си от 1986 "Форми на капитала". Бурдийо различава три форми на капитала:

- Икономически капитал.
- Културен капитал.
- Социален капитал.

Той определя социалния капитал като:

"Социалният капитал е съвкупността от реалните или потенциални ресурси, които са свързани с притежаването на устойчива мрежа от повече или по-малко институционализирани отношения на взаимно опознаване и признание - или с други думи, на принадлежност към група - която осигурява на всеки от своите членове с подкрепата на колективно притежаван капитал "препоръки", които им дават право на кредит, в различните значения на думата. Тези отношения могат да съществуват само в практическото състояние, в материален и/или символичен обмен, които помагат за поддържането им. Те могат също така да бъдат социално институционализирани и гарантирани чрез прилагането на общо име (името на семейство, клас, или племе или училище, партия, и др.) и с цял набор от институционализиращи актове, предназначени едновременно да формират и информират онези, които се подлагат на тях; в този случай те са повече или по-малко в действителност приложени и поддържани и укрепвани в този вид, при осъществяване на обмен. Тъй като се основават на неразривен материален и символичен обмен, създаването и поддържането на който предполага признаване на близост, те са също частично несводими към обективните отношения на близост във физическото (географско) пространство или дори в икономическото и социално пространство".

КАРТА НА СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ

1. Социално-демографски данни

Съпруг

Съпруга

Синове

Други членове на домакинството

Държава на произход

Град или село на произход

Религия

КАРТА НА СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ

Ниво на образование на съпруга	
Ниво на образование на съпругата	
Ниво на образование на членовете на домакинството	
Други роднини в кой град/село	
Кой	
Кое населено място	
Други роднини в това населено място	

2. Маршрут на миграция (за случаите, когато миграцията е от значение)

Година на пристигане в... (държава)	
Престой в други страни	
Други предишни посещения в... (държава)	
Къде (карта на миграционния маршрут)	
Други градове	
Къде	
Причина за напускане	
Дата на първото пристигане в... (държава)	
Дата на последно пристигане в... (държава)	
Пристигане в това населено място	
Кой е напуснал... (държава)	
Къде	
Разрешение за пребиваване	
Разрешение като бежанец	
Страни, които са били най-гостоприемни	
Защо	
Оценки и коментари (обширни, колкото по-дълги, толкова по-добре)	

КАРТА НА СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ

3. Образование на децата

Дали децата са били записвани в училище в миналото (да/не)

Ако отговорът не е посочен, защо

Къде

В кои държави

За колко време (има ли завършена степен на образование)

Текуща ситуация (записани ли са децата в учебни заведения)

Карта на общите умения на домакинството

4. Образование и професионална квалификация (официални)

А. Съпруг

Образование (най-висока степен официално завършено образование, специалност)

Завършен ли е цикълът на училищно образование? Диплома или други квалификации?

Професия в страната на произход:

- Наемна работа (да се уточни)
- От – до
- Самонает (да се уточни)
- От – до

В. Съпруга

Образование (най-висока степен официално завършено образование, специалност)

Завършен ли е цикълът на училищно образование? Диплома или други квалификации?

Професия в страната на произход:

- Наемна работа (да се уточни)
- От – до
- Самонаета (да се уточни)
- От – до

КАРТА НА СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ

С. Други членове на домакинството, живеещи в същата къща (следвайте насоките по-горе)

Образование (най-висока степен официално завършено образование, специалност)

Завършен ли е цикълът на училищно образование? Диплома или други квалификации?

Професия в страната на произход:

- Наемна работа (да се уточни)
- От – до
- Самонает (да се уточни)
- От – до

Забележка за техническото лице/професионалиста: Има ли някакви официални документи, удостоверяващи професиите на субектите?

5. Ресурси на домакинството

Имало ли е някога домакинството "семеен бизнес"?

А. Съпруг

Предидшна формална или неформална заетост в страната на произход:

- От – до
- Документи, доказващи професията (да/не)

Неформализирано обучение/умения, придобити през живота (предадени от кого, кога и за колко време):

Област (например производство, селско стопанство, музика, художествени занаяти и др.)

Умения (например търговия, рециклиране, поправяне на предмети, готвене и др.)

Лични умения (например логически или математически способности, решаване на проблеми, разрешаване на конфликти, добро отношение и междуличностни умения, съпричастност, разбиране на децата, владеене на език и др.)

КАРТА НА СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ

В. Съпруга

Преदिшна формална или неформална заетост в страната на произход:

- От – до
- Документи, доказващи професията (да/не)

Неформализирано обучение/умения, придобити през живота (предадени от кого, кога и за колко време):

- Област (например производство, селско стопанство, музика, художествени занаяти и др.)
- Умения (например търговия, рециклиране, поправяне на предмети, готвене и др.)

Лични умения (например логически или математически способности, решаване на проблеми, разрешаване на конфликти, добро отношение и междуличностни умения, съпричастност, разбиране на децата, владеене на език и др.)

С. Други членове на домакинството

Преदिшна формална или неформална заетост в страната на произход:

- От – до
- Документи, доказващи професията (да/не)

Неформализирано обучение/умения, придобити през живота (предадени от кого, кога и за колко време):

- Област (например производство, селско стопанство, музика, художествени занаяти и др.)
- Умения (например търговия, рециклиране, поправяне на предмети, готвене и др.)

Лични умения (например логически или математически способности, решаване на проблеми, разрешаване на конфликти, добро отношение и междуличностни умения, съпричастност, разбиране на децата, владеене на език и др.)

Приложение 2.

Досие с информация за семейството

Това досие с информация за семейството има за цел оценка на първоначалните условия на семейството, което може да участва в нашата програма. За тази цел събираме информация по отношение на различни аспекти на реалността на семейството, начина им на живот, както и връзката им с училището.

Променливи, свързани с наблюдаваната в семействата динамика:

Семейната структура и организация

Състав на семейството

Организация: Ролите на всеки член от семейството. Ролите споделени ли са или са изцяло "придадени", като например ролята на глава на семейството и авторитет, роля на защита и грижи, по-емоционална роля

Индивидуални характеристики на членовете на семейството. Развитие на всеки член (в каква част от своя жизнен цикъл се намират), установени ситуации на конфликт (алкохолизъм, увреждания и др.)

Социално-икономическото положение на семейството и състоянието със заетостта (работа на пазара, събиране на скрап и т.н...), зависимостта от социалните служби по икономически, емоционални, правни и образователни въпроси

Семейният стил на възпитание

Комуникацията между членовете

Наличие на семейни конфликти

Висока сплотеност на семейството

Сплотеност на родителите

Разбирателство между родителите

Емоционална връзка между членовете на семейството

Набор от правила (ограничения и времеви рамки) в семейството, които регламентират съвместното съществуване на неговите членове

Семейството функционира по обичайния начин: учебни навици, храна, хигиена, срокове и др.

Отношения към децата и между децата и разширеното семейство (баби, дядовци, лели, чичовци, братовчеди...) Например: показват ли открита привързаност и признаване? Сравняват ли ги с по-големите им братя и сестри?

Системи на ценности или убеждения, които се насърчават, особено религиозни, или семейства, които посещават Евангелската църква. В този смисъл има деца и младежи, които не могат да отделят достатъчно време за учене, защото трябва да посещават църковните събрания или участват в църковния хор

Семейният стил на възпитание

Достатъчен надзор и проследяване

Семейното отношение и връзка с образователната система

Образователно и културно равнище на родителите

Потребности и очакванията за интервенцията: образователно ниво на родителите, натиск от страна на родителите по отношение на училището

Ценности, които са отдалечени или в противоречие с тези, които се прокарват в училищната институция и важноста на образованието на децата.

Недоверие, изразена към детето и към училището

Връзка с училището и с различни специалисти там (учители, възпитатели, училищен психолог и др. Степента на ангажираност в училище и участие в образователния процес на децата.

Възгледи на семейството за училището: какво се разбира под "училищно образование", как преминава ежедневието и какво означава в ежедневието им живот и в тяхното предразположение да поемат тези отговорности (например икономическите разходи)

Сегашно положение и предишен опит на семейството с училището: какви конкретно са тези отношения за семейството и за учениците? Има ли някакъв конфликт?

Ходят ли децата на училище и посещават ли редовно часовете, най-малко през годините на задължително образование? Участват ли в допълнителни уроци/занималня? Какво е преходът от начално към средно образование?

Страховете на семейството: не се чувстват сигурни с учителите? Смятат, че учителите нямат на какво да научат децата и че образователната тема принадлежи изключително на училището?

Видими силни страни: присъстват ли на срещи, организирани от училището? Играят ли активна роля в образователния процес на децата си? Има ли положителни примери за възрастни, които подчертават важноста на обучението? и др.

Как изпълняват образователните и училищните потребности на своите деца?

Каква е степента на мотивация на семейството към интервенцията?

Взаимоотношения в общността

Идентичността на семействата в техните квартали и чувството им за принадлежност

Семейството участва ли в кварталната динамика? Или те просто участват в социални действия или спортен клуб, квартални сдружения, тържества...

В ромските семейства определени членове на тясната социална мрежа имат специфична важност и значение (съседи, приятели, други членове на ромската общност и др.)

Степента на социалното включване: мрежа за подкрепа на тяхно разположение, участие в сдружения, обществени развлекателни дейности, мероприятия на Евангелската църква

Важността на семейството в Евангелската църква и оценка на вида пастор

Познаване на училището и образователен проект на училището

Познаване на ресурсите на училището: Ориентация, следобедна занималня и др.

Приложение 3.

Досие с информация за ученика

130

РЪКОВОДСТВО ЗА РАБОТА СЪС СЕМЕЙСТВА ОТ РОМСКИ ПРОИЗХОД
ЗА ПОСТИГАНЕ НА УСПЕХ НА ДЕЦАТА ИМ В УЧИЛИЩЕ

Дата на влизане:	Област: Квартал:
Ключ:	Мъж: ☐ Жена: ☐
Единица на съжителство:	Семейството участва ли в други дейности на организацията? ДА ☐ НЕ ☐ Какви дейности?
Случаят е насочен от:	В координация с:
Образователен център: Учебна година:	
Причина за интервенцията:	
Успех през текущата учебна година	
Отсъствия от училище	Брой на неизвинените отсъствия за един месец
Успех в училище	Брой невзети изпити/двойки в през сроковете
Навременно явяване в училище	

Ситуации, които увеличават/пречат на индивидуалния успех в училище

- Социалните умения на ученика: положително самочувствие, толерантност към чувството за фрустрация както в социалните взаимоотношения, така и при извършване на училищни задачи, способността да отложи желанията си (да предвижда бъдещи действия), да работи в екип, да взема решения и да решава конфликти, да поема отговорности и да стане независим.
  - Описание на ежедневието, какво харесват и какви са техните очаквания.
  - Положителна нагласа към училището.
  - Мотивация към образованието (възприятие за неговата полезност).
  - Изграждане на идентичността на ученика: чувстват ли се учениците добре в училище, смятат ли го пространство, което ги приветства или ги отхвърля, чувстват ли се удобно/неудобно в клас...
  - Оценка на емоционалните аспекти на ученика: "щастлив" ли е той? Чувства ли се обичан? Чувства ли се уважаван и ценен от съучениците си?
- Възприятие на ученика за собственото му семейство.

Връстници:

- Интеграция в групата/класа: има ли приятели, чака ли ги някой да се прибират заедно...
- Прекомерна зависимост от групата
- Отхвърляне от групата връстници, която се състои от не-роми
- Чувство за самота и изолация
- Има група връстници в училище, която има положително отношение към училището
- Положителни примери в училище/учебното заведение или в семейството
- Анализ на групата приятели и вида забавление, който те харесват и намират за привлекателен. Например: Дали развлеченията, които харесват, винаги са свързани с разходи? Дали това е проблем заради необходимостта да имат доходи от най-ранна възраст?
- Анализ на евентуални ситуации с тормоз, мъжки шовинизъм или друга подобна ситуация.

Отношения с училището или учебното заведение

- Пълно отхвърляне на училището: неуспех при адаптацията
- Положителни взаимоотношения с учителите
- Точност
- Придобити навици за учене
- Бягство от училище или незаинтересованост към училището
- Нисък успех
- Лесно спазване на правилата
- Специалните образователни потребности, ако не им е обърнато внимание нито в училище, нито у дома, може да доведат до нисък успех. Например: в развитието на езиковите способности (в социалната среда, в която живее детето, езикът е противоположен на стандартния и абстрактен език, използван в училище)
- Ниски нива на интереси и стремежи

Семейството:

- Семейна среда, която благоприятства емоционалната стабилност на детето или, напротив, му влияе негативно
- Живот в семейна единица, която е постоянно в ситуация на криза и промяна: няколко провалени брака, насилие в семейството, емоционално насилие към малките и т.н.
- Използване на социални ресурси от семейството

Общност:

- Несигурно социално-икономическото положение
- Разрушена социална среда
- Проблеми с интеграцията и социално включване в техния квартал
- Знания за обществените ресурси

Приложение 4. Досие с информация за училището

- Професионални профили на учителите и на персонала
- Участие на отдела за ориентация
- Степен на възприемчивост или откритост на училището към заобикалящата среда
- Степен на мотивация на класния ръководител към интервенцията
- Степен на мотивация на училището към интервенцията

Приложение. 5.

Библиография

Списък На Използвана Литература

1. Теоретични Модели

Системен Модел

Автор: AUSLOS, G.
Заглавие: Las capacidades de la familia
Година: 1998
Издателство: Heder
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: BRAZILLER, G.
Заглавие: General System theory: Foundations, Development, Applications
Година: 1968, revised edition 1976
Издателство:
Държава: САЩ
Езици: английски

Автор: BOTELLA, L. y VILAREGUT, A.
Заглавие: La perspectiva sistémica en terapia familiar: Conceptos básicos, investigación y evolución
Година: 2008
Издателство: Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació Blanquerna
Universitat Ramon Llull
Град: Барселона
Държава: Испания
Може да се намери на адрес: (Web) <http://infoley.blogspot.com>
Езици: испански и каталонски

Автор: CIRILLO, S. y otros
Заглавие: El cambio en contextos no terapéuticos
Година: 1994
Издателство: Paidós
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: COLETTI, M. y LINARES, J.L.
Заглавие: La intervención sistémica en los servicios sociales ante la familia multiproblemática. La experiencia de Ciutat Vella
Година: 1997
Издателство: Paidós
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: DALLOS, R AND DRAPER, R.
Заглавие: An Introduction to Family Therapy: Systemic Theory and Practice
Година: 2010
Издателство: McGraw Hill
Държава: United Kingdom
Езици: английски

Автор: MINUCHIN, S.
Заглавие: Familias y terapia familiar
Година: 1997
Издателство: Gedisa
Град: Барселона
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: MONZO, J.
Заглавие: Terapia Familiar Sistémica
Може да се намери на адрес: (Web) <http://jmonzo.net/blogeps/terapiafamilarsistemica.pdf>
Езици: испански

Автор: RIPOL-MILLET, A.
Заглавие: Familias, trabajo social y mediación
Година: 2001
Издателство: Paidós
Град: Madrid
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: WALTZLAWICK, P.
Заглавие: Teoría de la comunicación humana. Biblioteca de psicología
Година: 1983
Издателство: Herder
Град: Барселона
Държава: Испания
Езици: испански

Модел На Овластяване

Автор: BOURDIEU, P.
Заглавие: Practical Reason: On the Theory of Action
Година: 1998
Издателство: Stanford University Press
Езици: английски, френски, испански, италиански, руски и др.

Автор: STAINER, A. Y STAINER, L.
Заглавие: Empowerment and strategic change an ethical perspective
Година: 2000
Editing No: Strategic Change, 9, 287- 296. August 2000
Езици: английски

Конструктивистки Модел

Автор: GERGEN, K.J.
Заглавие: The social constructionist movement in psychology
Година: 1985
Editing No: American Psychologist N°40, N°3 March 1985
Държава: U.S.A
Езици: английски

2. Данни за ромското население и неговото образователно положение

Автор: BOGDANOV, G. and ZAHARIEV, B.

Заглавие: Promoting social inclusion of Roma. A study of national policies. On behalf of the European Commission DG Employment, Social Affairs and Inclusion. P.15

Година: 2011

Издателство: European Commission

Държава: България

Езици: английски

Автор: ERRC

Заглавие: Stigmata: Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe

Година: 2004

Издателство: ERRC

Може да се намери на адрес: (Web) <http://www.errc.org/cms/upload/media/00/04/m00000004.pdf>

Езици: английски

Автор: ERRC

Заглавие: The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children

Година: 2007

Издателство: ERRC

Може да се намери на адрес: (Web) <http://www.errc.org/cms/upload/media/02/36/m00000236.pdf>

Езици: английски

Автор: EUMC

Заглавие: Roma and Travelers in Public Education. An overview of the situation in the EU Member States

Година: 2006

Издателство: EUMC

Град: Виена

Държава: Австрия

Може да се намери на адрес: (Web) http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/roma_report.pdf

Езици: английски

Автор: EUROPEAN PARLIAMENT

Заглавие: Резолюция на Съвета от 28 април 2005 г. относно положението на ромите в Европейския съюз

Година: 2005

Издателство: European Parliament

Може да се намери на адрес: (Web) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2005-0151&language=EN>

Езици: английски

Автор: FRA, World Bank, UNDP

Заглавие: Roma at a glance, The situation of Roma in 11 member states

Година: 2012

Издателство: World Bank

Може да се намери на адрес: (Web) http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/2012/pub_roma-survey-at-a-glance_en.htm

Езици: английски

Автор: FUNDACIÓN SECRETARIADO GITANO.

Заглавие: Programa "Promociona: por el éxito escolar de la comunidad gitana"

Година: 2007/2012

Издателство: Fundación Secretariado Gitano

Град: Мадрид

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: GIL-ROBLES, ALVARO, Commissioner for Human Rights
Заглавие: Final Report on the Human Rights Situation of the Roma, Sinti and Travelers in Europe for the attention of the Committee of Ministers and the Parliamentary Assembly, Chapter III. Discrimination in Education – Unequal Access and Segregation
Година: 2006
Издаелство: Commissioner for Human Rights
Град: Страсбург
Държава: Белгия
Може да се намери на адрес: (Web) <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4402c56b4.pdf>
Езици: английски

Автор: MARCHESI, A.
Заглавие: El fracaso escolar en España
Година: 2003
Издаелство: Fundación Alternativas
Град: Мадрид
Държава: Испания
Може да се намери на адрес: (Web) www.falternativas.org
Езици: испански

Автор: OPEN SOCIETY INSTITUTE
Заглавие: Roma Participation Program Reporter. Special Desegregation Issue
Година: 2002
Издаелство: Open Society Institute
Може да се намери на адрес: (Web) http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/desegregation_20020801/rpp1.pdf
Езици: английски

Автор: OPEN SOCIETY INSTITUTE
Заглавие: EU Monitoring and Advocacy Program, Education Support Program, Roma Participation Program, 2007, Equal Access to Education for Roma. Volume I, Monitoring Reports
Година: 2007
Издаелство: Open Society Institute
Може да се намери на адрес: (Web) <http://www.soros.org/reports/equal-access-quality-education-roma-vol-1>
Езици: английски

Автор: REI, Roma Education Initiatives
Заглавие: Final Report prepared for the Education Support Program of the Open society Institute by Proactive Information Services
Година: June 2006
Издаелство: Open Society Institute
Може да се намери на адрес: (Web) http://www.osi.hu/esp/rei/Documents/REI%20Final%20Report_Final%20Full%20Report.pdf
Езици: английски

Автор: ROMA EDUCATION FUND, LOUKANOVA, P., DIMOVA, L. and KOLEV, NIKOLAJ
Заглавие: Needs Assessment Study for the Roma Education Fund, Background Paper, annex 1
Година: 2004
Издаелство: Roma Education Fund
Град: Будапеща
Държава: България
Може да се намери на адрес: (Web) <http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/Resources/NAReportBulgariaAnnex1FINAL.pdf>
Езици: английски

Автор: ROMA EDUCATION FUND
 Заглавие: Country Assessment Romania
 Година: 2012
 Издателство: Roma Education Fund
 Град: Букурещ
 Държава: Румъния
 Може да се намери на адрес: (Web) <http://romaeducationfund.ro/publications/reports>
 Езици: английски

Автор: ROMA EDUCATION FUND
 Заглавие: Absenteismul cadrelor didactice – Elevii romi si scolile primare din Romania
 Година: 2012
 Издателство: Roma Education Fund
 Град: Букурещ
 Държава: Румъния
 Може да се намери на адрес: (Web) <http://romaeducationfund.ro/publications/reports>
 Езици: румънски

Автор: SAVE THE CHILDREN
 Заглавие: Denied a Future? The Right to Education of Roma/Gypsy and Traveler Children in South-Eastern and Central Europe.
 Година: 2001
 Издателство: Save the Children
 Град: Лондон
 Държава: Великобритания
 Editing No: Vol. I
 Езици: английски

Автор: SZIRA, JUDITH, REF director and NÉMETH, SZILVIA, TARKI- TUDOK
 Researcher Institute
 Заглавие: Advancing Education of Roma in Hungary
 Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions
 Година: 2007
 Издателство: Tünde Kovács-Cerović, Roger Grawe, and Alexandre Marc
 Град: Будапеща
 Държава: Унгария
 Може да се намери на адрес: (Web) http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/hungary_assessment_english.pdf
 Езици: английски

Автор: TOMOVA, I., World Bank
 Заглавие: Ethnic Dimension of Poverty in Bulgaria
 Година: 1998
 Издателство: World Bank
 Град: София
 Държава: България
 Езици: английски

Автор: TOMOVA, I., Bulgarian Academy of Sciences
 Заглавие: The Roma in Bulgaria, education and employment
 Година: 2007
 Издателство: Българска академия на науките
 Град: София
 Държава: България
 Може да се намери на адрес: (Web) http://www.suedosteuropa-gesellschaft.com/pdf_2008/roma/tomova_ilona.pdf
 Езици: английски

Автор: TOMOVA, I., METODIEVA, M. et. Al.
Заглавие: Health Status in Communities with predominant Roma Population (unpublished report)
Година: 2008
Издателство: непубликуван доклад
Държава: България
Езици: английски

Автор: UNECE, (eds.) SEKOTA, J. and TRENTINI, C.
Заглавие: The educational attainment, labor market, participation and living conditions of young Roma in Bulgaria, Hungary and Romania
Година: 2011
Издателство: United Nations Economic Commission for Europe
Град: Женева
Държава: Швейцария
Може да се намери на адрес: (Web) http://www.unece.org/fileadmin/DAM/oes/disc_papers/ECE_DP_2011-2.pdf
Езици: английски

Автор: WORLD BANK
Заглавие: Growth, Poverty and Inequality: Eastern Europe and the Former Soviet Union
Година: 2005
Издателство: World Bank
Град: Вашингтон, окръг Колумбия
Държава: Съединени щати
Езици: английски

Автор: WORLD BANK
Заглавие: Toward an equal start: Closing the early learning gap for Roma children in Eastern Europe
Година: 2012
Издателство: World Bank
Град: Вашингтон, окръг Колумбия
Държава: Съединени щати
Може да се намери на адрес: (Web) http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf
Езици: английски

3. Методически Ръководства (Наръчници)

Автор: COSTA, M. Y LÓPEZ, E.
Заглавие: Manual para la ayuda psicológica. Dar poder para vivir. Más allá del counseling
Година: 2006
Издателство: Pirámide
Град: Мадрид
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: COSTA, M. Y LÓPEZ, E.
Заглавие: Educación para la Salud. Guía práctica para promover estilos de vida saludables
Година: 2008
Издателство: Pirámide
Град: Мадрид
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: DEPARTAMENTO DE PREVENCIÓN DEL INSTITUTO DE ADICCIONES. MADRID SALUD.
AYUNTAMIENTO DE MADRID

Заглавие: Materiales para la Prevención del Consumo de Drogas, dirigidos a profesionales de la intervención familiar: Manual teórico

Година: 2004

Издателство: Instituto de Adicciones Madrid Salud

Град: Мадрид

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: DEVEREUX, G.

Заглавие: From anxiety to method in the behavioral sciences

Година: 1967

Издателство: Mouton

Град: Хага

Държава: Нидерландия

Езици: английски, френски, испански, италиански, и др.

Автор: DIAZ-AGUADO, M.J.

Заглавие: Educación intercultural y aprendizaje cooperativo

Година: 2003

Издателство: Pirámide

Град: Мадрид

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: ESCUDERO, V.

Заглавие: Guía práctica para la intervención familiar

Година: 2009

Издателство: Junta de Castilla y León.

Град: Валядолид

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: FUNDACIÓN SECRETARIADO GITANO

Заглавие: Retos en contextos multiculturales: competencias interculturales y resolución de conflictos

Година: 2007

Издателство: FSG

Град: Мадрид

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: LAPASSADE, G.

Заглавие: Socioanalyse et potentiel humain

Година: 1971

Издателство: Gauthiers-Villars

Град: Париж

Държава: Франция

Езици: френски

Автор: LAPASSADE, G.

Заглавие: Groups, organisations, institutions

Година: 2006

Издателство: Anthropos and Authier

Град: Париж

Държава: Франция

Езици: френски

Автор: SAGRARIO SEGADO SÁNCHEZ-CABEZUDO

Заглавие: Nuevas tendencias en Trabajo Social con familias: una propuesta para la práctica desde el empowerment

Година: 2011

Издавателство: Trotta: UNED

Град: Мадрид

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: SECHKOVA, RALITZA and MARIN, LAURA

Заглавие: Monitoring and Evaluation System for Interventions focused on Roma in Romania

Година: 2008

Издавателство: Human Dynamics Co

Град: Букурещ

Държава: Румъния

Може да се намери на адрес: (Web) <http://sper.org.ro/cercetari-studii.html>

Езици: английски

Автор: UNICEF & HOLT Romania

Заглавие: Parenting Education in Romania

Година: 2011

Издавателство: UNICEF

Държава: Румъния

http://www.unicef.org/romania/Parenting_Education_in_Romania.pdf

Езици: английски

Автор: UNICEF & HOLT Romania

Заглавие: Optimization of Parent Recruitment Strategies and the Strengthening of Parents Skills

Година: 2011

Издавателство: UNICEF

Може да се намери на адрес: (Web) http://www.unicef.org/romania/Optimization_of_parent_recruitment_strategies_and_the_strengthening_of_parenting_skills_.pdf

Езици: английски

4. Друга Използвана Литература

Автор: ARBEX, C.

Заглавие: Elaboración de contenidos en prevención de las drogodependencias

Година: 2012

Издавателство: Instituto de Adicciones Madrid Salud y Asociación de Técnicos para el Desarrollo de Programas Sociales. Servicio de Prevención del Adicciones PAD

Град: Мадрид

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: CASTILLO, I, CARBONELL (Coordinators), CLAPÉS, J, COROMINAS, E., RAMÓN, M^a.
у TUBILLEJA, E.

Заглавие: Cómo evitar el fracaso escolar en Secundaria

Година: 2006

Издавателство: Narcea Ediciones

Град: Барселона

Държава: Испания

Езици: испански

Автор: COSTA, M. Y LÓPEZ, E.
Заглавие: Educación para la salud. Una estrategia para cambiar los estilos de vida
Година: 1996
Издателство: Pirámide.
Град: Мадрид
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: ELZO J.
Заглавие: Jóvenes y valores: la clave para la sociedad del futuro
Година: 2007
Издателство: Obra Social Fundación "La Caixa"
Град: Барселона
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: ESTÉVEZ LÓPEZ, E., MURGUI PÉREZ, S., MORENO RUIZ, D. y MUSITU OCHOA, G.
Заглавие: Estilos de comunicación familiar, actitud hacia la autoridad institucional y conducta violenta del adolescente en la escuela.
Година: 2007
Издателство: Facultad de Psicología Universidad de Oviedo y Colegio Oficial de Psicólogos del Principado de Asturias
Град: Овиедо
Държава: Испания
Editing No: Psicothema 2007. Vol 19, nº1, pp. 108-113
Езици: испански

Автор: FUNDACIÓN SECRETARIADO GITANO
Заглавие: Programa "Acceder" por el empleo de la población gitana. Modelo metodológico para la inserción socio-laboral de personas gitanas
Година: 2012
Издателство: Fundación Secretariado Gitano
Град: Мадрид
Държава: Испания
Езици: испански

Автор: LIGERO LASA, J.A.
Заглавие: Dos métodos de Evaluación: criterios y Teoría del Programa
Година: 2011
Издателство: Ediciones CEU
Град: Мадрид
Държава: Испания
Editing No: Documento de trabajo Serie CECOD nº 15/2011
Езици: испански

Автор: LISKÓ-GÁBOR HAVAS, ILONA
Заглавие: Segregation of Roma students in primary schools
Година: 2005
Може да се намери на адрес: (Web) http://biztoskezdet.hu/uploads/attachments/havas_lisko_szegregacio_altalanos.pdf
Езици: унгарски

Автор: MINISTRY OF NATIONAL RESOURCES OF HUNGARY
in cooperation with the HUNGARIAN EURYDICE UNIT

Заглавие: The Education System in Hungary

Година: 2011/12

Издаелство: Ministry of National Resources and Hungarian Eurydice Unit

Град: Будапеща

Държава: Унгария

Може да се намери на адрес: (Web) <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Hungary:Overview>

Езици: Hungarian and English

Автор: MONTURIOL, F. Y SILVA, A.

Заглавие: Los usos de drogas y su impacto en la cultura (el caso gitano)

Година: 1998

Издаелство: Asociación Secretariado General Gitano

Град: Мадрид

Държава: Испания

Editing No: Colección Cuadernos Técnicos N° 16

Езици: испански

Автор: UNICEF & MINISTRY OF EDUCATION, RESEARCH AND SPORT, Romania

Заглавие: Ghidul mediatorului scolar (pentru comunitati cu rromi)/The School Mediator' Guideline

Година: 2011

Издаелство: UNICEF and Ministry of Education Research and Sports

Държава: Румъния

Езици: румънски

Приложение. 6.

Препратки към организации и институции

Публични и частни институции и организации, участвали в създаването на това ръководство

България

Държавни

Наименование	Коментари
<p>Наименование Регионален инспекторат по образование Езици: български</p>	<p>Инспекторат по образование</p>
<p>Наименование: ЦОИДУЕМ, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (Министерство на образованието) Адрес: (уеб) http://coiduem.mon.bg/en/ Езици: английски, български</p>	<p>Образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (Министерство на образованието)</p>
<p>Наименование: Община Враца Езици: български и английски език</p>	<p>Участие на родителите в процеса на образователна интеграция на децата от ромски произход <i>Водеща организация:</i> Регионален инспекторат по образованието - град Враца <i>Местонахождение:</i> Област Враца (община Козлодуй, община Оряхово, община Криводол, община Бяла Слатина, община Борован) <i>Целева група:</i> 25 родители, участвали в курсовете за обучение; 40 майки и 19 бащи участвали в дейностите по проекта; 5 училища и 15 учители <i>Продължителност:</i> 1 година: Октомври 2007 г. - септември 2008 г.</p>
<p>Наименование Община Силистра Езици: български и английски език</p>	<p>Консултации за работа с родители и ученици от психолози <i>Водеща организация:</i> Община Силистра, отдел "Образование" <i>Основен партньор по проекта:</i> Неправителствена организация (НПО) "Приятелите на света" <i>Местонахождение:</i> град Силистра. <i>Целева група:</i> 35 майки и бащи на деца от ромски произход; 106 ромски ученици. <i>Продължителност:</i> октомври 2011 г. - май 2012 г.</p>

Наименование: Община Бургас
Езици: български и английски език

Набор от дейности за мотивиране на децата и родителите от етническите малцинства да продължат образованието на учениците след 8-ми клас в професионалните училища

Водеща организация: Община Бургас.

Основен партньор по проекта: Ромска НПО фондация "Областен ромски съюз"

Тип на практиката: Тази практика е част от по-голям проект "Обучението в професионална гимназия - сигурен път към успешна трудова и социална реализация на децата от етническите малцинства", финансиран от Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ) и Ромския образователен фонд (РОФ)

Целева група: Семейства със средно до ниско социално-икономическо равнище. Анкета, проведена сред 37 родители. Участниците в обучението са 20 родители и 40 ученици. 24 ученици от 8^{ми} клас и 27 от 9^{ти} клас от етническите малцинства.

Продължителност: 9 месеца: април 2011 г. - декември 2011 г.

Наименование Община Монтана
Езици: български и английски език

Обучение на ромски семейства за работа с медиатори.

Водеща организация: Община Монтана

Местонахождение: Град Монтана и следните села: Студено буче, Вирове и Габровница.

Община Монтана е структура на местното самоуправление, която работи с Фондация за регионално и културно развитие "Нангле-2000" в град Монтана

Тип на практика: Тази практика е част от по-голям проект, насочен към интеграцията на 128 ромски деца в приемни училища извън ромските квартали и села, финансиран от Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ) и Ромския образователен фонд (РОФ).

Целева група: 128 ромски деца

Продължителност: 6 месеца: януари 2011 г. - юни 2011 г.

Наименование Община Сливен
Езици: български и английски език

Завършена образователна интеграция на децата от "Надежда"

Водеща организация: Община Сливен

Местонахождение: Сливен (квартал "Надежда")

Тип на практиката: проект

Целева група: 129 ромски деца; 70 родители; 4 приемни училища и 34 учители.

Продължителност: септември 2011 г. - юни 2012 г.

Граждански сектор

Наименование: Ромски образователен фонд
Адрес: (уеб)
<http://www.romaeducationfund.hu/>
Езици: български и английски език

Ромският образователен фонд (REF) е създаден в рамките на Десетилетието на ромското включване през 2005 г. Неговата мисия и крайна цел е намаляване на различията в образователните резултати между роми и не-роми. За да се постигне тази цел, организацията подкрепя политики и програми, които осигуряват качествено образование за ромите, включително чрез десеграцията на образователните системи

Наименование: Център за междуетнически диалог и толерантност "Амалипе" Велико Търново
Адрес: (уеб) <http://amalipe.com/index.php?nav=publications&lang=2>
Държава България
Езици: английски, български

Намаляване на процента отпаднали от училище ромски деца
Водеща организация: Център за междуетнически диалог и толерантност "Амалипе" Велико Търново (НПО) Велико Търново
Тип на практика: Националната политика - програма или проект.
Местонахождение: Национално
Целева група:
2010 г.: 34 училища, 10 области;
2011 г.: 90 училища, 20 области;
2012 г.: 180 училища, 24 области.
Продължителност: 3 години

Наименование: "Америка за България"
Адрес: (уеб) <http://www.americaforbulgaria.org/page/home>
Езици: английски, български

Програми за икономически необлагодетелстваните
Водеща организация: Фондация "Америка за България"
Местонахождение: Национална (проект, подкрепен от 48 безвъзмездни помощи, подкрепени от местни партньори в цяла България)
Тип на практиката: донорска организация.
Целева група: Като донорска организация, целевата група са неправителствени организации, на които се отпускат безвъзмездните средства. Ето приблизителният брой на преките бенефициенти, съобщени от тези НПО:
Предучилищно образование: 796;
Участието и успеваемост в училище: 28.092;
Заетост: 574;
Други: 1127.
Продължителност: от март 2009 г. до настоящия момент

Наименование: Детска градина "Българче" 1949
Езици: български

Водеща организация: Целодневна детска градина "Българче" Враца -1949
Тип на практиката: Локална интервенция.
Целева група: 72 ромски деца, 23 учители, 60 родители (38 бащи и майки), 10 самотни майки, 12 баби и дядовци
Продължителност: 1 година: юли 2011 г. - юни 2012 г.

**Публични и частни институции и организации, участвали в създаването на това ръководство
Унгария**

Държавни

Наименование	Коментари
<p>Наименование: Община Ходмезьовашархей (Hodmezovasarhely) Адрес: (уеб) www.hodmezovasarhely.hu Езици: унгарски и английски</p>	<p>Община Ходмезьовашархей провежда програма за десегрегация, която е една от най-добрите практики в Унгария. Началните училища с крайни мерки на сегрегация бяха закрити, а децата бяха разпределени в други училища в градовете</p>
<p>Наименование: Община Ач (Ács) Адрес: (уеб) www.acs-varos.hu Езици: унгарски</p>	<p>Градът прилага комплексна програма за интеграция, стартирала през 2004 г., когато специалното начално училище за деца със специални нужди беше затворено. Учениците - предимно деца от ромски произход - бяха интегрирани в масовото училище. И до днес не е открито отново отделно училище, а трите групи деца: ромите, в неравностойно положение и деца със специални нужди, посещават едно и също училище</p>

Граждански

<p>Наименование: Фондация "Единство в многообразието" Езици: унгарски и английски</p>	<p>От 2006г. фондация "Единство в многообразието" спонсорира различни проекти, свързани с подобряване на качеството на живот на ромите и други неблагоприятстваните групи в Унгария. Те включват Meséd (майките-разказвачки на приказки) за майки, "Феърплей" за момчета в юношеска възраст, проектът "Danse" за момичета в юношеска възраст и стипендиантска програма за обещаващи таланти ученици от ромски произход</p>
<p>Наименование: Фондации "Отворено общество" Адрес: (уеб) www.opensocietyfoundations.org Езици: унгарски и английски</p>	<p>Фондации "Отворено общество" работят за изграждането на живи и толерантни общества, чиито правителства са отговорни и отворени за участието на всички хора. Фондации "Отворено общество" подкрепят усилията за насърчаване на равните възможности и борба с всички форми на дискриминация, пред които са изправени ромите, най-голямото и най-изолираното етническо малцинство</p>
<p>Наименование: Организация за граждански права на ромите в окръг BAZ Езици: унгарски</p>	<p>Организацията е частна организация за граждански права на ромите, която работи в най-изостаналите области в Унгария. Тя е основана през 2004 г. като окръжна организация и скоро придобива регионално значение, насочена е към институционализираното лобиране и генериране на подпомагащи дейности като част от обхващаща цялата страна мрежа. Те допринасят за реалистичното проучване, идентифициране, и аналитично/оценъчно представяне на проблемите на ромските семейства и общности чрез конференции и форуми</p>

<p>Наименование: Ромски образователен фонд Адрес: (уеб) www.romaeducationfund.org Езици: английски и унгарски</p>	<p>Централният офис на "Ромски образователен фонд" в Будапеща е унгарска фондация (с нестопанска цел), която е създадена през 2006 г. с мисията да допринесе за намаляване на разликата в образователните резултати между роми и не-роми, чрез разработване и прилагане на политики и програми за подкрепа на качествено образование за ромите в Европа. REF работи в 16 страни от Източна, Централна и Югоизточна Европа, като ръководи пет основни програми</p>
--	---

Държавни и граждански институции и организации, участвали в създаването на това ръководство РУМЪНИЯ

Държавни

Наименование	Коментари
<p>Наименование: Asociatia Comunelor din Romania/Асоциацията на румънските села Адрес: (уеб) www.acor.ro Езици: румънски</p>	<p>Поради децентрализацията местните власти са отговорни за управлението на училищата, сключването на договори с местни експерти от ромски произход, училищни медиатори и др. Местните власти би трябвало да използват тази методика при изпълнението на социалните програми</p>
<p>Наименование: Asociatia Oraselor din Romania/Асоциация на румънските градове Адрес: (уеб) www.aor.ro Езици: румънски</p>	<p>Поради децентрализацията местните власти са отговорни за управлението на училищата, сключването на договори с местни експерти от ромски произход, училищни медиатори и др. Местните власти би трябвало да използват тази методика при изпълнението на социалните програми</p>
<p>Наименование: Министерство на образованието, науката, младежта и спорта Адрес: (уеб) http://www.edu.ro Езици: румънски</p>	<p>Министерството на образованието, науката, младежта и спорта е партньор по проекта</p>

Граждански

<p>Наименование: Colegiul National al Asistentilor Sociali/Национален съвет на социалните работници Адрес: (уеб) www.cnasr.ro Езици: румънски</p>	<p>Това е професионално сдружение.</p>
<p>Наименование: Asociatia generala a invatatorilor din Romania/Общо сдружение на учителите Адрес: (уеб) http://www.aiarad.ro/, http://invatatori.ro/ Езици: румънски</p>	<p>Това е професионално сдружение.</p>

<p>Наименование: Fundatia Secretariatul Romilor (FSR) Езици: румънски</p>	<p>FSR е национален координатор на проекта в Румъния. Това е румънския клон на FSG в Румъния</p>
<p>Наименование: Ромски образователен фонд Румъния (REF Румъния) Адрес: (уеб) http://romaeducationfund.ro/en Езици: румънски</p>	<p>REF Румъния е партньор по проекта</p>
<p>Наименование: Asociatia Ovidiu RO Адрес: (уеб) www.ovid.ro Езици: румънски</p>	<p>Асоциацията Ovidiu RO разработва образователни проекти за семейства и деца</p>
<p>Наименование: Centrul Romilor "Amare Rromentza" Адрес: (уеб) www.amarerromentza.org/ Езици: румънски</p>	<p>Център "Amare Rromentza" е ромска организация, която работи в традиционните общности с конкретни проблеми за ромските деца и семейства</p>
<p>Наименование: World Vision Romania Адрес: (уеб) www.worldvision.ro/ Езици: румънски</p>	<p>World Vision Romania е разработила редица проучвания за състоянието на образованието на децата в селските райони</p>
<p>Наименование: Fundatia Pact Адрес: (уеб) http://fundatiapact.ro/ Езици: румънски</p>	<p>Фондация ПАСТ разработва проекти за стимулиране на участието на общността. Те прилагат също и методи за алтернативно образование</p>
<p>Наименование: Step by Step Romania Адрес: (уеб) www.stepbystep.ro/ Езици: румънски</p>	<p>Step by Step Romania разработва образователни проекти за семейства и децата</p>
<p>Наименование: УНИЦЕФ Румъния Адрес: (уеб) www.unicef.org/romania/ro/ Езици: румънски</p>	<p>УНИЦЕФ Румъния разработва образователни проекти. Те участват в различни образователни проекти за ромите</p>
<p>Наименование: Centrul Educatia 2000+ Адрес: (уеб) www.cedu.ro/ Езици: румънски</p>	<p>Образователен център 2000 разработва образователни проекти за семейства и децата</p>
<p>Наименование: Asociatia "O Del Amentza" Езици: румънски</p>	<p>Асоциация "O Del Amentza" е ромска организаци, която работи в традиционните общности с конкретни проблеми за ромските деца и семейства</p>
<p>Наименование: Centrul pentru Educatie si Dezvoltare Sociala Адрес: (уеб) www.ceds.ro/ Езици: румънски</p>	<p>Центърът за образование и социално развитие разработва образователни проекти. Това е ромска НПО</p>
<p>Наименование: Fundatia Copii Nostri Адрес: (уеб) www.fcn.org.ro/ Езици: румънски</p>	<p>Фондация Нашите деца разработва образователни проекти за семейства и децата</p>

Публични и частни институции и организации, участвали в създаването на това ръководство

ИСПАНИЯ

Държавни

Наименование	Коментари
Наименование: Министерството на образованието, културата и спорта Адрес: (yeб) http://www.mecd.gob.es/portada-mecd/ Езици: испански	Националният център за оценка и иновации в сферата на образованието е партньор по този проект. http://www.mecd.gob.es/cniie/
Наименование: Servicio de Protección a la Infancia. Gerencia de Servicios Sociales. Junta de Castilla y León. Адрес: (yeб) http://www.jcyl.es/web/jcyl/Portada/es/Plantilla100Directorio/1248366924958/0/	Межкултурна организация с нестопанска цел, която предоставя социални и образователни услуги за по-добро функциониране на демокрацията

Граждански

Наименование: Fundación Secretariado Gitano (FSG) Адрес: (yeб) www.gitanos.org Езици: испански, английски.	Межкултурна организация с нестопанска цел в обществен полза, която предоставя услуги за насърчаване на ромската общност в Испания и в Европа
Наименование: Asociación de Enseñantes con Gitanos Адрес: (yeб) http://www.pangea.org/aecgit/ Езици: испански	Межкултурна организация с нестопанска цел, която предоставя социални и образователни услуги за по-добро функциониране на демокрацията
Наименование: Fundación Privada Pere Closa Адрес: (yeб) http://www.fundaciopereclosa.org/en	Целите на тази фондация са образование и развитие на ромската общност в Каталуния, за да се гарантира, че възможно най-голям брой млади роми ще имат възможност да се ползват със същите образователни възможности като останалата част от населението
Наименование: Asociación Alanna Адрес: (yeб) http://www.alanna.org.es/	Тази асоциация е създадена от професионалисти, предимно жени, с дългогодишен опит в социалните услуги. Целта е да се насърчи социалното включване чрез фокусиране върху програми за семействата
Наименование: Fundación Meniños Galicia Адрес: (yeб) http://www.meninos.org/noticias_eventos_es.htm	Организации с нестопанска цел, работеща за насърчаване на социалния напредък и специализирана в областта на детството и юношеството. Основната им цел е да се гарантира правото на семеен живот

Приложение 7.

Благодарности

Бихме желали да благодарим на следните институции и лица за тяхното сътрудничество при разработването на настоящото ръководство:

Bulgaria

America for Bulgaria Foundation (Sarah Perrine), Association Integro (Lilia Makaveeva), Bulgarian Academy of Sciences (Ilona Tomova), Center Amalipe, Veliko Turnovo (Deyan Kolev), Center for Emancipation and Integration, Ayuntamiento de Bourgas (Magdalena Yapadzhieva), Commission for protection against discrimination (Lalo Kamenov), Expert on education projects (Lydmila Dragoeva), HRP (Dimitar Georgiev), International Center for Social Integration (Baki Hjusseinov), Institute of Progressive Education (Evelina Milenova), MEYS (Elena Vitanova), Municipality of Montana (Aleksander Gerasimov), Municipality of Silistra (Tsvetalina Vasileva), Municipality of Vratsa (Kalinka Durankeva), National Children Network (Mariana Bancheva), National Council for Cooperation on Ethnic and Integration Issues, Council of Ministers (Georgi Krastev), Regional Inspectorate for Education Vratsa (Galina Evdenova), Roma Education Fund (Beata B. Olahova, Jana Grajcarova), Roma Public Council Sofia (Vyara Gancheva, Ilieva Pepa), Rusinov Rumyan, SEGA Foundation (Sechkov Rumyan), Sliven Municipality and Roma Art Academy NGO (Stela Kostova).

Специални благодарности на Илона Томова за приноса ѝ към ръководството.

Hungary

“Add a Kezed” Association (Antal Balog), Dartke Association (Kelemen Valéria), Expert Emese Nagy, GYERE – Szécsényi Gyerekesély Program (Judit Berki), Municipality of Hódmezővásárhely (Katalin Tóthné Kecskeméti), Open Society Foundations (Anita Czinkóczi), Partners Hungary Foundation (Herbai István), Roma Civil Right Organization in BAZ County (Erika Ivancsik), Roma Education Fund Hungary (Semsí Sainov), Roma mentors in “A Good Start” project (Szilvia Balogh, Zsuzsa Lakatosné Danó), Shero Association (Katalin Németh), Sure Start program in Hungary (Éva Szomor), Unity in Diversity Foundation (Furugh Switzer).

Romania

Asociatia Femeilor Tiganci “Pentru Copiii Nostri” (Letitia Mark), Asociatia Matias (Ion Mihai), Asociatia pentru Promovare si Incluziune Sociala (APIS) (Zoltan Kovacs), Centrul Cultural al Romilor “O Del Amença” (Ganea Daniel), Centrul de Educatie si Dezvoltare Sociala (Mariana Dinca), Centrul Rromilor Amare Rromentza (Ioana Enache), Centrul Step by Step pentru Educatie si Dezvoltare Profesionala (Carmen Anghelescu), Fundatia Centrul Educatia 2000+ (Eugen Palade), Fundatia Copiii Nostrii (Adina Ovedenie), Fundatia PACT (Madalina Ene), Fundatia Ruhama (Monica Suciu), Fundatia Roma Education Fund Romania (Eugen Crai, Laura Marin), Inspectoratul Scolar Judetean al Judetului Ialomita (Sandu Ion), Ovidiu RO (Oana Livadariu, Elena Mocanita), Save the Children Romania (Lavinia Varodi), Unicef Romania (Luminita Costache), University of Iasi (Stefan Cojocar), World Vision Romania (Daniela Buzducea, Bogdan Georoceanu).

Специални благодарности на Стефан Кожокару за приноса му към ръководството.

Spain

Asociación Alanna (Ana María Gramaje, Virginia Sanchís), Fundación Privada Pere Closa (Marisol Flores, Eva Mojica), Fundación Meniños Galicia, Fundación Secretariado Gitano (Maytté Álvarez, Lucy Blanco, Catherine Bonhoure, Luisa Fernández, Inmaculada Gálvez, Alberto González, Beatriz Gurdíel, Dolores Luque, Soraya Martín, Ana Martín, Marisa Martínez, Amparo Merodio, Fernando Morión, Elena Nieto, Nuria Serrano, Gerardo Tiradani y Camelia Teodorescu), Junta de Castilla y León (Mª Concepción Loma).

 ROMA
FAMILIES
GET INVOLVED

Програма
„Обучение през
целия живот“ ие“